T.C.
TRAKYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
GÖRSEL KÜLTÜR ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

GOBUSTAN'DAKİ KAYA ÇİZİMLERİNİN GÖRSEL DİLİ

ELSHAD ALİRZAYEV

TEZ DANIŞMANI

PROF. DR. ENGİN BEKSAÇ

EDİRNE 2020

TRAKYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
GÖRSEL KÜLTÜR ANABİLİM DALI
DOĞRULUK BEYANI

Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü tez yazım kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmasında, tüm verilerin bilimsel ve akademik kurallar çerçevesinde elde edildiğini, kullanılan verilerde tahrifat yapılmadığını, tezin akademik ve etik kurallara uygun olarak yazıldığını, kullanılan tüm literatür bilgilerinin bilimsel normlara uygun bir şekilde kaynak gösterilerek ilgili tezde yer aldığını ve bu tezin tamamı ya da herhangi bir bölümünün daha önceden Trakya Üniversitesi ya da başka bir üniversitede tez çalışması olarak sunulmadığını beyan ederim.

10/09/2020

Elshad Alirzayev

Tezin Adı: Gobustan’dakı kaya çizimlerinin görsel dili

Hazırlayan: Elshad Alirzayev

ÖZET

İnsanlık tarihinde belli bir aşama Tunç Çağıdır. Azerbaycan'ın batı ve güney bölgelerinde düzinelerce Tunç Çağı kültürü eseri incelenmiştir. Bu açıdan, Gobustan topraklarında Doğu Azerbaycan'da son 10 yılda bu döneme ait anıtların keşfi ve incelenmesi özel bir önem taşımaktadır. Araştırmamız, Azerbaycan'ın bu bölgesinde Tunç Çağı'nın maddi ve kültürel kalıntılarının incelenmesine yöneliktir.

Gobustan'daki arkeolojik anıtların incelenmesi, Mezolitik'ten Orta Çağ'a kadar geniş bir tarihsel dönemi kapsayan bir antik kaya resimleri kompleksinin incelenmesi ile başladı. Gobustan kayaları üzerindeki antik resimlar, geniş bir tarihsel dönemi, çeşitli arazileri ve kompozisyonu kapsaması açısından araştırmacıların dikkatini giderek daha fazla çekiyor.

Gobustan'daki arkeolojik kazıların sonuçları, antik kaya oymalarının döneminin belirlenmesinde özel bir öneme sahiptir. Tabii ki Gobustan'daki arkeolojik kazılardan önce, Gobustan kaya oymalarının yaşı, Taş Devri'nin sonundan itibaren, MÖ 5. ve 3. bin yıllar arasında çok gençti. VIII-VI bin yıla kadar derinleştirildi. 1965 yılından bu yana yapılan arkeolojik kazılar ve araştırmalar, Gobustan'daki yaşamın Üst Neolitik dönemin sonuna, Mezolitik dönemin başlangıcı olan MÖ XIII-XII bin yıllarına kadar uzandığını göstermiştir.

Gobustan'daki kaya resimlerinin teması çok ve renklidir. Her birinin çekiminde özel bir amacı vardır ve zamanın yaşam talepleriyle, kolektifin sosyal, politik ve dini görüşleriyle ilgilidir.

Anahtar kelimeler: Gobustan tarihi, arkeolojik kazılar, kaya resmleri

Name of The Thesis: The visual language of the rock drawings in Gobustan

Prepared by: Elshad Alirzayev

ABSTRACT

A certain stage in human history is the Bronze Age. Dozens of Bronze Age artifacts have been studied in the western and southern regions of Azerbaijan. In this respect, the discovery and study of the monuments of this period in East Azerbaijan in the territory of Gobustan in the last 10 years is of special importance. Our research is aimed at examining the material and cultural remains of the Bronze Age in this region of Azerbaijan.

The study of the archaeological monuments at Gobustan began with the study of a complex of ancient rock paintings covering a wide historical period from the Mesolithic to the Middle Ages. Ancient paintings on Gobustan rocks are increasingly attracting the attention of researchers as they cover a wide historical period, diverse terrain and composition.

The results of archaeological excavations in Gobustan are of particular importance in determining the period of ancient rock carvings. Of course, before the archaeological excavations in Gobustan, the age of the Gobustan rock carvings was very young, from the end of the Stone Age, between the 5th and 3rd millennia BC. It was deepened to the VIII-VI thousand years. Archaeological excavations and researches since 1965 have shown that life in Gobustan dates back to the end of the Upper Neolithic period, to the XIII-XII millennium BC, the beginning of the Mesolithic period.

The theme of the rock paintings in Gobustan is many and colorful. Each of them has a specific purpose in its attraction and is concerned with the life demands of the time, the social, political, and religious views of the collective.

Keywords: Gobustan history, archaeological excavations, rock paintings

ÖN SÖZ

Tez, son 10-15.000 yıldır Gobustan'daki eski Azerbaycanlıların kaya oymalarını, ilkel insan kamplarını, yerleşim yerlerini vb. tasvir ediyor. Anıtların keşfi ve incelenmesi, arkeolojik kazılar, sonuçları hakkında bilgi veriyor. Yazarın araştırması sonucunda Orta Taş Devri'nde başlayan Gobustan'da yaşamın, ekonominin, sanatın ve kültürün gelişimi anıtlar dilinde kısaca anlatılıyor. Gobustan'daki en eski insan kampları Kucukdash Dağı ("Rock" ve "Ceylan"), Buyukdash Dağı ("Ana Zaga", "Kaniza", "Dashalti", vb.) Ve Shongardag ("Shongar") üzerinde keşfedilmiştir.

İkinci bölümde Gobu İnsan ve hayvan çizimlerinin anlamı ve önemi hakkında bilgiler verilmiştir. Kaya çizimlerinin özelliklerinden bahsedildikten sonra onların dönüşüne dair bilgiler verildikten sonra üçüncü bölüme geçilmiştir.

Üçüncü bölümde Gobustandakı diğer anıtlara ait olan bilgiler verilmiştir. Öncelikli olarak Kaya üzeri görüntü oluşma sebepleri ve sirleri ve sonrasında ise Gobustan'ın hikayeleri ile ilgili bazı ilişkiler hakkında bilgiler veriliştir.

Dördüncü bölümde ise Gizemli Gobustan ve ünlü petroglifler ait bilgiler verilmiştir. Daha sonra Gobustan taş kitabenin UNESCO tarafından korunması hakkında bilgiler veriliştir. Sonuç kısmında Gobustanın geçmiş ve şimdiki durumuna dair elde edilen bilgilerin toplamları verilerek değerlendirilmiştir. Araştırmamızda yararlanmış olduğumuz arşiv belgelerine ait bilgiler, araştırma eserleri vs. kaynakça kısmında verilmiştir.

Hazırlamış olduğum bu tez çalışmasının her aşamasında yardım ve desteklerinden dolayı başta danışman hocam Prof. Dr. Engin BEKSAÇ ve değerli hocam Doç. Dr. Mustafa HATİPLER'e sonsuz teşekkürü bir borç bilirim. Ayrıca değerli zamanlarını ayırıp bana yol gösteren ve yardımcı olan kıymetli hocalarım Doç. Dr. Abdurrahman DEVECİ, Doç. Dr. Mustafa HATİPLER'e de teşekkürlerimi sunarım. Yine çalışmam boyunca sağlamış oldukları imkânlar ve yardımları için Mirza Akhundov Kütüphane personeline, çalışmamın en yoğun kısımlarında emek ve desteğini esirgemeyen çevirilerde ve diğer düzenlemelerde her zaman destekçim olan

kıymetli arkadaşlarım başta Vusala Samedova olmak üzere Elvin Aliyev'a da teşekkürlerimi sunarım.

Yine yoğun çalışma sürecimde her türlü sıkıntımda maddi, manevi yanımda olan aileme ve çalışmamın bütün safhalarında en büyük destekçim olan Gadir Salimova sonsuz teşekkürlerimi arz ederim.

Elshad Alirzayev

2020 – Edirne

İÇİNDEKİLER

ÖZET ..... **I**
ABSTRACT ..... **II**
ÖNSÖZ ..... **III**
KISALTMALAR LİSTESİ ..... **IX**
RESİMLER LİSTESİ ..... **X**
GİRİŞ **1**

BÖLÜM 1
GOBUSTAN'DA BRONZ ÇAĞI ANITLARI **5**
1. Gobus'tandaki ilk araştırmalar 6
2. Gobustanda yerleşim yerleri 9
3. Bronz Çağında Gobustan'ın ekonomik hayatı ve sosyal yapısı 20

BÖLÜM 2
GOBUSTANIN KAYA ÇİZİMLERİ **26**
1. Gobustana seyahat 27
2. İnsan ve hayvan çizimlerinin anlamı ve önemi 33
3. Kaya çizimlerinin nedenleri hakkında 48
4. Kaya çizimlerinin dönüşü 53

BÖLÜM 3
GOBUSTANDAKİ ÇİZİMLERİN DÖNEMSELLEŞTİRİLMESİ **57**
1. Gobustandakı diğer anıtlar 58
2. Kaya üzeri görüntü oluşma sebepleri ve sirleri 64
3. Gobustan'ın hikayeleri ile ilgili bazı ilişkiler hakkında 69

BÖLÜM 4
GOBUSTAN TARİHİNİN ANLAM VE ÖNEMİ **74**
1. Gizemli Gobustan ve ünlü petroglifler 75
2. Gobustan taş kitabenin UNESCO tarafından korunması 82

3. Gobustanın geçmiş ve şimdiki durumu 88

SONUÇ 93

KAYNAKÇA 96

KISALTMALAR LİSTESİ

A.g.e.	: Adı Geçen Eser
A.g.m.	: Adı Geçen Makale
A.g.s.	: Adı Geçen Sözlük
A.g.t.	: Adı Geçen Tez
C.	: Cilt
Çev.	: Çeviren
Ed.	: Editör
Haz.	: Hazırlayan
Nr.	: Numara
s.	: Sayfa
S.	: Sayı
TTK	: Türk Tarih Kurumu

RESİMLER LİSTESİ

Resim 1: Buyukdash yerleşim planı 16
Resim 2: Gobustan'ın antik kayaları. 27
Resim 3: Sangachal kervansarası 29
Resim 4: Gobustan'daki hayvan sürüleri. 32
Resim 5: Gobustan'dakı kayalar üzerinde kadın tasvirleri 36
Resim 6: Gobustanda kaya üzerinde erkek tasvirleri 38
Resim 7: Gobustanda kaya üzerinde boğa tasvirleri 40
Resim 8: Gobustanda kaya üzerinde keçi tasvirleri 41
Resim 9: Gobustan'da farklı çizimler 54
Resim 10: Yeddi gözəl adlandırılmış qadın təsvirləri 73
Resim 11: Gobustan tasvirleri 80
Resim 12: Gobustan Devlet Tarihi-Sanatsal Rezervi 82
Resim 13: Çeşitli Gobustan kaya resimleri 85

GİRİŞ

İnsanlık tarihinde belli bir aşama Tunç Çağıdır. Azerbaycan'ın batı ve güney bölgelerinde düzinelerce Tunç Çağı kültürü eseri incelenmiştir. Bu açıdan, Gobustan topraklarında Doğu Azerbaycan'da son 10 yılda bu döneme ait anıtların keşfi ve incelenmesi özel bir önem taşımaktadır. Araştırmamız, Azerbaycan'ın bu bölgesinde Tunç Çağı'nın maddi ve kültürel kalıntılarının incelenmesine yöneliktir.

Gobustan'daki arkeolojik anıtların incelenmesi, Mezolitik'ten Orta Çağ'a kadar geniş bir tarihsel dönemi kapsayan bir antik kaya resimleri kompleksinin incelenmesi ile başladı. Gobustan kayaları üzerindeki antik resimlar, geniş bir tarihsel dönemi, çeşitli arazileri ve kompozisyonu kapsaması açısından araştırmacıların dikkatini giderek daha fazla çekiyor.

Gobustan kaya resimlerinin eski insan yerleşimi için uygun olan kayaların arasında yoğunlaşması ve aynı dönemin farklı dönemlerin resminde izlenmesi, yazarlarının uzun zamandır bu bölgenin yerli olduğunu göstermektedir. Tabii ki, Gobustan'ın antik kaya oymaları, Azerbaycan tarihinin son 10 bin yıllık tarihine ışık tutmak için büyük önem taşıyor. Buradaki bazı kaya oymaları Bronz Çağı'na kadar uzanmaktadır. Bununla birlikte, yerleşim yerlerinde ve mezarlarında arkeolojik kazılar yapılmadan elde edilen maddi ve kültürel kalıntıları incelemeden, tarihin farklı dönemlerinde insanların yaşamlarını, geçim kaynaklarını, ekonomilerini, sosyal yaşamını ve dini hayal güçlerini incelemek tek taraflı olacaktır.

Doğu Azerbaycan'ın büyük bir coğrafi bölgesi olan Gobustan, Jeyrankecmaz Nehri havzasının orta ve alt kısmında yer almaktadır. Doğuda Absheron Yarımadası ve batıda Pirsaat Nehri ile sınır komşusudur. Kuzey sınırı Sumgayit (Sugayit) nehri ve Dibrar dağıdır. Güneydoğuda Hazar Denizi tarafından Garadagh ve Alat tren istasyonları arasında yıkanır. Gobustan'ın rahatlaması farklıdır. Jeolojik olarak, bölge genç, Orta ve Üst Pliyosen kayalarından oluşmaktadır. Bu kayalar çok hızlı yıkama, doğal aşınma özelliğine sahip olduğundan yağmur suları yamaçlarında yüzeyi ile axdıqda yarğan, derin vadiler ve s, oluşturur ki, yerel halk da bunlara «qobu» dediğinden arazi Gobustan, yani dere ve yarğanları olan yer adını almıştır.

Gobustan'daki ortalama yükseklik 600-700 m'ye ve mutlak yüksekliği 1500 m'ye ulaşıyor. Zardakamar, Takhtayaylag, Yapalag, Dudar, Aladash yükseklikleri ve Kadi-Kuraji dağları Gobustan'da bulunuyor. Güney ve güneydoğu kısımları düz alanlardır. Pirsaat vadisi ve kuzeydoğusunu çevreleyen ova burada bulunmaktadır. Pirsaat ovası, Kichik Harami dağları tarafından Shirvan ovasından ayrılmıştır. Bölgenin güneydoğu kesiminde ayrı yükseklikler çamur yanardağlarından oluşur. Esas olarak gri, tuzlu su ve bazı yerlerde gri-kahverengi topraklardır. Gobustan'daki ortalama yükseklik 600-700 m'ye ve mutlak yüksekliği 1500 m'ye ulaşıyor. Zardakamar, Takhtayaylag, Yapalag, Dudar, Aladash yükseklikleri ve Kadi-Kuraji dağları Gobustan'da bulunuyor. Güney ve güneydoğu kısımları düz alanlardır. Pirsaat vadisi ve kuzeydoğusunu çevreleyen ova burada bulunmaktadır. Pirsaat ovası Shirvan ovası boyunca Kichik Harami dağları boyunca ayrılır. Bölgenin güneydoğu kesiminde ayrı yükseklikler çamur yanardağlarından oluşur.

Gobustan bitki örtüsü çöl ve yarı çöl, geçici ve çok yıllık salin bitkilerinin çalılarından oluşur. Etli çim (geçici) esas olarak Mart-Nisan, Ekim-Kasım aylarında yağmur mevsimi boyunca yetişir, ancak yaz aylarında yanar. Haziran başında Gobustan'ın güney kısmı donuk görünüyor. Yaz aylarında, zehirli engerekler, akrepler, baykuşlar, çeşitli kertenkele türleri, kaplumbağalar vb. Gobustan'da yaşar ve sık karşılaşılır (Jafarzadeh, 1999: 103).

Gobustan'ın güneydoğu kesiminde, kayaların arasında, vadilerin vadilerinde vb. yabani gül, yengeç, nar, incir, ardıç, üvez, iğne yapraklı armut, meyve ve diğer çalılar, ağaçlar ve kayaların üzerindeki bazı hayvan çizimlerine dayanarak, araştırmacılar uzak geçmişte bu yerlerin bugün olduğundan çok daha ıslak olduğu sonucuna varmışlardır. İklim, rengarenk bitki örtüsü (bazı yerlerde hatta ormanlık) olmuş, bol yem ehtiyatından bağlı olarak burada sığır sürüleri otarılmışdır.

Bakü-Tiflis demiryolunun inşasından önce burada ceylanlar bulundu. O zaman, Gobustan Shirvan hükümdarları, Şamakhi, Bakü ve hanların favori avlanma alanlarından biriydi. Demiryolunun inşası ve ateşli silahların ortaya çıkması, ceylanların hızla yok olmasına ve hatta avlarının yok olmasına neden oldu.

Bakü-Tiflis demiryolunun inşasından önce burada ceylanlar bulundu. O zaman, Gobustan Shirvan hükümdarları, Şamakhi, Bakü ve hanların favori avlanma

alanlarından biriydi. Demiryolunun inşası ve ateşli silahların ortaya çıkması, ceylanların hızla yok olmasına ve hatta avlarının yok olmasına neden oldu.

Şu anda Gobustanın hayvanat alemi çok fakirdir. Burada tülküye, çakal, kurt, tavşan ve yaban pişiyine, ayrıca kekik, sığırcık, çobanaldadan, çöl bülbülü, güvercin ve diğer kuşlara rastlanmaktadır. Kuru subtropikal iklim, çok ılıman ve neredeyse karsız kış, Gobustan'ı Kafkasya'nın en uygun kışlarından biri haline getirmiştir.

Gobustan kaya resimleri 1939-40 yıllarında Bakü'ye 60-70 km uzaklıktaki Sangachal-Duvanni tren istasyonları, Boyiikdash, Kucukdash ve Chingirdagh Yazilitepe bölgesinde eski bir arkeolog, onurlu bilim adamı I.M Jafarzadeh tarafından keşfedildi. Büyük Vatanseverlik Savaşı'nın patlak vermesiyle, anıtın çalışması ertelendi ve düzenli araştırması 1947'de başladı. İ. M. Jaafzadeh önderliğinde Gobustan'da 18 yıl boyunca binlerce bini ve taşı incelendi, bunlardan 3.000'den fazla insan ve hayvan 725 taşa dövüldü, delindi ve ovuldu.

İ.M. Jafarzadeh'e göre, Gobustan kaya resimleri, farklı dönemlerdeki resimların kesişmesine, 1960-61'deki "Avcılar Mağarası" ndaki kazıların sonuçlarına, diğer kaya resimleri ve diğer arkeolojik malzemelerle karşılaştırılmasına dayanmaktadır. ev. VIII binyıldan (Neolitik) son ortaçağa kadarki dönemi kapsadığını göstermiştir.

İ.M. Jafarzadeh, insanların develerden göz taşının parçalarına, yığılmış kayaların oluşturduğu kayalık barınaklarda bulunan siyah, kırmızı ve sırlı seramik parçalarına dayanarak eski çağlardan Orta Çağ'a kadar burada yaşadıklarını kaydetti.

Araştırmacı, Bronz Çağı'ndaki araç ve silahların daha da geliştirilmesine ve tarım ve hayvancılığın gelişmesine rağmen, Gobustan'da avlanmanın ekonominin dayanak noktası olarak önemini koruduğunu gösterdi. Başarısını sağlamak için, rahipler tarafından ilkel bir büyü işareti olarak boyanmış ve kaya resimlerinin yoğunlaştığı Gobustan bölgesi büyük önem taşıyordu. Jafarzadeh, insanların develerden göz taşının parçalarına, yığılmış kayaların oluşturduğu kayalık barınaklarda bulunan siyah, kırmızı ve sırlı seramik parçalarına dayanarak eski çağlardan Orta Çağ'a kadar burada yaşadıklarını kaydetti.

Araştırmacı, bronz çağında araçların ve silahların daha da gelişmesine, tarım ve sığır yetiştiriciliğinin gelişmesine rağmen, avcılığın Gobustan'daki ana ekonomik sektör olmaya devam ettiğini gösterdi. Ona göre, Taş ve Bronz Çağlarının resimlerinin

çoğu ilkel avcıların yaşamıyla ilgiliydi ve kaya resimlerinin yoğunlaştığı Gobustan alanı, başarısını sağlamak için rahipler tarafından ilkel bir büyü işareti olarak alındı.

Arkeolog A.A. Formozov İlkel Sanat Üzerine Denemeler kitabında Gobustan'ın antik kaya resimlerine ayrı bir bölüm ayırdı. Burada Gobustan'ın Bronz Çağı anıtlarının açıklamasına çok yer verdi, ancak I.M. Jafarzadeh yukarıda belirtilen görüşleri tekrarlasa da, hala ilk aşamada olan ve sonuçlarında bir takım hatalar yapan arkeolojik kazıların sonuçlarını vermek için acele ediyordu. Sanat eleştirmeni N.R. Rzayev'in "eski çağlardan VIII. yüzyıla kadar" Kafkas Arnavutluk Sanatı "adlı" Arnavutluk dönemine kadar sanat "başlıklı bölümü, neredeyse tamamen Gobustan kaya resimlerinin sanat açısından bir analizinden oluşmaktadır.

Gobustan'daki arkeolojik kazılar uzun zamandır sadece eski kaya oymaları çalışmalarından oluşuyordu. Gobustan'ın arkeolojik kazılar ile incelenmesi ancak 1960-61 yıllarında I.M Jafarzadeh önderliğinde Boyukdağ Dağında "Avcılar Zagası" adlı bir yeraltı sığınağının kazılmasıyla başladı ve bu çalışma 1965 yılında JN Rustamov tarafından yazarın katılımıyla devam etti. Mezolitik ve Tunç Çağı maddi kalıntıları, 1965-66 yıllarında Gobustan'daki Boyukdağ Dağı'ndaki "Ana Zaga" ve "Chardag Zaga" yeraltı barınaklarında yapılan arkeolojik kazılar sonucunda bulunmuştur (Rustamov, 1994, s.10).

Antik kaya oymalarının çoğunun Bronz Çağı'na ait olması ve arkeolojik kazılar sonucunda bu dönemden malzeme edinilmesi, Bronz Çağı'nın Gobustan'da ayrı bir konu olarak incelenmesi gerektiğini göstermiştir. Gobustan'daki Tunç Çağı'nın çalışmasını sağlamak için, Azerbaycan SSR Bilimler Akademisi Tarih Enstitüsü ve Azerbaycan SSR C.N Kültür Bakanlığı Tarih-Sanatsal Rezervi'nin ortak arkeolojik seferi Rustamov'un önderliğinde ve yazarın katılımıyla 1968-1971'de Gobustan'da daha önce bilinmeyen bir dizi arkeolojik yerleşim ve Tunç Çağı'nın çeşitli evrelerinde gömme höyükleri kazılmıştır. Bu kazılardan elde edilen arkeolojik malzemeler - Bronz Çağı araçları, kil örnekleri, silahlar, süs eşyaları, inşaat kalıntıları vb. sunulan çalışmanın yazılmasını sağlamıştır.

BÖLÜM 1

GOBUSTAN'DA BRONZ ÇAĞI ANITLARI

1. Gobus'tandaki ilk araştırmalar

Gobustan, büyük bir soyu tükenmiş ve bazen hala patlayan çamur yanardağı, kireçtaşı veya kum tepeleri ile kaplı alçak dağlar ve goblinlerle bölünmüş geniş yaylalara sahip çok eski ve egzotik bir ülkedir. Buranın adı şimdi ağızdan ağza yayılıyor, onu duymayan, bu yerlerin atalarımızın vatanı olduğunu bilmeyen bir insan bulmak zor. Gobustan kelimesini tüm halkların dillerinde seslendiren ve Gobustan'ı yücelten çok eski bir tarihe ve maneviyata sahip halkımızın anıtlarından oluşan bir hazine varlığıdır. Bu hazinenin tarihi Orta Taş Devri'ne (Mezolitik) dayanmaktadır. Sonraki tüm tarihsel dönemlerde geliştirilmiş ve zenginleştirilmiş olan bu hazine, ataların yarattığı antik kaya oymaları ve kazılar sonucunda keşfedilen alet, silah, ev, ev ve dekoratif eşyaların arkeolojik kalıntılarıdır.

Tarih Enstitüsü'nün Gobustan arkeolojik seferi, Gobustan anıtlarının incelenmesi ile uğraştı. 1960'a kadar keşif, Yazılıtapa'daki 13. taşın altındaki barınakta yapılan meyvesiz kazılar haricinde, doğal olarak kaya resimlerinin aranması, kaydedilmesi ve çoğaltılmasıyla uğraştı. Seferi öğretmen İshaq yönetti ve farklı yıllarda, teknik ve destek personeli ile birlikte, enstitünün bilim adamları - geç arkeolog Osman Habibullayev, Omar Ismizade, Nina Minkevich ve seferin daimi üyesi olan Ishak öğretmeninin karısı sanatçı Safiyya Safarzade tarafından desteklendi (Muradova, 2008: 20). Daha sonra, ünlü Kultapa anıtının ilk önde gelen araştırmacısı ve Nakhçivan'daki Nakhçıvan anıtları Osman Muallim, Yaloylu tepe kültürü araştırmacısı Omar Muallim, Mil ovasında Garatepe anıtı, Bakü ortaçağ kalıntıları, Arkeoloji kazılarının katılımcısı, Hocahir-Gadabaydabay kültürü araştırmacısı açıklamalarını ortaya çıkarmak için çok çalıştı (Cafarzade, 1957: 48).

O yıllarda keşif gezisi özellikle zor koşullarda çalıştı. Sefer üyeleri bir kulübede yaşadı ve ocağı kullandı. Çalışma ilkbahar ve yaz aylarında yapıldığından, geceleri karanlıkta otururlardı, sebebten bir kandil olsa bile, böcekler (solucanlar) ışıkta toplandığından kullanmak tehlikeliydi. Sonuçta, yılın o zamanında, her taşın altında bir akrep, her taşın gölgesinde büyük, zehirli bir yılan görebilirsiniz. O zaman Buyukdash ve Cingirdag'ın kayalık bölgeleri insan nefesinden çok uzaktı. Bayan Safiyya, “Genellikle sabah erken kalktığımızda, yakındaki bir ovada otlayan bir grup

ceylan görürdük. Sonra, hareketimizi ve sefere hizmet eden arabanın sesini duyarak Kaniza Dağı'nı geçtiler ve Gobustan'a koştular "(Rustamov, 1994: 20).

Gobustan soruşturmanın sırrı değil. Gobustan anıtları öğrenmek, sırlarına hakim olmak için, Gobustan koşullarında çalışmak, bu koşullara katlanmak ve hatta kayaların arasında yürümeyi sevmek gerekir. 1960 yılında Boyukdağ Dağı'ndaki Gobustan arkeolojik seferi için inşa edilen 5 odalı bir temel evin hazırlığı, seferin çalışma koşullarını büyük ölçüde kolaylaştırdı. Şimdi bu binada, Gobustan rezervinin temeli olarak, rezervin arkeolojik kazılarından oluşan bir arkeolojik fonun yanı sıra keşif faaliyetlerini yansıtan bir sergisi var.

1960 yılında Gobustan'da arkeolojik kazılar başladı. Bunu söylüyorum, çünkü Yazilitapa bölgesindeki 13. taşın altında ve ona yakın birçok yerde ve Buyukdash dağındaki 23, 29 ve 65 taşların dibinde, antik resimlerin gömülü alt kısmını açmak ve temizlemek için yapılan kazılardır. Küçük kazılar Bu açıdan kaya resimlerinin dönemini belirlemeye ve ilk bilimsel sonuçlara izin veren arkeolojik kazılar I tarafından gerçekleştirilmiştir. M. Jafarzadeh önderliğinde, Boyukdağ Dağının üst kaldırımındaki "Avcılar Zagası" adlı yeraltı barınağında başladı ve 1961'de devam etti (Hacijev, 1978: 39).

1960 ve 1961'de, Gobustan arkeoloji seferinin iki üyesi, Kostin adında bir askeri uzman ve Tarih Enstitüsü'nden topograf Gumush Karimov, Gobustan'da fotoğraf topluyor ve İshak'ın karısı, enstitünün sanatçısı Safiyya Gobustan'ın eski kaya oymalarının damga kopyasını yapıyordu. O yıllarda, Safiyya'ya enstitüde laboratuar asistanı Firuza Muradova ve daha sonra Gobustan'ın Bronz Çağ anıtları çalışmalarında derece alan tek bilim adayı yardımcı oldu (Muradova, 1981: 63). Daha sonra Firuza hanım yazarla evlendi ve 1965'ten beri Gobustan'daki tüm arkeolojik kazılara katıldı.

Avcılar zağası "nda yapılan kazılar gösterdi ki, Gobustan kaya üstü tasvirlerinin tarihi bu kazı gösterildiği gibi milattan önceki V-III yüzyıllardan daha eskilere aittir, Gobustan av yeri, pir yeri yok, eski insanların yerleşim yeri, çok eski bir kültürel ocaktır.

Araz Gulu oglu Mammadov. 1950'lerden beri, Tarih Enstitüsü onu Buyukdash Dağı'ndaki antik kaya oymalarının koruyucusu olarak işe alındı. Daha sonra, yaşamının sonuna kadar, Tarih Enstitüsü ve Gobustan rezervinin süpervizörüydü. Araz Mammadov uzun boylu, güçlü, yorulmaz, hayatta çok basitti, yumuşak yürekli ve

çarpıklık hakkında hiçbir fikri yoktu. (Bakshaliyev, 2007, 126). Atalarından fakirdi, savaşta esir alındı, savaştan sonra eve döndü ve sıradan işlerde çalıştı, bir kenevir oğlu ve kızı yetiştirdi. Kalbi o kadar yumuşaktı ki, çocuklarının hiçbirine bağırmadı. Ailesinin kölesiydi. Çok özenli, çalışkan, her türlü işi yapabiliyordu ve her şeyle ilgileniyordu. Araz Mammadov tamamen okuma yazma bilmese de, tarihçi ve arkeolog olarak Gobustan'ın tarihi anıtlarıyla ilgileniyordu. Öğretmen Isaac tarafından keşfedilen ve kaydedilen 700'den fazla resimli, delikli, çizgili taşın envanter numarasını kazdı. Tüm resimlerin yerini taş sayısı ile biliyordu. Gobustan'ın birçok arkeolojik eseri yardım ve bilgi ile keşfedildi (Rustamov, 1993: 106).

Araz Mammadov Gobustan'daki arkeolojik keşif gezisi sırasında on yıl boyunca Gobustan rezervinin (1967-1976) direktörüydü. Araz Mammadov Gobustan'ı iyi tanıyordu. O defalarca Hazar Denizi'nden Büyük Gobustan'ın içindeki Maraza'ya rehberlik etti. Bu arada, Araz Mammadov iyi bir kurt avcısıydı. Bir zamanlar komşu bir devlet çiftliğinde kurt sürüsünü öldürdü, yavrularıyla yok etti, derilerini avcılara verdi ve çiftlikten bir koç aldı (C. Rustamov, a.g.e, s.15).

Seferler sırasında Araz Mammadov genellikle kazı alanına gelir ve kazar bulunduğumuz eski kamp, ikamet yeri, duvar kalıntıları, höyükler vb. Anıtların doğası ile ilgileniyordu. Çalışma gününün sonunda, keşif üyeleri o günün kazılarını yıkayıp Gobustan baharının yakınında veya temel binanın balkonuna asıldığında, Araz Mammadov gelip tüm malzemeleri (bazen yüzlerce taş alet ve çakmaktaşı parça) teker teker toplayacaktı (Faracova, 2007: 158).

Bir zamanlar 1960'da, Gobustan kayalarına, Boyukdağ Dağı'nın eteklerine ve Kucukdash'daki Garaatli Piri Mezarlığı'nın mezar taşlarına kazılan işaret ve pulların hızını kopyalarken Araz Mammadov bize geldi. Üzerinde çalıştığımız işaretleri görünce, yolun sol tarafındaki taşların üzerinde, Sofu Novruz mezarlığının yakınında böyle birçok fotoğraf olduğunu söyledi. sabah bizi oraya götürdüler. Bu taşların, belki de İslam'dan önce bile unutulmuş, çok eski, işaretsiz bir mezarlığın mezar taşları olduğunu gördük. Birçoğunun üzerinde gerçekten farklı işaretler ve pullar var. Sofu Nevruz mezarlığı, Maraza'ya giden toprak yoldaki Gobustan yerleşimine 50 km uzaklıktadır (Rustamov, 1993: 109).

Bu mezarlıktan topladığımız işaretler, F. Muradova'nın Gobustan-Shirvan bölgesinin işaretleri ve mühürleri hakkındaki bilimsel makalesinin temelini oluşturdu.

Gobustan'da 1. ve 2. höyükleri kazdığında, Araz Mammadov Ahtarma Dağı'nın güney ayağında böyle bir höyüğün olduğunu söyledi (elle toplandıkları için onlara höyük derler). Orada 4 höyük vardı. Sonra onları kazdık ve Gobustan'ın Bronz Çağı'nı incelemek için çok fazla materyal aldık (Muradova, 1998: 68). Araz Mammadov ayrıca Goyarchin Dağı'nın eteğindeki 28 höyüğün yerini ve Shikhgaya bölgesindeki "Yedi Kardeşler" höyüğünün yanı sıra "Fox Catch" enstalasyonunu ve Buyukdash Dağı'ndaki antik avlanma ile ilgili diğer birçok eseri de gösterdi.

Araz Mammadov, rezerv personelinin orada olmadığı zamanlarda ziyaretçilere geziler yapıp onlara yol boyunca anıtları gösterebileceği ve bazı bilgiler sağlayabileceği taş ocağının kapatılmasıyla bağlantılı olarak hükümet yetkililerine ve Gobustan'a diğer ziyaretçilere verdiğim gezilerden ve açıklamalardan öğrendi.

2. Gobustanda yerleşim yerleri

1968-71 yıllarında Gobustan'da birkaç Tunç Çağı yerleşimi keşfedildi ve incelendi. Eski yerleşimlerin arkeolojik araştırması ve böylece eski insan yerleşimlerinin ekonomik yapıları, stratigrafik yapılarının tanımı ve maddi ve kültürel kalıntıların keşfi, toplumun gelişimini takip etmeyi, belirli bir bölgede yaşayan kabilelerin ekonomik yaşamını incelemeyi, sosyo-ekonomik ve kültürel gelişim düzeyini belirlemenizi sağlar.

Gobustan'da incelenen Tunç Çağı yerleşimleri, alanlarına ve özelliklerine göre iki türe ayrılabilir:

1. Yeraltı barınakları

2. takviyeli yerleşim yerleri

İlk tipten, Buyukdash Dağı'nın üst kaldırım alanında bulunan Kucukdash Dağı'nda “Ana Zaga”, “Chardag Zaga” ve “Firuz-1” kaya barınakları olarak bahsediyoruz. “Ana Zaga” ve “Firuz-l” ve “Chardag Zaga” nın üst katmanında Tunç

Çağı'nın maddi ve kültürel kalıntılarının olduğu tespit edilmiştir(Musaibeov, 1998: 16).

"Ana Zaga" Boyukdağ dağ, Gobustan rezerv binasının 60-70 m batısında, 29-32 daş kayalık arasında, üst kaldırım bölgesinde yer almaktadır. Zaga'nın biri doğudan diğeri batıdan olmak üzere iki girişi vardır. Arkeolojik kazılar üç kültürel katman ortaya koymuştur. Bunlardan ikisi (II ve III. Tabakalar) Taş Devri'nde malzeme sağlamıştır (Muradova, 1998: 86). Üst kültürel tabakada çok sayıda Tunç Çağı çanak çömlek parçası, 8 taş alet ve depo bulunmuştur. Yerel kireçtaşı tabakalarından oluşan bu yapılarda, yan taşlar dikey olarak yerleştirilir ve zemin ve üst kapak bir büyük yassı taştan yapılır. Binaların boyutları yaklaşık 50x70, 40x50 ve iç yükseklik 60-70 cm'dir.

"Ana Zaga" da Tunç Çağı'nın farklı evrelerine ait çanak çömlekler arasında Erken Tunç Çağı'na özgü çok sayıda siyah ve kestane rengi, cilalı çanak çömlek parçası bulunmaktadır. Kil çarkı modeli, yuvarlak, düz, ortada delikli taş delikler, taş vb. de bu döneme aittir. Bu bulguların çoğuna dayanarak, sığınağın uzun süredir bir ikamet yeri olarak kullanıldığı söylenebilir (Rustamov, 1994, 36).

Barınakta Tunç Çağı'nın son evrelerine ait kil ürünler de bulunmuştur. Esas olarak, bir çömlekçi çarkında yapılan, yüzeye kabartmalı, kesim, kabartma, dairesel ve şerit kulplu işlemeli Hocalı-Gadabay kültürüne ait çömlek parçalarından oluşur. Bu sığınağın duvarlarındaki kaya resimlerinin bir kısmı Tunç Çağı boyunca yerli halk tarafından boyandı.

"Chardag zaga" Buyukdash dağında "Ana zaga" nın yaklaşık 200-250 m güneyinde yer almaktadır. Duvarları güneyde 13 resim, doğuda 12 resim ve batıda resim bulunmayan büyük bir kaya tarafından oluşturulmuştur. Kayaların üst kısımları bir örtü oluşturmak için birbirine yaslandı. Barınağın içi batıdan doğuya doğru hafifçe eğimlidir ve yıkanmıştır (Rzayev, 1992: 50).

Sığınak girişinde bir veya iki yerde dağınık taş kalıntıları bulunmuştur. Bunların bir zamanlar barınağın açık kısmını kaplayan bir çitin kalıntıları olması muhtemeldir. Barınağın önündeki geniş, düz alan arka bahçe olarak kullanılmıştır. Kazı sırasında sığınma evinde kültürel bir tabaka olduğu tespit edilmiştir. Bazı yerlerde kalınlığı 30-40 cm'dir. Tabaka yıkanır ve birçok yerde karıştırılır. Barınağın içinde en üst katta

ortaçağ çömlek parçaları vardır. Kültür katmanında, Erken Bronz Çağı kil ve gıda ürünlerini depolamak için büyük, oval resmli ev eşyaları ve çeşitli resmlerde küçük ev eşyaları kullanıldı. Bahçede birkaç açık ocak kalıntısı tutuldu, 30 cm yüksekliğinde ve yaklaşık 1 m çapında bir fırın kalıntısı açıldı. Tunç Çağı resimleri, sığınağın duvarlarında özel bir yer tutar. Elde edilen kemik kalıntıları - ceylan, yaban domuzu, yaban keçisi, tilki vb. aittir. Buna dayanarak avlanmanın barınak ekonomisinin temeli olduğu söylenebilir (Aliyev,1968: 81).

"Firuz-1" kaya sığınağı, Kucukdash dağının doğu eteğinde ovada büyük bir kayanın altında yer almaktadır. Bu kaya 20 m uzunluğunda, 13 m genişliğinde ve 5 m yüksekliğindedir. Doğu ve kuzey cepheleri, 3 m genişliğinde bir alanı kaplayan doğal bir sığınak oluşturmaktadır (Resm 3). Arkeolojik kazılar, sığınağın Taş (alt tabaka) ve Bronz (üst tabaka) dönemlerinde yerleşim olarak kullanıldığını ortaya çıkarmıştır. Bronz tabakanın kalınlığı 40 cm'dir. Kazılan alanın çoğunlukla kapalı kısmında bulunmuştur (Bakshaliyev, 2007: 156). Kayanın doğu tarafındaki yaklaşık 15 m2'lik kapalı alan sıradan bir odanın yüksekliğidir ve açık taraf Bronz Çağı sakinleri tarafından taşla döşenmiştir. Kuzeybatı tarafında yan yana düzenlenmiş büyük yassı taşlar, alt çitin üst kısmıdır, kayanın kenarını birleştirir ve duvarı tamamlar. Bu taşların içinde ve dışında Bronz Çağı resimleri vardır. Az sayıda çömlek parçası, taş alet vb. elde edilmiştir. Barınağın gövdesinin ortasında 1 m çapında bir ocak bulunmuştur. Barınağın çatısı güçlü ateşle kızardı (Safarov, 1998: 132).

Firuz-1 kampının Bronz Çağı katında iki katman gözlenmiştir:

I (üst) kil ürün rengi, deseni, kil bileşimi, vb. Bronz Çağı'nın son evrelerine atfedilebilir. Bu katmanın malzemesi küçük.

İkinci (alt) tabakanın kil ürünü sarımsı, kalın ve ince duvarlı, cilalı yüzeye sahip çeşitli damarların parçalarından oluşur. Killeri bazen kırma taş ve ince kum ile karıştırılır. Geminin parçaları arasında Erken Tunç Çağı'na özgü yarım küre biçimli kulplar da bulunmuştur.

Firuz-l barınağındaki Bronz Çağı tabakasının inceliğine ve tabakadaki az miktarda maddi ve kültürel kalıntıya dayanarak, bu yerleşimin Bronz Çağı'nın farklı evrelerinde kısa bir süre kullanıldığını söyleyebiliriz (Rustamov, 1994: 56).

Araştırmalar, bir tür Gobustan yerleşimi olan "kaya barınaklarının" eski Gobustan halkının hayatına girdiğini ve uzun süre önemli kaldığını gösteriyor. Kaya barınakları Mezolitik dönemden bu yana Ortaçağ'ın sonlarına kadar kullanılmıştır. Her şeyden önce, Gobustan'ın doğal koşulları ile yakından bağlantılı olmalıdır.

Gobustan'daki müstahkem yerleşim anıtlarından biri Boyukdağ Dağı'nın alt kaldırım alanının kuzey kesimindeki ovada yer almaktadır. Büyük, çentiksiz bir taş çitle çevrili bir "Çember" yerleşimidir (Huseynov 1975: 62).

Anıtın dönemini ve işlevini belirlemek için, 1968-70 yıllarında çitin içindeki ve dışındaki duvar boyunca kazılar yapılmıştır. Bu 1 m genişliğindeki çit, küçük taşlarla dolu iki sıra taştan yapılmıştır. Dört yerde, çit bazen 2 m yüksekliğe kadar biraz kaya ile değiştirildi. Anıtın geri kalanındaki çitin yüksekliğinin bu taşların en büyüyünden daha düşük olmadığı, ancak zamanla çöktüğü ve son yüzyıllarda yerliler tarafından inşaatta kullanılmak üzere yıkıldığı varsayılabilir. Anıtın kuzeydoğu tarafındaki küçük bir alanda çit yoktu. Görünüşe göre, giriş buradan. Çitleri incelerken, inşaat tekniğinin özellikleri açıklığa kavuşturuldu. Çitin, içeride dikey olarak ve dışta düz olarak yerleştirilmiş büyük ve düz taşlardan yapıldığı bulunmuştur. Yeraltı sırası iyi korunmuştur (Muradova, 2008: 59).

"Çemberin" bulunduğu alan batıdan doğuya doğru eğimlidir. Orta ve doğu kısım yağmur suyu ile yıkandı. 2000 m^2'ye kadar bir alanı kapsayan bu anıtın 1 / 3'ü kazılmış ve incelenmiştir. Burada, kültürel katman esas olarak çitin dibine yakın alanlarda bulundu. Kalınlığı çitten merkeze 30-40 cm, 7-8 m'dir.

Doğu kısmında, bazen düz bir çizgi oluşturan orta boy taş parçaları korunmuştur. Kil çömlek parçaları, taş aletler ve ocak parçaları bulunmuştur. Güney kısımda, çitin dibinde, arkası ana çiti oluşturan birkaç büyük ve kaba taştan iki yapı (1.0X0.8 ve 0.7X0.6 m boyutlarında) bulundu. Taş yapılarda kil çömlek parçaları, taş ürünleri ve kemik parçaları bulunmuştur. Bu binaların kuzeyinde 60 cm çapında bir fırın bulunmuştur. Ocak, dikey olarak düzenlenmiş düz taşlarla çevrilidir ve taşlarla ocağın içi arasındaki boşluk çamurla kaplıdır (Aliyev, 1968: 69).

Anıtın kuzey-batı kesiminde, çitin içindeki yüksek bir kayanın dibinde, 20 cm derinliğinde, başka bir ocak bulundu, batısında, 14 m^2'lik bir taş zemin ve çitin bitişiğinde bir duvar bulundu.

Kayanın tabanındaki ocak 1 m çapında ve kül kalınlığı 10 cm idi. Ocağın etrafındaki alan kırmızı görünüyordu ve güçlü ahşaptan temizlenmişti. Pişmiş kil katmanları ondan ayrıldı. Büyük olasılıkla, belirli bir şeklin ocağıydı. Yanında kil barbekü ve çanak çömlek parçaları bulunmuştur. Uzunluk 5; 1,5 m genişliğindeki duvar kalıntıları irili ufaklı taşlardan yapılmıştır (Rustamov, 2008, 49).

Anıtın ortasındaki bir kazı, burada kültürel bir katmanın olmadığını göstermiştir. Bununla birlikte, bazı yerlerde 10-15 cm derinliğinde ve yanmış bir toprak tabakası gözlenmiştir. "Çember" yerleşmesinde yapılan arkeolojik kazılar sonucunda pek çok maddi ve kültürel kalıntı - çanak çömlek, taş ve kemikten yapılmış aletler, silahlı ocaklar, taş yapı kalıntıları bulunmuştur. Ayrıca keçi imgesi ile oyulmuş iki pitoresk taş vardır. Bu taşlardan biri büyük duvarın dışında, diğeri anıtın içinde bulundu. "D a i r a" yerleşiminden elde edilen malzemelerin analizi ve anıtın yapımı, bunun Erken Tunç Çağı'nın çitle çevrili bir yerleşim yeri olduğunu söyleyebilmemizi sağlar.

Bulunan aletler ve çanak çömlekler, "D a i r a" yerleşiminin sakinlerinin yerleşik çiftçiler olduğunu ve çiftlik yaşamında sığır yetiştiriciliğinin hakim olduğunu göstermektedir (Huseynov, 1975: 68).

Görüşümüze göre, anıtın çitini belirleyen ana faktörlerden biri coğrafi koşullardır. Anıt bir ovada bulunduğundan, etrafına bir çit inşa etmek gerekiyordu. Konut sakinleri, tüm ev ve ev binalarını çitin içine yerleştirmenin yanı sıra, akşamları çitin ortasındaki boş bir alanda hayvancılık tuttu.

Son yıllara kadar, Kafkasya'daki çitlerle çevrili yerleşimler çoğunlukla Geç Bronz-Erken Demir Çağı siklon tipi anıtlar şeklinde temsil edildi. Bununla birlikte, arkeolojik araştırmaların genişletilmesi, bu tür anıtların hala ayakta olduğunu göstermektedir. Üçüncü binyılın taş çit yerleşimleri Ermenistan, Gürcistan ve Kuzey Kafkasya'da incelenmiştir (Aslanov, 1965: 123).

Üçüncü binyılın çitle çevrili tek anıtı hala "D a i r a" yerleşimi (MÖ 2400-2300) olarak kabul edilmektedir. Meshoko, Yukhari Gunib, Uzerliktepe'nin yanı sıra çitlerle çevrili yerleşimler, Gobustan anıtı şantiye boyunca yer almaktadır.

Amiranis-Gora, Meshoko ve Yukarı Gunib anıtlarında, Gobustan'da olduğu gibi, orta kısımda çok zayıf olmasına rağmen kültürel bir katman yoktur (Rustamov, 1998: 58).

Araştırmacılara göre, bu boş alan ya hayvan sürüleri tutmaya ya da genel topluluk toplantıları yapmaya hizmet etti. Azerbaycan'ın Agdam bölgesi yakınında bulunan Uzerliktepe, Nak hçıvan'da Kultepe II, Gazakh bölgesindeki Berkinagzi 26 antik yerleşimleri çitle çevrilmiştir. Esas olarak taştan yapılmışlar, sadece Uzerliktepe çitleri ham tuğladan yapılmıştır.

Dağıstan'da, MÖ 2. binyılın Üst Gunib yerleşimi de bir taş çitle çevriliydi. Çitin yapı niteliği nedeniyle, Gobustan'daki Daira yerleşimi, Azerbaycan da dahil olmak üzere Kafkasya'da bilinen siklops tipi anıtlara yakındır (Muradova, 2008: 79).

Geç Tunç ve Erken Demir Çağı'nın çevresinde taş çitler bulunan tepegöz tipi anıtlar daha yaygındır. Bu dönemin çitleri öncekilerden farklıdır. Böylece, daha büyük taşlardan, ayrı anıtlarda birkaç sıradan oluşuyordu. Bu çitlere göre, Orta Kafkasya'nın dağlık bölgelerinde, Batı Azerbaycan'da, Ermenistan'ın Sevan ve Aragas bölgelerinde, sığır yetiştiriciliğinin gelişmesi için uygun koşullara sahip dağlık bölgelerde bulunur (İsmayilov, 2006: 36).

Nakhçivan'daki üç katlı Govurgala anıtının üst katmanlarında siklops tipi bir yapı korunmuştur. Literatür, siklops yapıları hakkında gerekli bilgileri içermektedir. Gün geçtikçe genişleyen arkeolojik araştırma ve kazılar, bir dizi yeni anıt keşfederek ve inceleyerek bu alandaki bilgileri netleştirmeye yardımcı olmaktadır.

"Buyukdash" ikamet yeri. Bu anıt 1968 yılında Boyiikdash dağının tepesinde bulundu. Gobustan'da Buyukdash ve Kucukdash dağları, Üçüncü Jeoloji Dönemi deniz hayvanlarının kalıntılarından oluşan 10-15 ve bazen 20 m kalınlığında Abşeron kireçtaşı tabakası ile kaplıdır. Bu nedenle, her iki dağın zirveleri düz bir yüzey oluşturur ve taş kapağın kalınlığına göre her tarafta dik bir uçurum ile çevrilidir.

Böylece, kuzeydeki Buyukdash Dağı'na ve güneydeki Kucukdash Dağı'na dar ve dik olmayan bir şeritle tırmanmak mümkündür (Aliyev, 2002: 49).

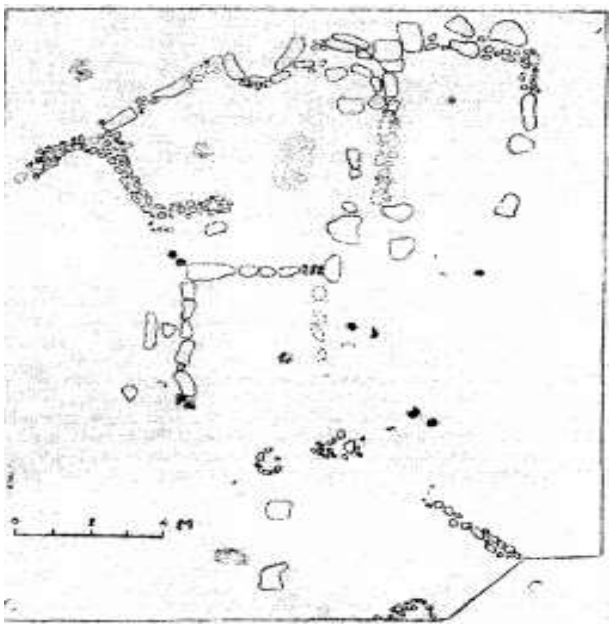
Araştırmacılara göre, dağların bu yapısı Mezolitik dönemden beri insanların dikkatini çekti ve vahşi hayvanları kovalayarak, onları dağın tepesine kaldırarak, korkutup uçurumdan atarak doğal bir tuzak olarak kullandılar. Gobustan'da hayvancılığın gelişmesi ve tarımın genişlemesinden bu yana, eski Gobustan kabileleri Buyukdash Dağı'nın tepesini, kendilerini ve mallarını aşiret içi çatışmalardan ve saldırılardan korumak için doğal bir müstahkem yer olarak kullandılar. Bu dönemden itibaren, Gobustan'ın eski halkı sıradan yeraltı barınaklarından çıktı ve dağların tepesine yerleşerek evlerini ve çiftliklerini buraya taşıdı (Aslanov, 1965: 85).

Buyukdash Dağı'nın tepesinde eski bir yerleşim, kil çömlek, metal eritme ve diğer el sanatları kalıntılarından oluşan kültürel bir katman vardı, ancak 1951'den 1972'ye kadar burada faaliyet gösteren Azerbaycan SSR İnşaat Malzemeleri Sanayi Bakanlığı Duvanni taş ocağı tarafından yok edildi. .

"Buyukdash" yerleşimi dediğimiz anıt, Buyukdash dağ zirvesinin güney-doğu kesiminde, kaya uçurumundan 20-30 m uzaklıkta, bir taş ocağının dokunmadığı küçük bir alanda bulundu (Rustamov, 1994: 53).

Bu yerleşimde Gobustan arkeolojik seferi 318 m^2 kazılmıştır. Burada dikdörtgen taş evlerin kalıntıları keşfedilmiştir. Binaların temeli büyük, düz kireç taşından yapılmıştır. Büyük taşlar arasına küçük taşlar dökülmüş ve çamur ile sabitlenmiştir. Burada 14, 18, 25 m2 büyüklüğünde üç oda kalıntısı açılmıştır. İnşaat kuzey, güney ve batıda devam etti. Tamamlanmamış duvarlar güney ve kuzey-batı bölgelerinde korunur. II ve III tikintilerin ara duvarı ortak olmuştur. (1. resim)

ResİM 1. Buyukdash yerleşim planı

Kaynak: (Rustamov, 1994: 128).

Taş esas olarak inşaatta bir inşaat malzemesi olarak kullanılmıştır. Bu, korunmuş taş duvarların kalıntıları ve civardaki taş yığınları ile kanıtlanmıştır. İnşaat alanında kil sıvalar bulunmuştur. Çubuk izleri üzerlerinde açıkça görülebilir. Görünüşe göre, çubuk aynı zamanda inşaatta yardımcı malzeme olarak kullanılmıştır (Rustamov, 1994: 56).

Odanın ortasında ve batısında bir ocak vardır 3 №. Ortadaki ocak yapısı oval resmdedir. 1.9 m uzunluğunda ve 1 m genişliğindedir, zemin ve kenarlar sıvalıdır. Çevredeki duvar çok alçak, 15 cm yüksekliğinde. İçindeki kül ve kömür kalıntısının kalınlığı 8-10 cm idi. Çevresi, uzun süre yanan odunların etkisiyle kızardı ve pişmiş tuğlaların rengini aldı. İkinci ocağın çapı 40 cm'dir. Ocakların kuzey ve kuzeydoğusunda taş parçalardan yapılmış iki dairesel çiftlik binası vardır. Her ikisinin de arkası odanın duvarlarıdır. Çaplar 0,9 ve 1,1 m'dir. Dağ tohumları onlardan toplandı (Muradova, 2008: 70).

1 ve 2 №-li odaların her birinde bir ocak yeri temizlenmiştir. Odanın ortasında küçük taş parçalarıyla çevrili yuvarlak bir ocak vardır. İkinci odadaki ocak, evin kuzeybatı köşesine yakın yerde bir delikte bulunmuştur. Çapı 30 cm'dir.

Tüm yapılar, 15-20 cm yüksekliğindeki dağın tepesini kaplayan kaya tabakasında, inşaatlardan önce var olan toprak tabakasında bulunur. Oturma yerinin altında kaya yüzeyi engebeli olduğundan kültürel tabakanın kalınlığı her yerde eşit olmayıp, 30-40, bazı yerlerde ise 60-70- cm ye ulaşıyordu. Çeşitli ev eşyaları, barbekü parçaları, taş aletler - taş, zımpara, çekiç, çin dişleri vb. Ekonominin çeşitli sektörlerinde yaygın olarak kullanılan nehir taşından yapılmış birçok resmlendirilmemiş araç vardır (Jafarzade, 1961: 95).

İkamet yerinden taş süslemeler, üzerine oyulmuş taşlar, vb. ayrıca bulundu. Yerleşimde açılan binaların özelliği, Tunç Çağı'nda Gobustan'da çok odalı binaların olduğunu göstermektedir.

"Buyukdash" konut kompleksinde Gobustan'da kan ilişkilerine dayanan büyük bir ataerkil ailenin yaşadığını varsaymak mümkündür. Bu tür çok odalı binalara sahip yerleşimlerin, Ganjachay bölgesindeki 1. yerleşim yerindeki kademeli olarak "uzun kabile evlerinin" yerini aldığı açıktır. Eski Gobustan halkının yaşam alanları için dağın yüksek yüzeyini seçmesi ilginçtir. Çevredeki alandan çok daha yüksektir, dağın kenarları sarp kayalık bir yamaçla çevrilidir. Dağa tırmanmak için sadece dar bir yol kullanıldı. Yalnızca yerel ve bilgili bir kişi bu yolu kullanabilir. Dağın bu yapısı anıta güçlü bir yaşam alanı kazandırdı (Musaibeov, 1998: 26).

Buraya yerleşirken, Buyukdağ yerleşimi sakinleri sadece önündeki zorlukları değil, aynı zamanda yaşamın gerekliliklerini de dikkate aldılar. Sürüyü tutmak için dağın tepesindeki ve teraslardaki bol otu kullanabilirler ve buradaki kaynaklardan gelen su içmek için kullanılırdı (Bakshaliyev, 2008: 96).

Yerleşim sakinleri tarımsal olduğu kadar sedanter sığır yetiştiriciliği ile de uğraştılar. Kazılar sırasında, hayvan kemikleri yerine taş, tırmıklar, talaş gibi tarımla ilgili araçların bulunması, tarımın ana ekonomik alan olduğunu söylememizi sağlar. Habitatın dikim alanlarının dağın tepesinde ve teraslardaki ovalarda olduğunu varsayıyoruz. Boyukdağ yerleşmesinden elde edilen maddi ve kültürel örneklerin analizi. ev. Üçüncü binyılın sonu, onu ikinci binyılın başlangıcına (MÖ XXI-XIX yüzyıllar) atfedebilmemizi sağlar.

Anıtın varlığının bu dönemi, insanları yaşam için daha az uygun olsa da, stratejik olarak uzak bölgelere yerleşmeye zorlayan artan topluluk ve aşiret içi çatışma dönemiyle örtüşmektedir. Bu dönemden itibaren doğal, güçlü ve yapay olarak güçlendirilmiş çitlerle çevrili yerleşimler ortaya çıkmaya başladı. Kayalık bir sığınak olan Ana Zaga'da, Tunç Çağı yiyecek depolarının başka kalıntıları bulunamadı. Görünüşe göre, bu, barınağın doğal yapısının yaşam için uygun olmasından kaynaklanmaktadır (Muradova, 1997: 82).

“Chardag Zaga” ve “Firuz-1” barınaklarının bazı kısımları doğal kayalardan yapılmış olsa da, burada barınağın açık tarafının taş bir çitle inşa edildiğini görüyoruz. Böyle bir yaşayışın ortaya çıkışı öncelikle koşullardan kaynaklanmaktadır. Bildiğimiz gibi, Taş Devrinden bu yana insan doğa tarafından kendisine verilen doğal kaynakları maksatlı bir resmde kullanmıştır. Buna ek olarak, doğal kaya barınakları insanların dikkatinden kaçmadı ve toplum tarihinin farklı aşamalarında, bazen uzun süre kullanıldılar.

Gobustan kaya barınakları bu konuda özellikle belirtilmiştir. Gelişiminin ilk aşamalarında, insan hiçbir katkı maddesi içermeyen kaya barınaklarını kullandı. Ancak, bazı sığınma evlerinin açık alanlara ihtiyacı vardı. "Attic Zaga" ve "Firuz-l" kampının önündeki taş duvarcılık buna bir örnektir (Rustamov, 1994: 48).

M. O. Kosven, evin insanların günlük yaşamlarındaki rolünü şöyle yazıyor: "Ev, kuruluşundan bu yana sadece insan için bir sığınak değil, aynı zamanda alet, mutfak eşyaları ve yiyecek saklamak ve soğuk iklimlerde evcil hayvan tutmak için bir yer."

Taş çitler, yemek depoları, barbeküler ve ocaklar, taş zeminler, vs. "daire" de bulunmuştur. burada konutlar olduğunu söylememizi sağlıyor. Buradaki evlerin arkası ana çitti. Malzeme eksikliği yan duvarlar hakkında düşünmeyi zorlaştırır (Farajova, 2007: 79).

Buyukdağ yerleşiminin binalarında dikdörtgen evlerin taş temelleri korunmuştur. Bu, taşta, kil, alçı ve sazlıkların yapımda yardımcı araç olarak kullanıldığı anlamına gelir. Erken Tunç Çağı'nda Azerbaycan'da dikdörtgen evlerin ortaya çıktığı bilinmektedir. Bu tür evler Bronz Çağının sonraki aşamalarında daha da geliştirilmiş ve ana ev türü olarak oluşturulmuştur. Gürcistan'da Amiranis-Gora,

Dağıstan'da Üst Gunib (III. Tabaka) ve Doğu Anadolu'da Karaz gibi Erken Tunç Çağı anıtlarında dikdörtgen taş evler incelenmiştir. Yukarı Kur'an'ın üst katmanlarında da benzer yapıların devam ettiğini görüyoruz. Eneolitik dönemde Dagıstan'da dikdörtgen taş evlerin yapıldığı tespit edilmiştir (Muradova, 2008: 78).

Azerbaycan'da dikdörtgen yapı kalıntıları Gazakh bölgesinin Saritapa, IV Babaderviş, Nakhçivan II Kultapa ve Ganjachay bölgesinde bulunmuştur. Araştırmacılar, dikdörtgen evlerin çatılarının düz bir çatısı olduğunu belirtiyor. Gobustan evlerinin harap durumu, iç mekanları ve diğer mimari özellikleri hakkında ayrıntılı olarak konuşmamıza izin vermiyor.

Yerleşimlerde bulunan çeşitli ocaklar ve ocak yapıları, eski evlerin yapısının incelenmesinde ana araçlardan biridir. Boyukdaş yerleşmesinde çapı yaklaşık 1 m ve kül kalınlığı 10 cm olan kırık bir ocak bulunmuştur. Çevresi yangının uzun vadeli etkileriyle yakıldı. Çok fazla yanmış kil alçı parçası vardır (Rustamov, 1994: 56).

Büyük olasılıkla, ocağın belirli bir cihazı vardı. Ocak çevresinde barbekü ve tabak parçaları bulunmuştur. Buna ek olarak, Boyukdağ yerleşim bölgesinde açılan bir evin kalıntıları arasında, taş bir çitle çevrili bir ocağın kalıntıları, içine ve etrafına sıvalı büyük bir ocak ve odanın tabanına çökmüş bir ocak bulunmuştur.

Çevresindeki ve içindeki sıvalı ocaklar, Nakhçivan'daki Kultepe anıtının 1. katında, ocak kalıntılarının içinde bulunmuştur. Bu kürelerin yapısı ve büyüklüğü Gobustan ocağına yakındır. Yerde yıkılan fırınlar, Kuzey Doğu Kafkasya'nın Erken Tunç Çağı anıtlarında da bulunur.

3. Bronz Çağında Gobustan'ın ekonomik hayatı ve sosyal yapısı

Gobustan, barınaklardan, antik yerleşim yerlerinden ve höyüklerden - inşaat kalıntıları, aletler, çanak çömlek, silahlar, hayvan kemikleri ve kaya oymaları gibi birçok Bronz Çağı kültürel eserlerine ev sahipliği yapmaktadır. Bronz, kehanetlerinde, mürettebat üyelerinin yaşamlarındaki balıkçılık derecesi ve derecesinin balık çiftçiliğinin sahibi olduğunu söylememize izin verir.

Azerbaycan'daki elverişli coğrafi koşullar ve verimli topraklar, Neolitik dönemin sonlarında burada tarımın ortaya çıkmasına izin verdi ve Azerbaycan toprakları kültürel tarımın merkezlerinden biriydi. Arkeolojik kazılar, Eneolitik ve Tunç Çağı yerleşimlerinden buğday, darı ve arpa kalıntılarını ortaya çıkarmıştır. Gobustan, eski bir tarım ülkesi olan Azerbaycan'da da ilginç bir konuma sahiptir. Uzak geçmişte Gobustan nemli ve daha yumuşak iklime sahip olmuştur (Aliyev, 2002: 109).

Halen H. Spontaneum C. Koch, N. Bulbosumz., N. Zeporinumling, buğday eritrospermum, ferroguneum, neukuruta ve gordeiform türlerin örnekleri Gobustan'da bulunmaktadır. Bronz Çağı anıtlarından elde edilen tahıl türleri arasında yabani arpa koch'u bulunmuştur. Azerbaycan topraklarında bulunan buğday ve arpa kalıntıları, o sırada yetiştirilen tahıl türleri hakkında net bir fikir vermektedir. Araştırmacılara göre, bir yerde tahıl kalıntısı karışımının varlığı, Kafkasya'da "karışık ekim sisteminin" ilkel tarım için tipik olduğunu gösteriyor (Jafarzade, 1999: 63).

Gobustan topraklarında yabani tahıl örneklerinin (arpa, buğday) tükenmesi, tahıl, rende, tırpan, yerleşim yerlerinden ve mezar anıtlarından chindishi gibi tarımla doğrudan ilgili işgücü araçlarının alınması, büyük ev konteynerlerinin kiline saman eklenmesi, kayaya kazınmış "hasat alanı" vb. Malzemelere dayanarak, Bronz Çağı'nda tarımın Gobustan'ın ana ekonomik alanlarından biri olduğu varsayılabilir. I.M Jafarzadeh "hasat" sahnesinde verilen tahılın darı olduğunu tahmin etmiştir.

Darı kalıntıları Azerbaycan'da Kultapa'nın İkinci Tunç Çağı tabakasında ve Mingachevir'deki Geç Tunç Çağı yerleşiminde bulunmuştur. Dağıstan'da, doğal terasların Erken Tunç Çağı'nda ekilebilir arazi olarak kullanıldığı bilinmektedir. Eski

Gobustan halkının yerleşimlerinin yakınındaki terasları da ekilebilir arazi olarak kullanması muhtemeldir. Gobustan'daki Erken Bronz Çağı yerleşmelerinde bulunan çok sayıda farklı taş blok türüne dayanarak, burada tarım sürecinde taş blokların kullanıldığı söylenebilir (Muradova, 2003: 23).

Arkeolojik literatürden, sığır yetiştiriciliğinin yüksek gelişimi sırasında sığırların bir römork olarak kullanıldığı bilinmektedir. O zamandan beri, eski tokha çiftçiliğinin yerini kış çiftçiliği aldı.

Eski Gobustan halkı Bronz Çağı boyunca tarımın yanı sıra bahçecilikle uğraştı. Bu, şimdi Gobustan kayalarında bulunan ve bir zamanlar yetiştirilen meyve ağaçlarının (yengeçler, armutlar, incir, üzüm, kiraz, nar, ayvalar, vb.) Araştırmacılar, başta meyve olmak üzere birçok bitkinin, özellikle meyvelerin (üzüm, armut, kiraz, nar, ayva vb.) Kafkasya'da yetiştirildiğini belirtiyorlar (Rustamov, 1998: 34).

Tunç döneminde Azerbaycan'da bağçılığa ait maddimədəniyyət kalıntılarına Genceçay ve Kazak bölgesi, yapılarında tesadüf edilmiştir. Tarımla birlikte, sığır yetiştiriciliği Bronz Çağı'nda Gobustan sakinlerinin ekonomisinde önemli bir rol oynamıştır. Bu durum, Gobustan'daki Tunç Çağı yerleşimlerinde ve mezarlarında bulunan hayvan kemiklerinin % 71,7'sinin evcil hayvanlara ait olması ile kanıtlanmıştır. Bahsedilen yerleşimlerin ve mezarların kalıntılarını doğrulayan kazılardan boğa, at, keçi ve koyun kalıntıları elde edilmiştir. Gobustan'daki sığır yetiştiriciliğinin tarihi Neolitik döneme kadar uzanmaktadır (Jafarzade, 2007: 68).

Jafarzadeh, Gobustan'daki Buyukdağ Dağının üst kaldırım alanındaki 45. taşın güneybatı kesiminde bir taşın boynuna bağlanmış bir boğanın Neolitik görüntüsünü Neolitik döneme bağlar ve Gobustan'da önce sığır, sonra sığır, sonra atların ve domuzların evcilleştirildiğini gösterir. Gobustan Erken Tunç Çağı anıtlarında bulunan kemiklerin çoğu Karamal'a aittir.

Arkeolojik araştırmalar, Erken Bronz Çağı anıtlarının sürülerinde çok sayıda siyah mlm oluşumunun, bu anıtların sakinlerinin sedanter yaşam tarzını belirleyen ana faktörlerden biri olduğunu göstermektedir. Yerleşik sığır yetiştiriciliği, farklı doğal ve coğrafi koşullara sahip geniş bir alan için tipiktir. Yerleşik kabilelerin çiftliklerinde, yıl boyunca otlatma için gerekli doğal koşullara sahip alanlarda sığır yetiştiriciliği

gelişti. Bronz Çağı boyunca Gobustan'da bu tür uygun koşulların var olduğunu varsayıyoruz (Rustamov, 2008: 112).

Tunç Çağı boyunca Azerbaycan'da yerleşik sığır yetiştiriciliği yavaşca önceliğini yitirmeye başladı. Ancak, dağlarda ve eteklerinde tamamen yok olmamıştır ve devam etmektedir. Etnografik araştırmalar, Küçük ve Büyük Kafkas Dağları'nda yerleşik sığır yetiştiriciliğinin yaygın olduğunu göstermektedir. Muhtemelen, Tunç Çağı'nda dağlık bir alana sahip olan Gobustan'da, yerleşik sığır yetiştiriciliği ekonominin ana alanlarından biriydi. Görünür, eski Gobustanlılar yerleşim yeri için bu dağlık kayalık araziyi rastgele seçməmişlər.

Bronz Çağı boyunca, eski Gobustan halkı, sürülerin tüm yıl boyunca yem sağlandığı gerçeğini ve onları aşiretler arası çatışmalardan korumak için gerekli koşulları görmezden gelmedi. Gobustan kabileleri hayvan sürüsünü öğlenler çevrede otarır, akşam ise yerleşim yerine getirmişler. (Muradova, 2007: 98).

Bronz Çağı'nda, Gobustan'ın tarım ve sığır yetiştirme kabileleri de avcılıkla uğraştı. Bu, kayaların üzerindeki hayvan çizimleri, eski av sahneleri ve av hayvanlarının kemikleri ile doğrulanır. Gobustan'daki Tunç Çağı anıtlarının kazılarından kalan kemiklerin% 28,3'ü av hayvanlarına aittir. Keçi, geyik, öküz, at, manda, ceylan, yaban domuzu, at ve atsız avcılar, oklar - yay, Gobustan kayaların resimleri, yaba, mızrak, ilmik, sapan, top, hançer ve yırtıcı kuşlar gibi üç ve iki kollu silahların katılımıyla avlanma sahneleri açıklanmaktadır (Farajov, 2007: 63). Bu tanımlar, Bronz Çağında Gobustan halkı tarafından avlanan hayvan türleri, avcılık yöntemleri ve avcılıkta kullanılan silahlar hakkında gerekli bilgilerin sağlanması açısından vazgeçilmez belgelerdir. Bronz Çağı'nda, Gobustan'da bir tuzakta kullanılmıştır.

I.M Jafarzadeh, uzak geçmişte, Gobustan'ın çim örtüsünün çeşitliliği ile ayırt edildiğini ve bol miktarda yem rezervi nedeniyle, burada otlayan antilop sürülerinin daha zengin olduğunu belirtti. Son yıllarda, Gobustan tabiatı keskin bir şekilde azaldı. Bakü-Tiflis demiryolunun, büyük ceylan ve karaca sürülerinin yanı sıra az sayıda dağ keçisinin inşasından önce, Gobustan Shirvan, Shamakhi ve Bakü hanlarının en sevdiği avlanma alanlarından biriydi (Rustamov, 1998: 63).

Bronz Çağı'nda metalden daha sofistike alet ve silahların ortaya çıkması ve tarım ve hayvancılığın gelişmesiyle, çiftlikte avlanma pozisyonu azalmaya başladı. O zaman, insanların ekonomik ihtiyaçları esas olarak tarım ve hayvancılık ürünleri, çeşitli el sanatları ve çeşitli ev üretimi biçimleriyle karşılandı. Bununla birlikte, tarım ve hayvancılığın gelişimi avlanmayı tamamen ortadan kaldırmamıştır ve ekonomide önemli bir rol oynamaya devam etmiştir. Bu kayaların üzerindeki av sahneleri ile doğrulanır. Bronz Çağı ve sonrasında Gobustan'da avcılık esas olarak üst sınıflar tarafından gerçekleştirildi. Avcılık hala yiyecek, giyecek ve diğer ihtiyaçları bir ölçüde sağlasa da, aslında önceki işlevini yavaşça değiştirdi ve daha eğlenceli ve sportif hale geldi (Mammadov, 2005: 126).

Bronz Çağı boyunca, yukarıda belirtilen çiftliklere ek olarak Gobustan sakinleri, bir dizi bitkinin meyvelerini ve köklerini ve diğer amaçlar için hasat, toplama ve yemeye de dahil etmişler. Gobustan'ın Bronz Çağı yerleşimlerinde, gıda ürünlerinin depolandığı taş depolardan bazılarından dağ tohumları toplanmıştır. Görünüşe göre, yerleşim sakinleri Gobustan kayaları arasında büyüyen dağ ağacının meyvesini yiyecek olarak kullanıyorlardı. Eski zamanlardan beri kutsal ağaç kutsal kabul edildi, meyvenin yenilebilir olması ve insanların yaşamlarında olumlu bir rol oynamasıyla ilişkilendirilebilir (Aliyev, 1992: 132).

Bilindiği gibi, tarihin alt aşamalarında insan doğanın hazır kutsamalarını kullandı. Böyle bir ortamda o, sık sık açlık tehlikesine maruz kaldığından yenilebilir meyve veren ağaçlara ibadet etmeye bilmezdi. Yakın zamana kadar Azerbaycan'ın bazı bölgelerinde dağ ağacı "pir" olarak kabul edildi ve onuruna bir yemin etti. IM Jafarzadeh'e göre, dağın meyvesi öğütüldü ve belirli tatillerden "kutsal kökler" pişirildi.

Gobustan'daki arkeolojik kazılar, Tunç Çağı'nda çeşitli endüstrilerin varlığı ve taş oymacılığı, kemik oyması, metalleştirme, çömlekçilik ve dokuma gibi el sanatları hakkında konuşmamıza izin veriyor (Muradova, 2008: 86).

Gobustan'daki kazılarda bulunan taş aletler, silahlar, taş heykeller, resimler, süs eşyaları vb. maddi ve kültürel örnekler eski Gobustan'da taş atma mesleğinin varlığını göstermiştir. Gobustan anıtlarında birçok kemik objesi de bulundu. Bu araçlar silah ve

süs eşyaları içerir. Bu öğelerin aşırı zarafeti, bu alanda yetenekli ustalar olduklarını söylememizi sağlar. Kemik nesneleri geyik boynuzları, kuş ve hayvan kemiklerinden yapılır. Bronz Çağı'nda Gobustan'da yerel metalleşmenin varlığını kanıtlayan maddi ve kültürel kalıntılar da keşfedildi. Buna doğrudan bronz üretiminde kullanılan aletler ve bitmiş bronz eşyalar da dahildir (Jafarzade, 1999: 56).

A.A. Iessn, Bronz Çağında Kafkasya'da bir dizi bakır cevheri yatağının ve yerel metal işçiliğinin geliştiğini gösterdi. Arkeolojik araştırmalar göstermiştir ki Transkafkasya'da metal işleme MÖ V-IV binyılda başladı. MÖ 3. binyılın başlangıcı, Kafkasya'da metalurji oluşumu dönemi olarak düşünülebilir. Hemen hemen tüm Erken Tunç Çağı yerleşmelerinde metalleşme izleri bulunmuştur. Bronz üretim işlemlerinin sırasını yansıtan maddi ve kültürel kalıntılardan oluşurlar. GS İsmayilov, Erken Tunç Çağı'nda metalurji ve metalleşme sanatının ev el sanatlarının bir dalı olarak işlev gördüğünü ve doğrudan ihtiyaçlarını karşılamaya hizmet ettiğini belirtiyor

Tunç Çağı'nda Kafkasya'nın bakır yataklarından ithal edilen hammaddelerin Gobustan'da metal işleme için kullanıldığına inanıyoruz. Eski metal nesnelerin kimyasal analizi, MÖ 3. binyılın sonuna kadar kalayla karışık bakır nesnelerin Kafkasya ve Kuzey Kafkasya'nın ayrı anıtlarında ortaya çıktığını göstermektedir (Aliyev, 2007: 69).

Bronz Çağı'nda Gobustan'da yerel metal işleme hakkında konuşmak için çok az fırsatımız var. Bununla birlikte, Tunç Çağı yerleşimi yakınında Buyukdağ Dağının üzerinde yanlışlıkla bakır bulunması, kilin çömlekte eritilmesi hakkında spekülasyon yapmamızı sağlar. Bu puta kırmızımsı sarı renktedir, kile kaba kum eklenir ve zayıf yoğrulur. Yüzey iyi düzleştirilir, uzunluk 7.3 cm, yükseklik 3.2 cm, kepçenin uzunluğu 5.2 cm ve genişlik 3.7 cm'dir (Resim III, 4). Yanda bir oluk, sapta destek için bir delik ve altında bir ateş işareti vardır. Bu tür kil alaşımları eski metalurjinin ana üretim araçlarından biri olarak kabul edilir. Metal işçiliğinin bulunduğu yerlerde bulunurlar ve metalurji hakkında konuşmamızı sağlayan arkeolojik bir bulgu olarak çok değerlidirler. Böyle küçük boyutlu putlarda, eski Gobustan halkının bronz elde etmek için diğer bakır bileşiklerini eritmesi mümkündür. Belki de erimiş metali kalıplara dökmek için kullanıldılar (Rustamov, 2003: 42).

Azerbaycan topraklarında bugüne kadar incelenen Tunç Çağı anıtlarının materyallerinin incelenmesine dayanarak, er. ev. Üçüncü binyılda, yerel kabilelerin hayatında ataerkil-toplum yapısı vardı ve ikinci binyılda ataerkil-aile ilişkileri gelişti.

Gobustan Bronz Çağı anıtlarından elde edilen arkeolojik malzemeler, o zaman Gobustan halkının ekonomik hayatı ve sosyal yapısı hakkında bir ölçüde konuşmamıza izin veriyor.

Toplumun gelişim tarihine göre, Tunç Çağı'nda üretici güçlerin hızla gelişmesi, tarımın ve hayvancılığın genişlemesi, ilk toplumsal işbölümüne yol açtı, yani hayvancılık tarımdan ayrıldı. Bazı kabileler tarıma, bazıları da sığır yetiştiriciliğine başladı. Gobustan yerleşimlerinin incelenmesi sırasında böyle bir özellik tespit edildi. Yani er. ev. III binyılın sonu ve II binyılın II yarısına ait «Daire» yerleşim yerinin sakinleri esasen maldar, er. ev. Buyukdash yerleşiminin 3. binyıl sonuna ve 2. binyılın başlangıcına ait sakinleri çoğunlukla çiftçiler ve sığır yetiştiricilerdi. Erkeklerin Gobustan kabilelerinin kamusal yaşamındaki baskın rolü, halihazırda emek yoğun olan ve sadece erkek emeğine dayanan hayvancılık, metalurji, kış yetiştiriciliği, inşaat, iş ve diğer ekonomik sektörlerin gelişimi ile bağlantılı olarak açıkça görülebilir (Muradova, 2013: 47-54).

Bütün bunlar, uygulaması Azerbaycan'daki ilk Demir Çağı'na dayanan daha yüksek bir sosyal yapıya geçiş için bir temel oluşturmaktadır. Gobustan'ın Bronz Çağı mezarları ve mezar adetleri ideoloji ile yakından bağlantılıdır ve bu alanda bazı bilgiler sağlar. Bu, mezarlığın ikamet yerinden çıkarılmasını, Ahirete inançtan doğan gömme geleneklerini gözlemlemeyi, ölüleri sol ve sağ taraflara gömmeyi, mezara kırmızı boya dökmeyi, ölüyü ev eşyalarıyla donatmayı vb. İçerir. insanların ideolojisi ve dini görüşleri ile açıklanabilir.

BÖLÜM 2

GOBUSTANIN KAYA ÇİZİMLERİ

1. Gobustana seyahat

Gobustan geniş bir coğrafi bölgedir. Adı zaten farklı ülkelerdeki milyonlarca insanda konuşuluyor. Bunun nedeni Gobustan'ın büyük olmaması değil. Toprakları birkaç, belki de Gobustan'dan on kat daha büyük olan bazı coğrafi bölgeler var. Ancak, birçok insan sadece isimlerini bilmiyor, aynı zamanda büyük ölçekli haritalarda bile bulunamıyor.

Eski Gobustan halkının konutları olan Gobustan'ın antik kaya oymaları ve arkeolojik anıtlar, Gobustan'ı sadece Azerbaycan'da değil, yurtdışında da tanıttı. Gobustan'daki arkeolojik kazılar, Gobustan kayaları arasındaki yaşamın Orta Taş Devri'nin başlangıcına kadar binlerce yıl öncesine ait olduğunu göstermektedir. Gobustan tarihinin 10.000 yılı aşkın süredir incelenmesi için yazılı olmayan, dilsiz bir arşiv, kütüphane haline gelmiştir (Rustamov, 2008: 61).

Resim 2. Gobustan'ın antik kayaları

Kaynak: http://www.gobustan-rockart.az/az/news-view/30

Bu sahnenin kökeni Orta Çağ'ın başlarına dayanmaktadır. Özellikle erkek balıkçıların görüntüleri, herhangi bir kaya resmi koleksiyonundaki kadar büyük (yaklaşık 4 m yüksekliğinde), ancak çok gerçekçi ve orantılı çizgiler 5 cm genişliğinde ve 2-3 cm derinliğindedir. Bu sahne, eski Bakü'de kentin arzında balıkçılığın önemli rolü ile ilişkili görünmektedir. Buradaki resimler Gobustan'ın eski kaya oymalarından

sadece boyut olarak değil, aynı zamanda çizim tekniğinde, gerçeklik derecesinde ve öznede de farklıdır.

Bronz Çağı'nın sonundan itibaren, Gobustan'da doğa değişmeye başladı, iklim daha kuru hale geldi ve Hazar Denizi zaman zaman gerilemeye başladı (yüzyılın başında olduğu gibi). Günümüzde Garadagh-Alat arasındaki eski Gobustan teknelerinin limanları kullanılamaz hale geliyor. Böylece hayat Gobustan'dan Bakü Körfezi, Absheron Yarımadası'na doğru hareket ediyor. Sonuç olarak, ticaretin gelişmesi, Bakü limanındaki yerleşimlerin bir şehre kademeli olarak büyümesine ve sağlamlaştırılmasına neden olmaktadır. Denizin geri çekilmesiyle kurumuş olan kurak iklim ve Hazar topraklarının tuzluluğu, yerel kabilelerin çiftçiliğinin gelişmesini engellediğinden, bir yan kuruluş olan balıkçılık, ivme kazanıyor (Rüstemov, 1998: 49).

Karkaz Dağı'nın sağında, biraz daha uzakta, kireçtaşı kaplı başka bir dağın tepesi görülebilir. Shongar Dağı adını korudu. Yakındaki yerleşime Shongar da denir. Karkaz ve Shongar, her biri iki kardeşin adı olan iki ikiz dağ, bir kartal ve bir shontar. Büyük olasılıkla, bunlar doğu Azerbaycan'da yangına tapınma döneminde ortaya çıkan isimlerdir. Bu isimler ölüleri «kulübe» veya koymak adeti ile kapalı, ölünün etini kemikten ayırıp - yiyen kuşların isimleridir.

Taş Çağ'ın orta (Mezolitik) döneminin sonuna ait bir kamp sığınağı ve antik kaya oymaları Shongar Dağı'nda bulunmuştur. Bu, eski Gobustan halkının sadece Buyukdash ve Kucukdash dağlarına değil, daha geniş bir alana yerleştiğini ve Gobustan'ın 10.000 yıl önce insan yerleşimi için bugünkünden daha uygun koşullara sahip olduğunu göstermektedir (Muradova, 2003: 59

Maraza köyü yakınlarında (Diribaba Piri yakınında) Jeyrankechmez Nehri havzasında Sangachal yapay mağara tipinde birçok ortaçağ yapay sondaj evi bulunmaktadır. Bu tür ortaçağ yapay mağaraları kendileri özel araştırma nesneleridir.

Sangachal yapay mağarasının 15. yüzyıl Sangachal kervansarayından beş veya altı yüz metre uzakta olduğunu hesaba katarsak, kervan yolunda kazıldığı söylenebilir. Sangachal kervansarası, yapay mağara ile Sangachal yerleşimi arasında, Shikhgaya bölgesinden kaynaklanan ve denize, karayolunun ve demiryolunun sağ (batı) tarafında bulunan küçük bir nehrin sağ kıyısında yer almaktadır. Küçük bir avlu ve oyulmuş

kireç taşından inşa edilmiş küçük bir kale gibi denize açılan bir kapısı ile dikdörtgen şeklindedir.

Resim 3. Sangachal kervansarası

Kaynak: http://www.gobustan-rockart.az/az/news-view/30

Kapıdaki yazıt kervansarayın I.Allahullah Shirvanşah zamanında MS 843'te (MS 1439) inşa edildiğini göstermektedir. Kervansarayın yakınında Bakü-Absheron bölgesine özgü bir rezervuar var - avcılık. Sangachal kervansarayıyla aynı resmdeki bir başka kervansaray, Shikhgaya dağlarına (yukarıda adı geçen Garachi veya Miyajik) geçmeden önce Sofu Hamid mezarlığından batıda, antik Shamakhi yolundan geçen yolun sağ tarafında, yaklaşık 10 km batısındadır. Bu kervansarayın yakınında bir su kuyusu vardır (Rüstemov,1998: 65).

Sangachal ve Çingene kervansarayları, güney (İran) kuzeyden (Bakü, Derbent ve Rusya) Gobustan'dan geçen eski kervan güzergahı üzerine inşa edilmiştir. Bu antik yol, günümüzde Alat yerleşimi ve Garadagh (Kaniza ve Buyukdash dağlarının doğusunda bağlı) arasında, Gobustan'ın doğusunda, güney ve kuzeyde bir dizi dallara bölünmesine rağmen, deniz aralarından geçmektedir. Üçüncüsü Nakhçivan yönünde Javad'dan (Kura ve Araz nehirlerinin birleştiği yerde) gidiyordu. Gülbağ denilen yerden geçer ve bugünkü Sumgayıt'a doğru denize gider ve kuzeye doğru devam eder Gobustan topraklarında iki köprü daha vardır - bir köprünün kalıntıları. 19. yüzyılda

inşa edilmiş ve kemerli gözlerle dar köprünün yaklaşık 200 metre altında, Absheron kireçtaşından yapılmış ve 415 cm genişliğindedir.

Bu tür ikinci kemer, ancak iki gözlü köprünün orta kısmı ve konumu, Alat yerleşiminin güney batısında, Kalmaz dağının doğu ayağında, eski su alanında yer almaktadır (Krupnov, 1998: 26).

Böyükdaş Dağı'nın güneydoğu kurtaracağı eteğindeki Latin dilli kitabe de tanıklık ediyor ki, I. yüzyılda Roma askerleri bu yolun hangi kolu ile ise Hazar kıyısına, Buyükdash dağının eteğine gelebilmiştir.

Her tarafta 10-15 m yükseklikte kaya bölümleri ile çevrili Buyukdash ve Kucukdash dağları, yapıları nedeniyle ilkel dönemde doğal bir tuzak olarak kullanılmıştır. Bu uygun avlanma koşullarının, bu dağların etrafına dağılmış kayaların "ormanı" arasında bile mevcut olduğuna dikkat edilmelidir. Mesele şu ki, sıradan taş aletlerle, ortaya çıkan basit yay ve okla bile, ovalarda, her vahşi hayvan, köpek, ceylan, guru, dağ keçisi, geyik, güçlü vahşi boğa vb. Taş mızrak veya keski, bıçak, balta ve diğer taş aletlerle hayvanları avlamak kolay bir iş değildi. Bu taş aletlerle, hayvanlara ayrı ayrı açıkta vurarak avlamaya daha az güvenmek mümkün olacaktır. Eğer böyle bir başarıyı umarlarsa kabile açlıktan ölürdü (Jafarzadeh 1993: 57).

Büyük hayvanları avlamak için, onları bir uçurumdan veya bir vadiye atmanın yanı sıra, ekip aynı zamanda grev yapmak zorunda kaldı. Ama açıkta, ovalarda, hangi vahşi hayvanın bir erkeğe değil, bir insana izin vermesine izin verilecekti, ancak bir grup insan aynı zamanda ona yakın mesafeden çarptı? Bu durumda, yine Buyukdash ve Kucukdash dağlarındaki kayaların "ormanı" arasında otlayan veya suya gelen hayvanların yollarının dar alanlarında (hala Buyukdash'ta yaylar var), onları belirli bir yerde bıraktılar. kesmek ve avlamak mümkündür.

Arkeolojik literatürde hayvanların ne zaman ve nasıl evcilleştirildikleri hakkında çok şey yazıldı. Tabii ki, bu süreç dünyanın farklı bölgelerinde farklı binyıllarda gerçekleşir, ancak ekonomi ve kalkınma açısından, esas olarak Neolitik (Yeni Taş) döneminde ve bazen de Mezolitik'te bulunur (Muradova, 2007: 76). Bu literatürden, av sırasında anneleri avlanan çocukların kampa getirildiği ve avdan elde edilen et ve yiyeceklerin bol olduğu, civcivlerin bağlandığı ve beslendiği ve bir süre

sonra insanlara alışkın oldukları ve onlardan kaçmadıkları bilinmektedir. Tabii ki, bu bir dereceye kadar Gobustan da dahil olmak üzere birçok yerde oldu. Ancak, Gobustan'daki hayvanların evcilleştirilmesi iki aşamadan geçti. İlk aşama, ikincisinin çalışmasını kolaylaştırdı.

İlk Gobustan halkı bu kayaların arasına yerleştiğinde, Üst Paleolitik'in sonunda Gobustan'da çok sayıda hayvan sürüsü vardı ve ilk Gobustan atalarının avlanması kolaydı. Onlar çevrede otlayan hayvan sürülerini yavaşca Buyukdash ve Kucukdash dağlarının 10-15 metrelik dik Uçurumla çevrili zirvesine sürüp kayadan uçurardılar. Bu arada hayvanların yaşlıları da, delikanlıları da kayadan düşüp parçalanır, et o kadar bol olurdu, hiç balığa, yenilebilir meyve ve bitkiler toplamaya da gerek kalmazdı. Daha sonra av hayvanlarının sayısı giderek azaldı. Onları avlamak zorlaştı ve ihtiyarlar eğer etseler onları öldürmeden öldüreceklerini gördüler. Bu zamana kadar, yay ve ok zaten icat edilmişti.

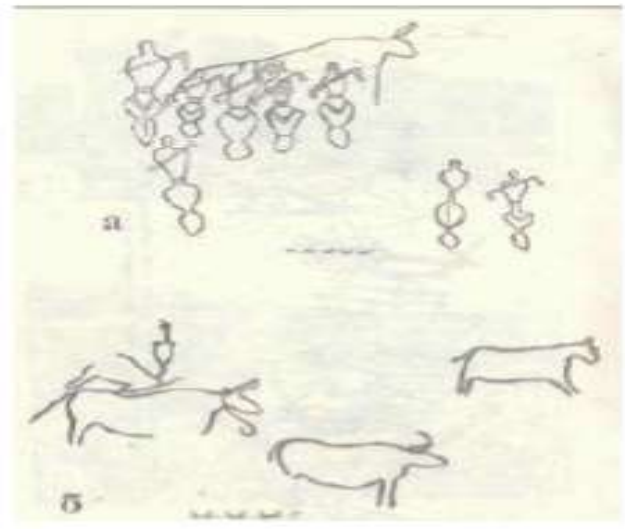
Aksakallar karar çıkarıyorlar ki, hayvanlar bir süre sadece yaz-okla, bayram şenliklerinde ve kabile özel koşullarda, aç kalırsa, gerekli sayıda avlansın. Kabileyi beslemek için bir düzineden fazla balık yakalanmalı ve çeşitli küçük hayvan, meyve ve bitkilerin toplanması arttırılmalıdır. Bir süre sonra, bir hayvan avlamak gerektiğinde, cesur avcıya sadece sürüde hangi hayvanı avlaması talimatı verilirdi. İlk Gobustan insanlar bu kayaların arasına yerleştiğinde, Üst Paleolitik'in sonunda Gobustan'da çok fazla hayvan vardı (Rustamov, 1994: 70).

Bu durumda, Gobustan'daki hayvan sürüleri, burada yaşayan kabilenin özel bir sürüsü haline geldi. Bu esas olarak Gobustan'daki koşullardan kaynaklanıyordu. Gobustan, Buyukdash, Kucukdash, Cingirdag kayaları, Kaniza ve Toragay dağlarının etrafındaki ovalar, dağ keçileri, ceylanlar, gur, vb. sürüler için kapalı bir alan oluşturdu. Hayvanların uzak yerlere gitmesinin bir yolu yoktu (Krupnov, 1998: 26).

Diyelim ki, dağın doğu tarafı ovada ceylan sürüsü, diğer tarafı da dağın batı tarafındaki ovadan korktu ve dağın diğer tarafı bir kayadaki keçiler tarafından korkutuldu. Böylece, bu dağlara yerleşen kabilelerin bir tür özel hayvanları oldular. Gobustan kabileleri, etraflarındaki hayvanların yavrularını solucanlar ve kuşlar tarafından almamaya zaten dikkat ediyorlardı. Hayvanlar tanıştıkları insanlara her

zaman sıcaktı ve onlardan kaçmıyolardı. Gobustan'da hayvanların evcilleştirilmesinin ilk aşaması bu şekilde gerçekleşti. Yavaşca, keçi ve boğa gibi hayvanlar insanlardan kaçmazlar, çünkü kayalar arasında gençlerinden uzaklaşmazlar. Kabile üyeleri bunu, özellikle kışın, çocuklarını ve yetişkinlerini belirli yerlere ot ekerek ve besleyerek kendilerine yakınlaştırmak için kullanıyorlar. Böylece, Gobustan'da hayvanların (öküz ve keçiler) evcilleştirilmesi Neolitik dönemde başladı.

Resim 4. Gobustan'daki hayvan sürüleri

Kaynak: (Rustamov, 1994: 129).

Soru şu: Gobustan'da, o sırada bu kapalı alanda kaç hayvan yaşayabilirdi? Kabilenin büyüdükçe ihtiyaçlarını karşılamak için çok fazla. O zaman doğanın ılıman ve bitki örtüsünün zengin olduğunu unutmayın. İkincisi, Gobustan yerleşimi ve Şeyhlar köyünden binlerce sığır ve koyun uzun yıllar bu alanda tutuluyor. Bir ölçüde nüfusun ihtiyaçlarını karşılar. Eski Gobustan'da nüfus bugünden çok daha küçüktü ve ana meslekleri avcılık ve sığır yetiştiriciliğiydi (Mammadov, 2005: 78).

Gobustanda toplayıcılık ekonominin bitkilerin üretimine, tarıma geçişe de uygun koşullar neden olmuştu. Taş Devri'nde bile, yenilebilir otları, köklerini ve tohumlarını, meyvelerini uzun yıllara dayanan deneyime dayanarak toplayan eski insanlar, ormandaki meyve ağaçlarının, belirli otların, mantarların, dombalaların vb. nerede bittiğini tam olarak biliyorlardı ve ne zaman gerçekleştiğini hatırlıyorlardı. Tabii ki, eski Gobustan halkı yenilebilir bitkiler toplayıp ve onları kampa getirir ve

"aile" ile paylaşıyorlardı. Dökülmüş tohumların gelen sezonda, kamp yanında (avluda) bitip yetişmesi insanların dikkatinden kaçmıyordu. Bunun sırrını anlamaya başlarlar, yenilebilir bitkilerin tohumlarını toplar ve kamplarına yakın dikerlerdi. Sonra yavaşca kampın yakınındaki meyve ağaçlarını bitirmeyi başardılar. Kayaların arasına gizlenmiş bir dizi meyve ağacının kalıntıları, eski ve erken Ortaçağ'da Gobustan'daki güçlü bahçeciliğe tanıklık ediyorlardı (Kruklov, 1997: 59).

"Ana Zaga" daki Tunç Çağı tabakasının kazılması sırasında, dağ meyvesi tohumları depo olarak kullanılan küçük taş yapılarda bulunmuştur. Görünüşe göre, Tunç Çağı Gobustan halkı dağ meyvesini kurutup yiyecek olarak tuttuyolardı.

Son yıllarda, özellikle yağmurlu bahar aylarında, Haziran sonunda, Buyukdağ Dağı, üst kaldırım alanında, eski kampların etrafındaki huzurlu alanlarda dikkat çekiyor. Muayene, küçük bir gövdeye, bir tahıl gövdesine ve 3-4 eklemde bir artışa sahip olduğunu ortaya çıkardı. Başak içinde 3-4 sıradan buğday tanesi vardır (belki de kuraklık nedeniyle). Bu tür bir bitkinin sadece Gobustan'daki eski kamplarda bulunması, muhtemelen bir zamanlar kampların etrafına dikildiğini gösteriyordu.

2. İnsan ve hayvan çizimlerinin anlamı ve önemi

Gobustan her şeyden önce antik kaya resimleriyle dünyaya tanıtılmaktadır. Gobustan'daki kaya resimlerinin tarihi, Üst Paleolitik'in Orta Taş (Mezolitik) dönemine, 12-15.000 yıl önce Ortaçağ'a, İslam'ın yayılmasına kadar uzanmaktadır. İslam'ın hükümleri, “Tanrı yaşayan dünyanın Yaratıcısıdır ve O, dünyayı yaratmıştır ve hiç kimse canlılar yaratma gücüne sahip değildir”, insanın ve tüm canlıların tasvirini de yasakladı. Bu nedenle Ortaçağ'dan beri Gobustan kayalarında görüntüler azalıyor, gerçekliklerini yitiriyor. Ancak, Orta Çağ'da bile, son yüzyılların bazı tanımları, işaretleri, pulları ve sembolleri bulunabilir. Tabii ki, yerel halkın on binlerce yıldır kültürel bir alışkanlığı haline gelen kültür izlerini, ruhundan ve kanından

çıkarmak, binlerce kişinin geçmesini, birkaç neslin değişmesini gerektirir (Rustamov, 1994: 53).

Buyukdash, Kucukdash, Cingirdagh-Yazilitapa, Shongar ve Shikhgaya dağlarındaki Goyustan antik kaya resimleri koleksiyonunda keşfedilen ve kaydedilen toplam anıt sayısı 6.000'den fazladır. İnsanlar ve hayvanlar buraya geliyor, kuşları, balıkları ve hatta yılanlar ve kertenkeleler gibi sürüngenleri ve baykuşlar ve akrepler gibi böceklerin görüntülerini içerir.

Kayaların üzerinde çok sayıda tekne, balık, balık ağları, işaret ve pullar, Latin ve Arapça yazıtlar korunmuştur. Gobustan kayaları üzerinde kazılmış ve kımıldamaz kaplar rolü oynamış yüzlerce eski yalaklar, hayvan bağlamak ve gıda asmak için açılmış dəlmə-ilgegler, insanların eğlence ve sporla iştigal aracı olmuş «ev taşındı» oyunu için küçük yalaklar grubu vb gibi yapıların çokluğu Gobustanda kaynar hayatın yüzyıllardır devam ettiğini gösterir (Jafarzadeh, 1999: 133).

Gobustan'ın kaya resimleri koleksiyonu çok büyük olmasa da tarihi çerçevesinin genişliği, tema çeşitliliği, farklı dönemler için yaşam sahnelerinin tasviri, görüntülerin çeşitli teknik yöntemlerle gerçekçi tasviri açısından eşsiz bir antik anıt kompleksidir.

Gobustan, "Ana Zaga", "Ovchular Zaga", "Chardag Zaga", "Kaniza" daki kayalarda kaydedilmiş 6.000'den fazla antik resim ve diğer anıtlarla birlikte, “Bulls”, “Bulls-2”, “Deer”, “IV Barınak”, “Dashalti”, “Gazeller”, “Kayaların Arası”, “Firuz”, “Firuz-2” ve daha birçok Taş Devri kampı , "Buyukdash", "Çember", "Chapmali" gibi Tunç Çağı yerleşimleri ve o dönemin 30'dan fazla mezar höyüğü, bir dizi antik ve ortaçağ binası ve yaşam kalıntıları arkeolojik kazılarla keşfedilmiş ve incelenmiştir (Muradova, 2007: 59).

Gobustan anıt kompleksi, Buyukdash, Kucukdash ve Cingirdagh'daki kayaların arasında 15-20 km uzunluğunda ve 2 km genişliğinde küçük şeritli bir alanda yer almaktadır. Farklı tarihsel dönemlerde oluşan eski Gobustan halkının geçmiş yaşamı anıtların korunduğu bu küçük alan aslında doğal bir arkeolojik alan, bir açık hava müzesidir.

Bir rehber ve eğitimli bir yorumcu eşliğinde böyle bir müze, bu üç dağın bölgesini ziyaret edenlerin, bu dağların topraklarında yaratılan ve korunan orijinal tarihi anıtları 10.000 yıldan fazla bir süre tanımasına izin verecektir. Dünyada 10.000 yıldan fazla süren sergilerinin Gobustan'da olduğu gibi orijinal yerinde sergilendiği başka bir müze yoktur (Aliyev, 2002: 96).

İnsan Tanımları. Gobustan'daki en eski insan figürleri Geç Paleolitik ve Mezolitik dönemlerin kadın ve erkek tasvirleridir. Ön ve yan kayalıklarda bir siluet şeklinde kazılmışlardı. İnsan figürlerinin kayalara bu resmde yenilmesi Gobustan için tipiktir.

Kadın resimleri. Gobustan'daki antik resimler arasında en çarpıcı temalardan biri kadınların tasviridir. Gobustan'ın kadın resimleri Üst Paleolitik resimlar ve figürinler ile yakından ilişkilidir. Gobustan'daki "Kaniza" kampındaki arkeolojik kazılar sırasında bulunan Gobustan Mezolitik döneminin kadın figürleri de kayaların üzerindeki kadın figürleri biçimindedir (Rustamov , 1994 : 63).

Birçok bilgin, kadın figürinlerinin ve imgelerinin yaratılmasını bolluğun sembolü olarak yorumlar ve büyücülükle ilişkilendirir. Anneye ibadet, insan varoluşunun nedeni ve tanrılaştırılması sadece ilkel zamanlarda değil, bugün de bir düzenliliğe sahiptir. Dünyanın en büyük bilim adamı, komutanı ve en acımasız kralı annesinin önünde eğildi ve kimse eğilmeyi reddedemez. Her birimiz kutsal bir anne olarak doğduk. Eğer Tanrı dünyanın ve insanlığın yaratıcısı olarak biliniyorsa, bizi hücrelerinden toplayıp kanını ve nefesini veren Ana Tanrı bizim gerçek Tanrımızdır. Henüz dünyanın doğal yasalarını anlamayan çocuk, ANNE ile bağırarak açlığa, susuzluğa ve herhangi bir acıya karşı protesto ediyor. Böyle bir nesne, anneye hayranlık olup ve gerekirdi (Cecenov, 1970: 114).

Bir annenin imajını oluşturmak için - resim çekmeye, figürinler şeklinde bir kopya yapmaya değer. Annenin yüzü, annesinin nefesinin sıcaklığı binlerce kalpte yaşadı ve sesi kulaklarında kaldı. Bir annenin imajını oluşturmak için - resim çekmeye, figürinler şeklinde bir kopya yapmaya değer. Annenin yüzü, annesinin nefesinin sıcaklığı binlerce kalpte yaşayıp ve sesi kulaklarında kalıyordu.

Gobustan'da, çoğu kadın imgesi Kucukdash ve Buyukdash dağlarının üst kaldırım alanında kaydedildi. Alt kaplama alanında nispeten nadirdirler. Okuyucu aceleyle sorabilir: "Ya Cingirdağ, Yazilitapa?" Cingirdağ bölgesindeki kaya resimleri koleksiyonunun Kucukdash ve Buyukdash koleksiyonlarından çok daha genç olduğu belirtilmelidir. Orada sadece eski kadın ve erkek tasvirleri gibi ilkel boğa, gür ve taş dönemine ait başka hayvanların resimleri de yoktur.

Gobustan'da kaydedilen kadınların resimleri, çizim yöntemine ve tanımlayıcı formlara göre farklı görüşlere sahiptir. Bir grup, kayaları simgeleyen yanda bir gölge şeklinde kazılmış ve içi ovuşturulmuş ve düzeltilmiştir. Üst Paleolitik kadın figürlerini anımsatan bu tür kadın figürü çok büyük göğüslere, ince gövdelere, yuvarlak koltuklara ve bazen 2-3 mermiye sahiptir.

Resim 5. Gobustan'dakı kayalar üzerinde kadın tasvirleri

Kaynak: (Rustamov, 1994: 130).

Üst Paleolitik kadın figürlerini anımsatan bu tür kadın figürü çok büyük göğüslere, ince gövdelere, yuvarlak koltuklara ve bazen 2-3 mermiye sahiptir. Onlar sanki öne doğru eğilmiş olarak gösterilmişlerdir. Gobustan'daki ikinci tip kadınların görüntüleri esasen yukarıdakileri tekrarlamaktadır. Mezolitik dönemin bu tip kadın tasviri, düz büyük göğüsler, yoğun buzağılarla karakterizedir, ancak boğulma ile dizlerden ayrılan bacak kasları belirgindir. Çoğu önden tasvir edilmiştir ve oldukça geniştir. Mezolitik dönemde zaten ana av silahı olan yay okunu veya sonuna bir taş iliştirilmiş çapa tipi tarım aleti omuzlarında taşıyorlar (Rustamov,1994: 40).

Gobustan'daki ikinci tip kadınların görüntüleri esasen yukarıdakileri tekrarlamaktadır. Mezolitik dönemin bu tip kadın tasviri, boğulma ile dizden ayrılan düzleştirilmiş, kalın bacaklı ancak kaslı bir bacak ile karakterizedir. Çoğu önden tasvir edilmiştir ve oldukça geniştir. Omuzlarında Mezolitik dönemde zaten ana av silahı olan bir yay oku ya da sonuna kadar bir taşla bağlanmış çapa tipi bir tarım aleti vardır.

Üçüncü tip kadın resimleri, genel bakım açısından ikinci kadın tipine benzer, ancak bir kontur çizgisi, bir kapak ile gösterilir ve iç kısmı farklı yön çizgileri ile süslenmiştir. Onlar da temelde ikinci tipi tekrarlar ve onun içinde, onların devamı olarak ortaya çıktı Eneolit döneminde de devam ediyor.

Kadın figürlerle ilgili olarak, St.Petersburg arkeolog S. Abramova, hayatın soyut olmayan soyut fikirlerinin tezahürleri veya açıklayıcı kopyaları değil, bireysel kadınların imajlarıdır. Kadın figürlerinin çeşitliliği, ilkel insan düşüncesinin doğasını göstermektedir (Farajaov, 2009: 54-58).

Gobustan kayalarının üzerindeki insan figürlerinin, kabilenin yaşlısını, bir insanın ardılı ve avcılık ve emek ile ayırt edilen bir nesli , ev işlerini sahneleme , ortak çalışma için gelinler ve kızları organize eden kabile ocağını tasvir ettiği unutulmamalıdır. Ayrıca tüm yaşlıların yaşlı, tüm erkeklerin avcı ve tüm kadınların kadın olarak fotoğraflandığı düşünülmemelidir. Hayır, bir yaşlı, bir kabileye liderlik eden, tavsiyeleri ve eylemleriyle kabile saygısını kazanır ve avcılık ve işte özel bir cesaret, yetenekli bir avcı, gerçek bir ulusal kahramana eşit bir adam ile ayırt edilir.

Yani, her kadının Gobustan kayaları üzerindeki görüntüsü, bir anneye hayranlık ve saygının bir tezahürü, ismini (yüz, ruh) devam ettirmenin bir sembolüdür. Aksi takdirde (her kadın ve erkek taş olarak kopyalanmış olsaydı), 10-12 bin yıldan fazla bir süre Gobustan kayalarına oyulmuş insan imgesi sayısı on binlerce olurdu (Jafarzadeh, 2007: 86).

Erkek tanımları. Gobustan için geniş omuzlu, uzun boylu, güçlü vücudu olan bir adamın görüntüleri tipiktir. Bacaklarının diz altındaki kasları şişkin, ellerinde oklar, omuzlarında fiyonklar ve bellerinden asılı bir kemer var. Kafalar çıkıntı yapıyor, kollar ince bir çizgi halinde gösteriliyor. Bu tip erkek tasviri Buyukdash dağının üst kaldırım alanında 23, 25, 29, 30, 38, 39, 44, 85, 128 və taşlar üzerine kaydediliyor.

Resim 6. Gobustanda kaya üzerinde erkek tasvirleri

Kaynak: http://www.gobustan-rockart.az/az/news-view/30

Bu tür erkek figürleri, emek ve avcılıkta ayırt edilen Orta Taş Devri avcılarıdır. Bu erkek figürlerin çıkıntılı bacakları güneşin doğuşundan batışına kadar görülür- bütün gün koşup avlanabileceğini göstermekti. Tabii ki, tüm kabile avcıları bütün gün avlanabiliyordu. Aksi takdirde, bir kişinin zayıflığı ve hoşgörüsüzlüğü nedeniyle geriliği, avın kaybolmasına ve kabilenin aç kalmasına neden olur. Güçlü ve dayanıklı olmak için boş zamanlarında antrenman yapmak ve yalli gibi grup danslarında kendilerini güçlendirmek zorunda kaldılar (Rustamov,1994: 86).

Erkek imgelerinin (bazen kadın imgelerinin) okçuluğu, bu av silahının Orta Taş Devri'nden beri Gobustan'da yaygın olarak kullanıldığını göstermektedir. Kemerdeki eski Gobustan halkının tasviri doğaldır, iklim ve giyim hakkında bilgi verir.

Gobustan kayalıklarında piyade ve süvari avcıları, savaşçılar, şövalyeler, çeşitli silahlarla (yaylar, oklar, mızraklar, kılıçlar, kulüpler, sapanlar, vb.), Tek tek dans edip dans ediyorlar, teknelerde yetenekli denizci-balıkçı, karavan lideri vb. gibi erkek tasvirleri de kaydedildi (Muradova, 1979: 142).

Adam kabilenin çarpıcı eli, getirici ayağıydı. Hem avcılık hem de balıkçılık, büyük ölçüde erkek emeğinin erkeksi gücü nedeniyle, kabile için bir geçim kaynağı haline geldi. Kadınların kabile avına ve balık avına katılımı belirleyici bir rol oynamadı; Kadınlar avdan getirilen hayvanlar, denizden getirilen balıklar aşiret üyeleri arasında herkesin ihtiyaçlarına göre temizlik yapmak, yemek yapmak, bölmek,

ev işi yapmak ve bebeklere bakmak zorundaydılar. Kadınların temel ekonomik faaliyeti toplanmaktı. Bu çiftliğin kendisi kabile için yiyecek sağlamada avcılık ve balıkçılıktan daha az önemli değildi.

Avlanmanın gelişmesi toplumun sığır yetiştiriciliğine geçişini ve toplanma alışkanlıklarının tarımın ortaya çıkmasını sağlamıştır.

Hayvan tanımları. Gobustan kayalarında antik çağlarda bu bölgede yaşayan tüm memelilerin resimlerinin yanı sıra bazı sürüngenler, kuşlar ve balıklar bulabilirsiniz. Memeliler arasında ilkel boğa, keçi, kısrak ve atların birçok resmi vardır. Diğer memeliler arasında zürafalar, ceylanlar, domuzlar, kediler, köpekler, tilkiler, aslanlar, kurtlar, leoparlar, develer, koyunlar vb. ayrıca resimler var.

Gobustan kaya oymaları kayalara esas olarak sondaj, dövme ve sürtünme ile boyanmıştır. Renkli yağlı boya resimlar ve keskin enstrüman çizimleri de kaydedildi. Hayvan resimleri çoğunlukla ana hatlarıyla. Sıradan çizgilerle o kadar gerçekçi ve oransal olarak çekilirler ki, hayran kalırlar. Konunun zenginliğinin sırrı, gerçek çekim, atalarımızın anıtları olan bu eski sanat eserlerinin bağlantısında yatıyor (Halilov, 1998: 98).

Gobustan kayalarında gölgeler olarak dövülen kadın ve erkeklerin görüntülerinden sonra, tarihteki en eski görüntüler boğa tasvirleridir. Boğa görüntüleri Buyukdash, Kucukdash ve Shongardagh bölgelerinde, eski insanların ve çevredeki Taş Devri kamplarında korunur. Esas olarak yan görünümde kontur çizgileri ile delinerek kayaların üzerine çizilirler. Onların en eskileri esasen iri boyutlu ve çok gerçekçi tasvir edilmişlerdir. Öküz tasvirleri öncelikle boyutu ve buynuzlarının çeşitli formalılığı ile farklılaşırlar (Rustamov, 1994: 106).

Birkaç eski resim ve sahnenin çekilme Yöntemin ve öznenin gerçekliğine bakalım: Boğa görüntüleri Gobustan'daki en eski hayvan görüntülerinden biridir ve sayı biraz daha yüksektir. Burada bir satırda boğanın ön boynuzu, başı ve ön ilk ayağı; ikinci çizgi dalın boynu, boyun sırtı çizgisi ve kuyruktur; üçüncü çizgi bir ön ve bir dal bacağı olan karın çizgisini gösterir ve dördüncü çizgi son dal bacağını gösterir.

Resim 7. Gobustanda kaya üzerinde boğa tasvirleri

Kaynak: http://www.gobustan-rockart.az/az/news-view/30

Bir boğa görüntüsünü dört çizgiyle bu kadar gerçek ve canlı bir resmde tasvir etmek için, resmin kontur çizgisi önce yanında kazılmış noktalar ile ayrıldı, sonra bir çizgi oluşturmak için bir araya getirildi ve içerisi ovuldu ve yumuşatıldı.

Buyukdağ Dağı'nın üst kaldırımındaki Avcılar Mağarası'ndaki kazılar sırasında bulunan bir taş kaldırım alanının üstündeki ve altındaki 159№ taş üzerine kaydedilen (yarısı tamamen gelişmiş ve yarısı hala noktalarla ayrılmış) boğa görüntülerinin kalıntıları ifade veriyor. Bu performans yöntemi Gobustan için tipiktir (Bakshaliyev, 2007: 114).

Taş Devri sırasında Gobustan'da ortaya çıkan gerçek performans becerileri, ulusal ruhun bir özelliği, tezahürü ve devamı olarak daha sonraki tarihsel dönemlerde korunur. Gözlem ve arkeolojik araştırmaların sonuçlarına göre, Orta Çağ'a aittir. Ancak Taş Devri boğası çok dinamik, orantılı ve gerçekçi olarak tanımlanmaktadır.

Gobustan'daki hayvan görüntülerinin çoğu keçidir. Çoğunlukla Yazilitapa'da, Buyukdash dağının alt düz bölgesinde ve yine Kucukdash dağında düz alanda kaydedildi. Buyukdash ve Kucukdash dağlarındaki en eski insan kamplarında nadirdirler (Rustamov, 1994: 66).

Keçi tasvirleri Gobustan kaya tasvirleri boğa, ceylan, gur, yaban domuzu gibi birçok hayvan için nispeten genç bir konudur. Birçoğu, özellikle Yazilitapa'da , pire

kurbanı olarak alınmış, Gobustan dışındaki koleksiyonlarda keçi resimlerinin bulunabileceği unutulmamalıdır.

Gobustan'da keçi resimleri farklı boyutlarda ve resmlerde gelir. En yaşlı keçiler, İshak Jafarzadeh tarafından IV-III binyıla atfedildi. Onlar (genel olarak, keçilerin tüm görüntüleri) yandan tasvir edilir. Ana gövdeden daha küçüktürler (alt kaldırım alanındaki Boyukdağ Dağ 13, 116, 140, vb. kayalarda olduğu gibi). Bu tür keçi çizimlerinde, uzuvların dizlerinin eğrisi doğru çizilir. Bu keçilerde vücut ortada, bel ve karına yakın incelir ve bir çizgi halinde kesilir. Onlar için bir başka özel işaret, göğsün çıkıntısı, çıkıntısı ve keçinin tek boynuzlu bir temsilidir. Bu alandaki 45 №-li taşta çekilmiş iri boyutlu keçinin boynuzu ise çift çekilip? Cingirdağ - Yazılıtəpə koleksiyonunda bu tip keçi tasviri yoktur. Buradaki antik keçi tasvirlerinin çok azı (buradaki görüntüler keçi çizimlerine dayanmasına rağmen) Bronz Çağı'na ve ilk aşamalarına kadar uzanabilir. Keçi resimleri ağırlıklı olarak geç antik dönemde ve Orta Çağ'ın başlarında boyanmıştır.

Resim 8. Gobustanda kaya üzerinde keçi tasvirleri

Kaynak: http://www.gobustan-rockart.az/az/news-view/30

İ. M. Jafarzadeh, Yazilitapa'daki büyük, zarif çizilmiş keçi resimlerini Yazilitapa'daki arkeolojik kazılar sonucunda 10-12. Yüzyıllarda inşa edilen üç odalı bir yapının kalıntıları bulunmuş ve daha eski dönemlere ait hiçbir kültürel kalıntı bulunamamıştır. Burada yapılan kazılar ve diğer bilimsel araştırmaların sonuçlarına göre Buyukdash ve Kucukdash dağlarının kayalıkları arasında Orta Taş (Mezolitik), Yeni Taş (Neolitik) ve daha sonra Bronz Çağlar boyunca Yazilitapa'da yerleşim olmadığı düşünülebilir. Jeyrankechmez Nehri'nin eski yatağının, her tarafta alçak bir

alanda - bir dere içinde, muhtemelen o zaman Yazilitapa'nın bir ada gibi suda olduğunu söylememize izin veriyor. Şimdi bile, ilkbahar ve sonbaharda, çok yağmur olduğunda, suyu Yazilitepe'ye geçmek imkansızdır (Muradova, 2008: 53).

Görünüşe göre, Yazilitepe taşlarındaki ilk resimler o zamanlar avcılar tarafından bu koşullar altında yapıldı ve daha sonra Yazilitepe'nin bir pire dönüşmesine neden oldu. Yazilitepe'de keçiler çoğunlukla pire kurbanları olarak fotoğraflanıyor. Taşlı tepede gördükleri resimler onlara mucize gibi görünmüş, onlar buradaki keçileri kendi totemləri gibi kabul ederek Yazılıtepeni pir olarak kabul etmiş ve adetlerinde olan bayramlarda, doğa ve b. olaylarla bağlantılı olarak burada kurban edildi.

Soru şu: keçiler ve diğer hayvanlar ve resimler hangi amaçla çekildi?

Yazılıtepe bir pir mi? Olsun pir. Kurban getiriyorlar, getirmelerine izin veriyorlar, ama neden kayaların üzerindeki hayvanların resimlerine dokunsunlar?

Birincisi, onu deyim ki, bu sepkide öyle tüm kaya üstü tasvirleri çekilme amacını, onların ne demek olduğunun sırrını açmak bu alanda - eski kaya üstü tasvirler problemi ile uğraşan bilim adamlarının birinci arzusu, karşılarında duran, tam edilemez öyle bir iri taştır ki, ağırlığı resimlerin yaş ton ile çarpılarak elde edilecek ağırlığa eşittir. Bu aynı zamanda zor bir iştir çünkü kaya resimleri farklı alanlarda ve farklı zamanlarda farklı yaşamlara sahiptir (Rustamov, 1994: 76).

Farklı fikirlere, kültürel seviyelere ve dini inançlara sahip farklı insanlar tarafından yaratıldı. Okuyucu bana, iki ikiz erkek kardeşin (veya ne olursa olsun) kız kardeşlerin bile aynı resmde hareket edemeyeceğini veya birbirlerinin kalplerini okuyamayacağını kabul edecektir.

İkincisi, tarihin kendisi, tıpkı tarihsel dönemlerin yerini alması ve bu anıtların birbirinden önceki ve sonraki görünümünün bir dizi oluşturması gibi, sıralı olarak anlatılmayı sever. Bununla birlikte, Gobustan'da binlerce yıldır yaratılan anıtlar ve resimler bazen tek bir yerde bir araya geldi, öyle ki (uzun vadeli kalıntılar ve örtüşen resimler örtüşüyor) açıklamak zor ve hızlı bir resmde antik dönemden son döneme atlamak ya da tam tersi burada, boğaların ilkel tasvirlerinden sonra, Gobustan'daki en

çok sayıda keçi tasviri hakkındaki bilgilerle bağlantılı olarak Yazilitepe'ye geldik ve Taş Devrinden antik ve ortaçağ dönemine geçtik (Halilov,1996: 98).

Üçüncüsü, dedikleri gibi - ay yaşıyor, bu çalışma (eski fotoğraf çekmek) dedesinden, köyden, ülkenin en yaşlı kişisinden, dedesinden duyduğunu söylemek için 5 yıl, 10 yıl, yüz yıl meselesi değil. Kazıda herhangi bir malzeme bulunmamakta, sadece süresiz gri alanlar kaydedilmiştir. Daha sonra, 12 № kayanın dibi hem rüzgar hem de erozyona maruz kaldı. 70'lerde, Yazilitepe'de bir ortaçağ binasının kalıntılarını kazarken, taşın altında resimler görüldü ve birçok resimle (keçiler ve insanlar) büyük bir sahne olduğu anlaşıldı. Bu resimler taşın batı yakasının altındadır. Bu resimlerin zamanla taşın batısında olduğu ortaya çıktı. Hesaplama aparılırken, taş üzerinde ayakların yukarı çıktığı ortaya çıktı (Rustamov, 1994: 106). Keçi, resmi bir taş haline gelmeden önce taşın doğu tarafında doğru pozisyonda çizildi. Bu, taşın altındaki sahnenin ve diğer taraftaki keçinin görüntüsünün, taş üzerinde doğru konumda kaydedilen resimlerden daha eski ve daha yaşlı olduğu anlamına gelir. İlginçtir, taşın altında kalan görüntüler daha sonra taşın yüzeyine boyanmış görüntüler kadar iyi orantılı ve zarif değildi.

Benzer keçi resimleri Gobustan höyüklerinin mezar taşlarında ve cromlex taşlarında (2, 7, 28, 30 höyükleri) bulunmuştur. Bu, belde kesilen büyük, orantılı keçilerin nesneleri avlamadığı, sihir için çekilmedikleri, sıradan evler oldukları anlamına gelir. Keçiler ve canlı pir yerine canlı pir için, büyük olasılıkla pir ile ilgilenen özel insanlar (deneyimli İsrailli ressamlar) tarafından boyanmıştır.

Yazilitepe'deki keçilerin görüntülerinin avlanmadığını ve yay ve okla avlanabilecekleri bir sahne olmadığını da belirtmeliyim (ancak buradaki keçilerin büyük boyutu bir dağ keçisi ve avcılık nesnesi olarak tanımlanıyor) (Muradova, 2008: 91).

Geyik çizimleri Gobustan'da göz alıcı ve göz alıcı bir temadır. Toplam geyik resmi sayısı 100'den fazladır. Çoğu Yazilitepe, Buyukdağ dağ, üst kaldırım ve Dashgishlag bölgesinde kayıtlıdır. Geyik görüntülerinin küçük bir kısmı çok gerçekçi bir tasarıma sahip gerçek bir sanat eseridir. Vücudun yan tarafından görülebilen

dinamikleri, bacakların çıkıntıları, uylukların dolgunluğu, küçük kuyruğun çekilmesi, ön, dinamik gövdeye, başın tarafından görülebilir olsa da, daha fazla güzellik verir.

Gösterilen boynuzlu boynuzun sunumu etkileyicidir. Yazilitepe'de 4, 9, 13, 33, Buyukdash'ta 138, Dashgishlag koleksiyonunda 16, 17 vb. taşlardan geyik örnekleri bunun bir örneği olabilir. Kucukdash Dağı'nın Dashgishlag bölgesinde güzel tasarlanmış geyik resimleri (taş № 11, 16, 17) da vardır . Bununla birlikte, bu alanda da, insan yaşamının çok eski zamanlarına dayanan yaşam izleri bilinmemektedir (Jafarzadeh, 1999: 80).

Güzelce ifade edilen geyik görüntülerinden Boyukdağ Dağının üstündeki taş üzerinde sadece küçük bir geyik görüntüsü kaydedildi. Taş Devri'nin sonuna tarihlenen yaşam izlerinin kaydedildiği yerden 1.5-2.0 m yukarıda kaydedilen Geyik kampının duvarına kaydedildi. Hayvanı tutmak için ikinci kez kullanıldı. Bütün bunlar, Gobustan anıtları hakkındaki gözlemlerimiz, arkeolojik kazılarımızın sonuçları, geyik dönemini daha eski hale getirmemize izin vermiyor. Bununla birlikte, arkeoloji literatüründeki geyikler tasvir eden bazı materyallerin (kil kapları ve bronz nesneler) Bronz Çağı'na ait olduğu düşünüldüğünde, bu tasvirlerin en eskisi Bronz Çağı'na (esas olarak son aşama) atfedilebilir. Geyik 10'dan fazla av sahnesinde tasvir edilmiştir. Bu sahnelerde geyik mızrak, üç dişli yaba, yay ve oklarla avlanır.

Taş üzerine kaydedilen görüntüler 57 8 8 ve 12, taş 201a 3 3 ve 5, taş 163 1 1-3 “Kaniza” kampında 117. taşın doğu tarafında 116a taşı, “Gazeller” kampının duvarlarında, Gayaaltı bölgesinin 8. ve 12. kayalarında vb. Yapılan kazılar sonucunda bulunmuştur. Taşların üzerinde ceylan resimleri de var. İkincisi, görüntülerin taşlar üzerindeki gerçekçi tasviri nedeniyle, ceylan mı yoksa keçi mi olduğunu seçmek zor. Bununla birlikte, şematik ve kararsız olduğunda, görüntülerin bir keçiye mi yoksa ceylana mı ait olduğunu söylemek çok zordur (Halilov,1997: 110).

Keçi ve ceylanların yüksekliğine göre, genellikle birbirine yakın hayvanlardır. Eski Gobustan halkı taş üzerindeki her iki hayvanı küçük benzer bedenleri ve boynuzlarıyla tasvir etti. Görünüşe göre her "sanatçı" değil, yetenekli bir "sanatçı" aralarındaki farkı anlayabiliyordu. En iyi ihtimalle, bir ceylan ve bir keçi arasındaki fark görülebilir, boynuzlarını aramanız gerekir. Böylece, keçilerde, boynuz genellikle

geriye doğru eğilir, kavislenir ve boyuna doğru katlanır, ceylanlarda dik durur ve hafifçe geriye doğru eğilir ve bazen biraz bükülür. Bu prensipte keçi ve ceylan görüntülerini incelersek, ceylan görüntülerini çoğaltabiliriz. Ayrıca bazı keçilerde (üst kaldırım taşı № 66 ve alt kaldırım taşı № 263) büyük boynuzların yanında iki çift ve küçük bir çıkıntı verilir. Bize göre, kulakların değil ceylanın 3. ve 4. boynuzları olarak düşünülmelidir (Musaibeov, 1998: 26).

Gobustan'da at görüntüleri de çoktur. Yüzden fazla var ve dörtte üçü kompozisyon, yani süvari ile birlikte, bir avcı, bir savaşçı, bir hamal, bir gezgin olarak tanımlanıyor. Atların bu görüntüleri çoğunlukla şematiktir, bu da süvari olarak kabul edilmelerini garanti eder. Süvari olmadan tek başına tasvir edilen atların şematik çizimleri de vardır. Sonuçta, tüm hayvanlar gibi, atın dört bacağı, 2 kulağı, vücudu ve bir kuyruktan oluşan olarak tanımlanır. Süvari ile birlikte bir dizi at tasviri vardır, kadar gerçekçi ki, üzerinde hiç insan olmasa bile, at oldukları açıktır.

Gobustan kayalarına oyulmuş diğer yırtıcılar arasında kaplanlar, leoparlar, kurtlar, tilkiler, köpekler ve kediler yer alır. Her biri kendi dinamikleri ile şematik olmasına rağmen çok gerçekçi. Örneğin, Buyukdash dağı, üst kaldırımda 1v № taş üzerinde bir kedi olarak tasvir edilmiştir, kuyruğu yükseltilmiş ve öne doğru eğilmiş, kulakları geriye çekilmiştir (Bakshaliyev, 2007: 46).

Yırtıcı hayvanın alnını kesen 23-cü daş taşı üzerindeki bir köpek olarak kaydedilmiştir. Resim şematik ve çok genç. Görünüşe göre son yüzyıllarda vuruldu. Yırtıcı hayvanın başı büyük olmasına rağmen, boynu kalın, vücudu geriye doğru eğimli, bacakları pençeli ve kuyruğu bir kedinin kuyruğu gibi kaldırılıp geriye doğru eğildi, kuşkusuz bir aslan olduğundan şüphe yok. Kuyruğun yanlış konumu, sanatçısının aslan hakkındaki bilgisinin yüzeysel olması gerçeğiyle açıklanabilir.

Taşlar 24 ve 30 benekli bir kaplanı veya leopar saldıran geyiği tasvir eder. Bunlardan ilki Gobustan'da korunan tek kişi bir resimdir.

Burada benekli bir leopar, tüm gücüyle kaçan bir geyiği yakalamak üzeredir. İkinci sahne, bıçak ucuyla çizilen çizgilerle birbirinin önünde duran çok küçük kaplanları ve geyiği gösterir. Bu sahne aynı zamanda eski insanların hayvanların yaşamını, hareketlerini ve davranışlarını nasıl bildiğini gösterir. Sahnede, kaplan ön

bacakları bükülmüş ve kulakları öne, ağzı açıkken bir geyik atlamaya hazırdır. Onun karşısında durmuş ve çok gerçek resmedilmiş geyik kendini yırtıcı savunma yapmak için önce ayaklarını ileri koyup, başını yukarı kaldırıp ve boynuzlarını tüm vücudu ile, bir avcıya atıldığında zarar vermeye hazır durumda tasvir edilir (Sadigzade, 1969: 68).

Bu taştaki görüntüler kayaya sürtünerek çekildi. Yazilitepe'de, 59 numaralı taşa iki tatlı keçi saldırdı. Bu sahnede aslanlardan biri keçinin kafasını tutar. Diğer keçinin arka kısmı, dalın bacakları yukarı gelecek resmde ikinci tatlılığın önünde gösterilir. Bu, aslanın keçinin ön kısmını zaten yediği anlamına gelir. Öyleyse neden? Sonuçta, herhangi bir hayvanın uzuvları daha etlidir. Her canlının kendine has özellikleri olduğu gibi, aslanlar avladıkları hayvanı en baştan yemeye başlayabilirler.

Azerbaycan'da Üst Paleolitik Dönem Binagadi dağ mezarlığında eski bir aslan kemiği de bulunmuştur. Onları inceleyen N.K. Vereshakin, bu hayvandaki (kemiğe dayalı) hem mağara aslanı hem de kaplan unsurlarını kaydetti ve hayvana kaplan adını verdi. Gobustan kaya resimleri koleksiyonundaki aslanların resimlerine özellikle dikkat ettiğinizde, Binagadi sırtında bulunan aslanlar arasında oldukları görülüyor. Aslan ve sol kaplan gibi güçlü yırtıcının Gobustanın eski sakinler tarafından tarif edilmesine, elbette, o zamanlar eski ressam çekeceği nesnesi (siri) doğrudan görmeden çeke bilmezdi, kendisi de yukarıdaki karakteristik özellikleri ve doğası ile tarif olunmalarının amacı büyük olasılıkla, başka halklarda olduğu gibi büyücülük ve totemizm ile ilişkilidir (Muradova, 2008: 119).

Gobustan'da sadece dört kuş resmi kaydedildi. Bunlardan biri, üst kaldırım alanındaki 63. kayadaki Buyukdağ Dağdır. Burada açıklanan maskara büyük olasılıkla bir su kuşudur. Çok fazla bacak, boyun ve kuyruk var uzun ayak parmakları gösterilir, ağız açıktır. Diğer üç kuş resmi dağın alt tarafında kaydedildi. Bunlardan ikisi eğitimli yırtıcı kuşlardır. Biri bir süvari elinde tasvir edilir (taş № 258), diğeri keçi boynuzu (taş № 217) üzerinde tasvir edilmiştir.

Herhangi bir kuşun kesin dönemini belirlemek imkansızdır. İ. Jafarzadehe göre, onlar kuş ipucu e. e. M.Ö. ilk binyılda, bir keçinin boynuzu üzerinde oturan kuş III-II binyıla aittir (Rustamov, 1994: 75).

Tabii ki, binicinin elindeki kuş bir şahindir. Etnografik veriler göstermektedir ki, eğitilmiş kartalın keçinin buynuzuna oturup (kanatlarıyla onun gözünü örtmekle sahibinin hayvanı ovlamasına yardımı bilinmektedir. Bununla birlikte, kuş motiflerinin neden az olması ilginçtir. Belki de bu durumu eski Gobustanla hayvanın çok, et ərzağının bol olması, ayrıca kuşu ovlamağın sıkıntısı ile izah edilebilir. Yay-okun təkmilləşdiyi, mızrak-kılıç döneminde ise elbette, tarım ve maldarlığın halkı yiyecek temin ettiği, avcılığın bu açıdan önemli tarım alanı olarak önemini kaybettiği zaman kuşu avcılık ekonomik bir zorunluluktur [öküz, insanlar bir hobi gibi yaşıyor.

Bu, Gobustan'a kayıtlı dört kuştan ikisinin oyun kuşları olduğu ile doğrulanmaktadır. Aynı zamanda eğitilmiş (kuş ile tek tek durumlarda küçük hayvanları ovlardılar. Bu ise kabilenin, çalışanların dolanmasına teminat vere bilmezdi (Musaibeov, 2007: 41).

Diğer oyun hayvanlarıyla birlikte, ilkel insanların yaşamlarında ve daha sonraki dönemlerde bir geçim nesnesi olarak önemli bir rol oynamıştır ve hala spotun dışında değildir. Gobustan'da 6 balık tanımı kaydedildi. Bunlardan dördü, Üst Kaldırım'ın 104. ve 105. kayalarında (her biri iki balık figürü), biri Kucukdash Dağı'ndaki 49. taşın alt kısmında, Ceylanlar kampında, kültürel katmanın altı seviyesindeki kazılar sonucunda ve Gayaalti koleksiyonunun 5. bölümünde bir tane bulundu.

Balıkların tüm resimleri vücut yapısı belirtileri gibi görünür bir mersin balığı türüdür. Hepsinde, burun künt, kuyruk yüzgeçlerden çok daha uzun. İki balığın sırtları (taşlar daş 104 ve 105) ve taş başı 49 'çıkarılmamıştır. Üçü de nispeten küçük, kalan kısımda uzunlukları 50 cm'ye kadardır. Kalan üç tam balık figüründen 104 taş 115 cm uzunluğunda, 105 taş taş 158 cm uzunluğunda ve Kaya koleksiyonundan 5 taş balık 430 cm uzunluğundadır (Bakshaliyev, 2007: 49).

Gobustan'ın eski halkı denizde balıklarla birlikte foklar ve kaplumbağalar avlıyordı. Kazılar sırasında Ana Zaga'dan bir mühür kemiği bulunmuştur. Alt kaldırımda bulunan teknelerin birçok resminin yanı sıra, kancaya takılan bir kaplumbağa resmi de var. Bu açıdan, Gobustan kayaları üzerindeki tekne

görüntülerinin bolluğu, eski Gobustan halkının ekonomisinde ne kadar yaygın ve gelişmiş balıkçılık olduğunun bir kanıtıdır.

3. Kaya çizimlerinin nedenleri hakkında

Gobustan'da yaşam 12-13.000 yıl önce başladı. Bu, 30 yıl boyunca Gobustan'daki arkeolojik kazıların sonuçlarında belirtilmiştir. Belki bu tarih bir veya iki bin yıl önceden düşünülebilir. Buna işaret eden öğeler ve mantıksal argümanlar var, ışık geliyor.

Bununla birlikte, bunun için hala çok az malzeme ve tarihi tanık var. Gobustan'daki arkeolojik kazılar, eski insan kamplarında bulunan malzemeler (20'den fazla insan yerleşiminin çoğunda, Orta ve Yeni Taş Devri - Mezolitik ve Neolitik'te yaşayan eski Gobustan insanlar), açıklamaları ve analizleri büyük bir bilimsel kitapta verilebilir (Rustamov, 1994: 76).

Arkeologlar eski insan yerleşimlerini, mezarlarını arıyorlar, maddi kanıtlar topluyorlar ve eski insanların yaşam tarzlarını, geleneklerini ve düşünce biçimlerini incelemek için kararlar veriyorlar. Binaların araçları, ev eşyaları, ocakları ve kalıntıları ataların yaşam şekli ve ekonomisi hakkında bilgi verirken, antik kaya oymalarının dini toplantıları, düşünceleri ve gelenekleri ile ilgili ana malzemeler geçmişin mezarları tarafından verilmektedir. Farklı tarihsel dönemlerde, farklı dini görüşlere sahip insanların mezar taşlarında, mezar şeklinde, ölülerin gömülmesi durumunda vb. Bununla birlikte, bir kişi ölüleri gömmeye başladığı yüzyıldan günümüze (bir dereceye kadar bile) ölüleri ekipman, kıyafetler, atlar, köleler, yiyecek, silahlarla gömmek, ölümü tamamen reddetmek, ölümsüzlüğe inanmak anlamına gelir (Rüstəmov, 1998: 60).

Arkeolojik literatürde kaya oymalarının kökeni hakkında tartışmalarda, akademisyenler esas olarak büyücülük (makyaj) ve gerçek hayata bağlılığın savunucusudur. Kaya resimlerinin dini veya sanatsal anıtlar olup olmadığı konusunda

da çok fazla tartışma var. Bu konulara ilk defa değindim, bu yüzden onlar hakkında yorum yapmak istemiyorum. Bu alanda görüş bildirmek için özel bir arama yapmadığım için düşünmedim bile. Ayrıca araştırmamın bu konulara çok yakın olduğu gerçeği var, kaya resimlerinin yaratıcılarının yaşamını, tarihini ve kimliğini araştırmaya hizmet ediyor.

Büyücülük savunucuları kaya resimlerinin yorumlanmasında baskındır. Sihrin dinden önce geldiğine ve kaya resimlerinin kâr için yapıldığına inanıyorlar. Yani, avı başarılı kılmak için hayvanlar çizildi, dişi görüntüler bolluğun bir sembolü idi, hayvanların büyümesine yardımcı olmak için, güneşin görüntüsü güneşi çağırmaktı vb. Bu nedenle, kaya oymaları sanat anıtları olarak kabul edilemez. Bir sanat anıtı olarak yaratılmış olsaydı, birbiri üzerine inşa edilmeyecek ve yenisi yırtılmayacak ve zarar görmeyecekti. Aynı zamanda, kaya oymalarının efsanevi karşılaşmalar ve sihir ile ilişkili olduğu önerilmektedir (Narimanov, 1997: 109).

Evet, ilk bakışta, bu tür fikirler ve argümanlar makul görünüyor. Neredeyse sadece kaya resimlerinin değil, dünyanın kendisinin sihirle yaratıldığına inanıyorsunuz. Antik kaya resimleri hakkında yazan, düşünmeden birçok yazar bile, bu kavramın etkisinden büyülenir ve eserlerinde antik görüntülerin açıklanmasının ana nedenini sihirle birleştirir.

Kaya resimlerinin büyülü amaçlar için tasvirinin, bu kavramın savunucularının ilkel insanları sadece düşük teknoloji değil, doğal güçler karşısında çaresiz değil, aynı zamanda yaşamda tamamen çaresiz, sadece yiyecek ve uyku ile ilgilenen bir canlı olduğunu düşünmesinden kaynaklandığına inanıyoruz.

Dünyadaki en eski kaya resimlerinin çoğu Yukarı Paleolitik döneme aittir. Bu çağdaki insanlar zaten modern insanlar gibidir. O dönemin maddi kalıntılarını (arkeolojik materyaller) (yaratıcılar) çok mat, çok ilkel, geri, çaresiz ve beceriksiz olarak düşünmek bizim için naif bir durumdur. Girintili, çıkıntılı yüzeye parmağımızla, vahşi atlar, gergedanlar, vb. Gibi hayvanların imajını ustaca boyadı (Bakshaliyev, 2007: 56-61)

Gördüğümüz gibi, ilkel insanların doğal güçler karşısındaki zayıflıkları, onları doğaüstü güçlere boyun eğmeye zorlar ve içlerinde birine ya da bir şeye, tanrılara ya

da dine bağlı oldukları fikrini yaratır. Bağımlılıktan kurtulma gibi bir arzu, ona büyü ve inancın ortaya çıkmasına yol açar. Bize göre, doğa güçleri karşısında çaresizliklerinden dolayı ilk insanlarda ortaya çıkan inançlar ilk dini inançlardı. Günümüzde insanlar tarafından yaratılan ve kabul edilen farklı dinler, ilk inançların farklı koşullarda farklı yönlerde gelişmesinin sonucudur.

Büyücülükten önce din olduğunu iddia edenler, modern dini inançlara göre basit bir form olduğunu iddia ediyorlar. Gobustan'ın antik kaya oymalarının kökenini sihirle bağlantılı değil, dinin kökenlerini oluşturan inançta görüyoruz. Bu inanç ve imgelerin nedenlerini, bu arada, büyüsüne veya ne düşündüğümüze değinmiştik. Bize göre, insan açıklamalarında, esas olarak kabile üyeleri, onurları, avcılık ve emekte üstün olanlar, bireyler, kadınlar (anne sembolü olarak), hayvanlar çoğunlukla totemler, ibadet nesneleri, az miktarda avlanırlar ve çoğunlukla keçiler, atlar, mülkler ve s. güzelliğin sembolü olarak geyik vb. çizildi. Resimler önceden herhangi bir olayı değil, daha önce meydana gelen olayları tasvir eder. Bu bakış açısından, Gobustan'ın kaya resimlerinin, resimlerde verilen olaylar hakkında piktografik yazıtlara yakınlığını not etmek mümkündür (Muradova, 2007: 125).

1. Makiya'nın destekçilerine göre: Görüntüler sihir için değildi, kayaların üzerinde fotoğraf çekmeye gerek yoktu. Öyleyse, büyünün amacı mezar taşlarına bir heykel koymak, portreler oluşturmak, tapınak duvarlarında, tramvaylarda ... öğrencilerin okul sıralarında yazılı isimler üzerine mi yazmak? Hayır, tüm bunlar ölümsüzlük inancından gelen ölümsüzlük inancının sonucudur.

2. Makyaj savunucuları, resimler sihir amacıyla çekilmezse, karanlık mağaralarda ve erişilemez alanlarda birbirlerinin üstüne kazılmayacaklarına inanırlar. Evet, Gobustan'da üst üste yığılmış, kesilmiş ve hasar görmüş birçok resim var. Ancak bu, son sanatçının büyünün amacı nedeniyle aşağıdaki resme dikkat etmediği anlamına mı geliyor? Hayır, sadece aralarında büyük bir fark var, zamanla, eskileri eski oluyor, tazeliğini kaybediyor, tam dikkat etmezseniz görünmez hale geliyor ve hatta kayboluyor. Türünün tek örneği üzerindeki resimler çoğunlukla antik yerleşimlerin duvarlarında bulunur. Bu, başka zamanlardaki insanların eski görüntülere fazla dikkat etmediği ve onları hiç görmemiş olabileceği anlamına gelir. Ayrıca, bir kişinin tasviri,

bir kabilenin üyesi olan birinin anısını ölümsüzleştiriyorsa, neden ikamet yerinin duvarına (şimdi bir kamu mezarlığında mezarlık) gömülü bir resmi olmasın? Eski görüntülerin daha sonraki nesiller tarafından görülmemesi, yeni görüntülerle kesilmesi ve hasar görmesi nadir değildir (Gajiev, 1998: 130).

İlk bakışta, karanlık, erişilemez, ulaşılması zor yerlerde (yüzeylerde) eski görüntülerin tasvirini makyajla ilişkilendirmek mantıklı görünüyor. Evet, Gobustan'daki "Ana Zaga" etrafında böyle bir durum var. Yukarıda Kucukdash'da bahsedilen bir balık olan 5 qay kayanın erişilemeyen yüzünde de eski görüntüler var. (Tam bir fotoğrafını çekmek veya damgalarının bir kısmını bile çıkarmak imkansızdır). Şimdi, makyaj savunucuları ilk önce bu resimleri nasıl çektiklerini, sihir uğruna da olsa cevaplasınlar. Sonuçta, Buyukdash Dağı'nın üst kaldırımındaki 78. kayanın batı yüzündeki bir kadının görüntüsü ile bir boğa arasındaki mesafe (bunlar "7 güzel" kadın ve oradaki boğa, kayanın güney ucunda değil) 0,5 m'ye kadar. daha dardır. Kimsenin bu resimlere erişimi yok. Onları sadece yandan görebilirsiniz, vb. Bununla birlikte, aramalar ve karşılaştırmalar, bu tür zor durumlarda, erişilemeyen alanlarda görüntülerin varlığının, bu yerlerdeki durumun farklı, elverişli koşullar, binlerce kaya düşmesi, düşmesi, devrilmesi, dönmesi sonucu olmasından kaynaklanmaktadır (Rustamov, 1994: 78-82).

Çekildiklerinde bu yerlere ne erişilemez ne de karanlıktı. İlk bakışta, karanlık, erişilemez, ulaşılması zor yerlerde (yüzeylerde) eski görüntülerin tasvirini makyajla ilişkilendirmek mantıklı görünüyor. Evet, Gobustan'daki "Ana Zaga" etrafında böyle bir durum var.

Yukarıda Kucukdash'da bahsedilen bir balık olan 5 qay kayanın erişilemeyen yüzünde de eski görüntüler var. (Tam bir fotoğrafını çekmek veya damgalarının bir kısmını bile çıkarmak imkansızdır). Şimdi, makyaj savunucuları ilk önce bu resimleri nasıl çektiklerini, sihir uğruna da olsa cevaplasınlar. Sonuçta, Buyukdash Dağı'nın üst kaldırımındaki 78. kayanın batı yüzündeki bir kadının görüntüsü ile bir boğa arasındaki mesafe (bunlar "7 güzel" kadın ve oradaki boğa, kayanın güney ucunda değil) 0,5 m'ye kadar. daha dardır. Kimsenin bu resimlere erişimi yok. Onları sadece yandan görebilirsiniz, vb. Bununla birlikte, aramalar ve karşılaştırmalar, bu tür zor

durumlarda, erişilemeyen alanlarda görüntülerin varlığının, bu yerlerdeki durumun farklı, elverişli koşullar, binlerce kaya düşmesi, düşmesi, devrilmesi, dönmesi sonucu olmasından kaynaklanmaktadır. Çekildiklerinde bu yerlere ne erişilemez ne de karanlıktı (Muradova, 2008: 86-89).

Ayrıca Makiya taraftarlarının ileri sürdüğü fikri protesto edelim. Bazıları, antik kaya resimlerinin, sadece avın başarısı, yani tam kâr için büyüleme amacıyla yapıldığına inanıyor. O zaman, estetik bir his yoktu, bu yüzden bir sanat anıtı olarak kabul edilemezler.

Moskova arkeolog AA Formozov haklı olarak bu fikre karşı çıkıyor, her sanat eserini (resim, grafik, heykel) yaratan kârın istenmediği, ancak herkesin faydasının amaç ile birlikte dikkate alınır. Gerçekten de, bu tür işler ya satılarak ya da adlandırılarak ya da en azından affedilerek ve saygı duyularak yararlanır. Hiç kimse bu tür eserlerin sanat eseri olduğu konusunda tartışmaz. Portreler, posterler, mozaikler, freskler, kilise resimleri, kısma, mezar taşları vb. sanat eseri olarak kabul edilir ve her biri sonuçta kar getirir. Aksine, bu bakış açısından, belki de bu tür kaya resimleri yazarlarına özel bir fayda getirmedi (Sadigzade, 1998: 85).

Gobustan'da, eski insan kamplarında ve çevresinde en çok eski insan ve boğa tasvirleri olduğu halde keçi tasvirleri tek tektir ve onların da bazısı, bize öyle geliyor ki, ceylan tasvirleridir. Yazılıtepe'de bunun tam tersi doğrudur. Bir zamanlar ibadet yeri olan Buyukdash Dağı'nın alt kaldırım bölgesinde keçi görüntüleri de bol miktarda bulunuyor. Böylece, sonuçlarımıza göre Gobustan kaya oymaları, çeşitli araziler kadar birçok nedenden dolayı yaratılmıştır. Başlangıçta, fırsatların dünya görüşü ile ilgili yaşam ve ekonomik ihtiyaçların bir sonucu olarak yaratılmışlardır. Daha önce de belirttiğimiz gibi, antik kaya oymalarının oluşum nedenleri, çağdaşlarının ölümsüzlüğü, ibadetlerinin sonucu, üzerlerine yerleştirilen "anıtların" konumu, totemler, servet, hayvanlar ve sürüler, kurbanlar gibi hayvan tasvirlerine hayati ihtiyaç ile ilgilidir. ve arzularla açıklanması gerekir. Gemi tasvirleri, kolektif emek, kolektif ve bireysel dans sahneleri, çeşitli resmlerde av sahneleri vb. insanların yaşam koşullarının ve yaşam tarzının bir göstergesidir (Jafarzadeh, 1999: 56).

Eski kaya oymalarına ek olarak, Gobustan'da "Gaval taşları", farklı tarihsel dönemlerde kazılan çapmalar ve havuzlar, hayvanları bağlamak ve yiyecek asmak için delikler, antik kamplar ve yerleşimler vb. insan faaliyetinin kalıntıları ve örneğidir.

Masallar ve efsaneler bazen eski kaya oymalarının kökenini açıklamak için kullanılır. Evet, hayatın kendisi masallar ve efsaneler yaratır. Ancak masallar ve efsaneler yaşam - tarih yaratmaz. Gobustan, eski atalarımızın tarihsel yaşam biçiminin ve kültürel gelişiminin bir aynasıdır. Tarihi yansıttığı için olduğu gibi görülmelidir. Onu abartmak, bir masal, bir efsane haline getirmek, onu "büyütmek", sonunda bükmek, tarihimizi saçma hale getirmek gerekli değildir.

4. Kaya çizimlerinin dönüşü

Kaya resimlerinin süresini belirlemek için ne genelleştirilmiş ne de fizikokimyasal bir yöntem bilinmemektedir. Bu esas olarak resmi kayaya damgalama tekniğine, resmin stiline veya konuların toplanmasına veya soy gözlemlerinin (eski-yeni, kesişen), vb. Bununla birlikte, bu yöntemlerin hiçbiri, anıtın tarihini doğru bir resmde belirlemek için her kaya görüntüsü için ayrı bir temel olamaz. Kaya resimlerini düzgün bir resmde tarihlendirmek için, bunları ve diğer yöntemleri, özellikle yaratıcılarının kamplarında ve mezarlarında (kazı sonuçlarını dikkate alarak) kapsamlı bir resmde kullanmak gerekir.

Kaya oymaları eski kamplardan, yerleşim yerlerinden ve mezarlardan uzaksa, tarihlerini makul bir resmde belirlemek çok zordur. Aynı nesnenin (örneğin, bir insan, bir öküz, bir keçi, vb.) az ya da çok gerçekçi, büyük ya da daha az gerçekçi olarak tasvir edilmesi, tarihinin belirlenmesinin temeli olamaz. Böyle bir bireyin görüntüsü, hem çok büyük hem de küçük büyük bir kaya yüzeyinde kazılabilir. Bununla birlikte, ocakta küçük bir taş parçası üzerine oyulmuş aynı hayvan figürü, dönemden bağımsız olarak küçük olacaktır. Kayalar üzerindeki eski tasvirlerin gerçeklik derecesi kabul edilemez. Sonuçta, koleksiyonda tasvir edilen yüzlerce keçi, örneğin, Gobustan'da

kaydedilen farklı tarihsel dönemlerde, elbette, ne bir "sanatçı" ne de bir sanat okulunun işi değildir. O zamanın tüm "sanatçıları" aynı yeteneğe, aynı bilgi seviyesine sahip değildi (Aslanov, 1965: 136).

Kazılarla incelenen anıt kaya oymaları kültürüyle ilgiliyse, yani doğrudan bitişik oldukları takdirde, arkeolojik kazıların sonuçları eski kaya oymaları dönemini belirlemek için temel olabilir. Bu açıdan, Gobustan'da eski resimlerın tarihini belirlemek ve açıklığa kavuşturmak için yapılan kazılar büyük bilimsel öneme sahiptir.

Kazılar sırasında elde edilen malzemelerde kaya oymalarının keşfedildiği ve kaydedildiği yerlerden kil kaplar, kemik ve bronz objeler, silahlar, kemerler vb. olduğu doğrudur. Üzerinde çeşitli dekoratif çizgiler ve görüntüler (keçiler, geyik, balık, vb.) Bulunur ve bu tür malzemeler kaya resimlerinde, bu ya da bu arsanın başladığı tarihsel dönem için genel bir durum olarak kullanılır. Bu, Hanlar bölgesinden bir keçi avı sahnesini gösteren bir pot, Shahtakhti'den hayvan çizimleri ile boyanmış bir pot, farklı bölgelerde bulunan bronz kemerler gibi anıtlar üzerinde imgeler, buluntular ve eşlik eden malzemelerle periyodizasyon açısından önemlidir. Bununla birlikte, eski tanımların çok doğru olması, yani sadece yüzyılın başında değil, aynı zamanda yüzyılın sonunda da zor olabilir (Aliyev, 2002: 106).

Resim 9. Gobustan'da farklı çizimler

Kaynak: http://www.gobustan-rockart.az/az/news-view/30

Eski kaya oymaları dönemi çok geniş olarak düşünülmelidir. Böylece, aynı arsa, kullanılan anıtın (kil çömlek, boru vb.) Yapılmasından önce ve sonra hayatta

kalabilir. Başka bir deyişle, bir keçinin veya herhangi bir resmin tarihinin, elbette, o malzemenin döneminden önce (kil potu) arkeolojik malzeme üzerinde aynı tür resme dayandığını söyleyelim (Aslanov, 1965: 86). Bununla birlikte, o kaptaki görüntünün kaptan daha geç olmadığı gerçeği, ona benzer olduğunu düşündüğümüz nesnenin ondan daha geç olamayacağı anlamına gelmez. Veya arkeolojik bir anıtta kaydedilen planın sadece bu keşif sırasında ortaya çıktığını ve ondan çok önce var olmadığını kim doğrulayabilir? Bu nedenle, Gobustan'daki arkeolojik kazılar sırasında keşfedilen anıtla doğrudan ilişkili eski tasvirlerin tarihi daha doğru bir resmde belirlenebilir.

Gobustan'daki en eski resimler kadın tasvirleridir. Genellikle şişkin göğüsler ve bacaklar, çıkıntılı baş ve kolsuz olan jenerasyonun ardılı olan sembolik Anne olarak tasvir edilirler. Bazı kadın tasvirlerinde (Gazelle Kampında), emniyet kemerleri üç küçük daire şeklinde bile çift olarak verilir. Rock Kampı'ndaki 29. taşın kuzey yüzünün alt kısmındaki kadınların tasvirleri Ana Zaga, Paleolitik kadın figürlerine çok benziyor ve Gobustan'daki en yaşlılar. Daha sonraki kadın tasvirlerinde, bacaklar önde iki katına çıkar, bir yayla silahlandırılır, vücut kesilir ve çizgilerle süslenir, vb. şekilde verilir (C. Rustamov, 1998: 74).

Boğaları bir kadın ve bir ok ve yayla donatılmış bir siluetde bir adam takip eder. Gobustan'daki eski insan kampları ve çevrelerindeki kayalara çizilen ilkel vahşi boğalardır. Yani, Gobustan'daki boğaların görüntüleri insan görüntüleri kadar eskidir. Tabii ki, eski Gobustan halkı görmeden ilkel bir boğa resmi oluşturamadı. İlkel boğalar MÖ 4. binyıldan nesli tükenmiştir.

Böylece, Gobustan'ın çeşitli yerlerinde, bir boğa imgesi bir kadını keser (üst kaldırımda Buyukdash, 29, 43, 78 yuxarı ve Kucukdash Dağı üzerindeki Gayaalti bölgesinin 5 daşı), ancak bir yerde bile bir boğa dişi imgesi kesilmedi. Bu, Üst Paleolitik - erken Mezolitik'in sonunda kadınların kayalarda tasvir edildiği Gobustan'da boğa olmadığı anlamına gelmez. Aksine, Gobustan'da (ve Absheron), Binagadi dağ silsilesinin kalıntılarında bulunan Gobustan boğa tipindeki Mastanzade boğalarının muhtemelen yaşadığı, muhtemelen bu yerlerde yaşam yoktu (her halükarda, o yaştaki yaşam izleri bizim için hala bilinmemektedir).

Gobustan'da birçok boğa imgesi var. Tabii ki, bazıları çok yaşlı ve bazıları geç ekildi. Eski Gobustan'da boğalar ana avlanma yeri değildi. Bu nedenle, bir dizi "ters" soruya cevap bulmak zordur, bu nedenle her birinin tarihini veya döneme göre anlatmak zordur. Bununla birlikte, boğanın kadınlar için saygılı bir totem olması, aynı döneme ait olduklarını gösterir, ancak boğa her zaman kadından sonra çekilse de antiktir (İsmayilov, 2006: 23).

Eski Gobustan'da ceylanların en çok avlandığını belirttik. Ancak, açıklamaları azdır. Az sayıda olmalarına rağmen, çoğunlukla eski kamplarda ve yakındaki yerlerde. Her birinin tarihini belirlemek zordur, çünkü ceylanların resimleri keçi gibi ve ceylanların resimleri babalara benzer. Bununla birlikte, genel olarak, ceylan tasvirlerinin resimlerden çok daha erken çekildiği söylenebilir. Çünkü "Rocky" kampındaki ceylan avının çoğu, gurların henüz bu yerlere yerleşmemiş olmasından kaynaklanıyor gibi görünüyor. Sonraki tüm dönemlerde, ceylanlar ve diğer hayvanlar her zaman yaşadı. Bu nedenle, her tür ve birey için geçmişlerini belirlemek çok zordur.

BÖLÜM 3

GOBUSTANDAKİ ÇİZİMLERİN DÖNEMSELLEŞTİRİLMESİ

1. Gobustandakı diğer anıtlar

Orta Taş Devri'nde başlayan Buyukdash ve Kucukdash dağlarındaki Gobustan'da yaşam, Ortaçağ'a kadar binlerce yıl sürdü. Bu dönemde devam eden yaşam, Gobustan'daki kaya resimlerine ek olarak, farklı dönemlerin sol izleri, ekonomisi ve kültürü gibi birçok farklı tarihi eser yarattı. Bazılarından bahsetmemiz gereken bu anıtlar, antik kaya oymaları ile birlikte (eski Gobustan halkının ihtiyaçları nedeniyle binlerce yıldır yaratıldı).

Kaya resimleri gibi Gobustan'daki diğer tarihi ve kültürel anıtlar farklı tiptedir. Onların ortaya çıkışı ve farklı türleri, Gobustan'daki yaşamın binlerce yıl sürdüğü ve bu dönemde insanların yaşam tarzlarının ve ikliminin değiştiği gerçeğiyle bağlantılıdır. Bu tür anıtlardaki kazılar arasında taş aletler, silahlar, süs eşyaları ve eski kamp ve yerleşim yerlerinden elde edilen diğer ev eşyaları, Gobustan'ın eski müzik aleti "Gaval Dash", çukurlar, delikler, eski yazıtlar, işaretler ve pullar, mezarlar, kervansaraylar vb. içerir. Bu tür anıtlar halkımızın geçmişini, tarihini, geleneklerini, ekonomik hayatını, ideolojik görünümünü vb. yansıtır ve ilgili kavramları keşfetmek için çok önemlidir (Musaibeov, 1998: 29).

Gavaldash. Gobustan'daki en ilginç antik anıtlardan biri eski müzik aleti Gavaldash'dır. Öğretmen İshak'ın eserlerinde adı "Gavalchalan taşı" olarak geçmektedir. Bu tesadüfi değildir, çünkü anıt bu isim altında yerel sığır yetiştiricileri tarafından atalarından biliniyordu ve hafızadan silinmedi. Gobustan'da böyle iki antik taş müzik aleti var. Bunlardan ilki Cingirdağ'ın kuzey-doğu ayağında. Eski kaya resimleri Cingirdağ - Yazilitapa koleksiyonunda 114 numaralı taş olarak kayıtlıdır. İkinci Gavaldash, Buyukdash dağının kuzey doğu eteğinde düz ve devasa bir kaya parçası. Tarafı (batı) toprakla kaplı bir kaya üzerindedir. Taşın kuzey ucu 50 cm'den fazla kaldırıldı ve taşın ortasına yakın dipte küçük bir taş atıldı. Böylece, tamamen havada, Gavaldash'ın güney ucunun altına atılan taşın üstünde kaldı (Bakshaliyev, 2007: 38).

Cingirdağ'daki ilk Gavaldash, ortada 70 cm kalınlığında düz bir kaya parçası ve doğu tarafında incelme (270 cm uzunluğunda ve 200 cm genişliğinde) oluyor. Bu

kaya parçası, doğuya doğru eğimli büyük bir kayanın üzerine yerleştirilen nispeten küçük iki taşa yerleştirildi. Kayaların her biri etrafındaki binlerce kaya parçasından çok farklı değildir. Ne büyük bir parça düz ve büyük taşlar ve kayalar etrafında. Ama neden bunlar sadece iki taş müzik aleti? Bunun nedeni, taşların küçük alanlarına küçük taşlarla vurularak elde edilen farklı metal çıngırak tonlarıdır. Evet, bu taşlarda vurmalı çalgılar çalmak mümkündür.

Gavaldash'ın sesinin sırrı çok basit - hava yastığına kaldırıyor. Evet, kuru, hafif, altındaki bir taşa veya kayaya iki noktada dokunmak ve böylece kalınlığa ve inceliğe, büyük ve küçük, taşın kalın veya ince kısmı, farklı etki, küçük bir taşla havada bir tür düz kalker vurmak uyumlu sesler elde edilir. Küçük bir taş parçası Gavaldash'a çıplak elleriyle vursa bile, içeriden gelen uğultu bir dakika durmaz (Rustamov, 1994: 51).

Yukarıda belirtildiği gibi, alttaki kayaya hafif bir dokunuşla havada kalan herhangi bir düz ve büyük kalker parçası belirli bir miktarda gürültü çıkarır. Ancak, bu taşların yeri, durumu, konumu vb. bunların eski insanlar tarafından bir müzik aleti olarak kullanımı hakkında yorum yapmamıza izin vermez. Buyukdash Dağı'ndaki Gavaldash'ın özel olarak kaldırılıp altına bir taş yerleştirilerek inşa edildiğini belirttik. Ayrıca, keşfedildiğinde, kuzey ucunda ve güney tarafında dövülmüş ve yumuşatılmış alanların açıkça görülebildiğini de belirtmeliyim (bu alanlar turistler tarafından dövülmeden hala taze ve beyazdır).

Kuşkusuz, antik Bronz Çağı yerleşimi olan "Çember" sakinleri tarafından, muhtemelen eski Gobustan halkından 200-300 metre uzaklıkta inşa edilmiş ve bir müzik aleti olarak kullanılmıştır (Jafarzadeh, 1999: 45).

Delikler. Eski Gobustan'daki ekonomik yaşamın anıtlarından biri de deliktir. Esas olarak eski kampların ve sığınakların duvarlarında ve çoğu zaman antik ve Orta Çağ yerleşimlerinde, çevredeki kemerli taşlarda (neredeyse adım adım) bulunurlar. Gobustan'da Cingirdagh-Yazilitapa bölgesinin kayalarında ilk yıllarda 100'e kadar delik kaydedildi.

Delikler taşların ve kayaların dilinde, her iki tarafta keskin taşlarla ve daha sonra metal aletlerle delinmiştir; Bunlardan biri, sepetler ve torbalara yiyecek asmak için kampların duvarlarında bir, bir buçuk, bazen iki metre ve daha fazlaydı ve ikamet

yerinin etrafındaki delikler hayvanları (atlar, öküzler, buzağılar vb.) bağlamaktı. Gobustan'daki en eski deliklerden biri, "Avcılar Zag" deki 45. taştaki boğa avlanma sahnesinin önündeki taşın üst kısmındadır. 45. taşının diğer tarafında, boynunda bir ip olan Gobustan'daki tek vahşi boğa görüntüsü var. Buradaki delik her iki tarafta bükülerek tasarlanmıştır ve diğer deliklere göre çok daha geniş bir deliğe sahiptir. "Avcılar Zag" ta bir metre derinliğe kadar yeraltında yapılan arkeolojik kazılar sonucunda keşfedildi. Büyük olasılıkla, hayvanların evcilleştirme dönemine aittir. O zaman, görünüşe göre canlı hayvanları, yaralı hayvanları bu taşa bağladılar ve onları çimle beslediler ve sonra hayvanlar insanlara alışkın hale geldi (Muradova,2003: 23-28).

Gobustan'da, antik yerleşim bölgelerinde, bir ucunda delikler açılmış insan gücüne ulaşabilen küçük taşlar var. Aslında, iki amaç için kullanılabilirler - bir hayvanı bir taşa bağlamak, bir hayvanın, özellikle bir atın otlamasını ve teknelerde bir çapa olarak kullanılmasını mümkün kılmak için. Aynı boyuttaki taşlarda da bulunur ve aynı amaçla kullanılır, ancak taşın ortasında bir uç yerine bir ip bağlamak için derin bir delik ve yanında bir delik bulunur.

İşaretler ve paralar. Kaya oymaları ile birlikte, Gobustan'daki işaret ve paralar da dikkat çekiyor. Taş ve kaya üzerine oyulmuş işaretler (ahşap, metal vb.) İdeogramlar, semboller ve kaya resimleri arasında özel bir yere sahiptir. Kayalar ve taşlardaki antik resimlerle birlikte, bu tür anıtlar sıklıkla bulunur. Paleolitik döneme ait birçok antik sanat galerisinde zaten biliniyorlar. Bununla birlikte, antik kaya oymalarıyla boyanmış bu tür anıtlar genellikle göz ardı edilir ve göz ardı edilir. Tarihsel olarak, yazı yerine geçen, yazı sembolü olarak kabul edilen bu tür anıtlar Gobustan'da çoktur ve farklı anlamları ve amaçları vardır (Rustamov, 1994: 39-42).

Gobustan'da kaydedilen en eski işaret ve mühürlerin tarihi Bronz Çağı'na ve biraz daha öncesine dayanmaktadır. Gök cisimleri, içlerindeki eşmerkezli daireler, dik kesişen çizgilerle bir daireyi dört parçaya bölen, bir nokta ve daireden yanlara çizilen radyal çizgilerle alınan işaretler gibi anıtlardır.

Göksel cisimler olarak anlaşılan işaretler ve işaretler Gobustan'da esas olarak yerleşim yerlerinde ve yakındaki kayaların yanı sıra mezar höyüklerinin taşlarında

bulundu. Görünüşe göre, ikincisi, öbür dünyadaki insanlar için yaşamın ve ışığın kaynağını güneşi yüceltmek için yaratıldı.

Kayaların, taşların, yapı kalıntılarının, mezar taşlarının yanı sıra büyük ağaçların gövdelerinde (çınar ağaçları) işaretler kazılmıştır. Gobustan bölgesinde işaretler ve pullar yakın zamana kadar yaşadı. Onların yaratılmasına duyulan ihtiyaç, ya rastgele ya da kesin olarak açıklanamaz. Kozmik işaretler esas olarak güneş, ay, yıldızlar vb. İbadet sonucu açıklanır ve Ahiret dünyaya olan inançla ilişkilidir. Bu tür belirtiler nadirdir. Gobustan kayalıklarındaki en yaygın işaretler, küçük bir daireden aşağıya doğru çizilen üç radyal çizgi veya önce çizilen ve sonra yanlarından ayrılmış çizgiler şeklinde işaretlerdir (Aliyev, 2002: 25-26).

Cingirdağ'da böyle birçok işaret var. Cingirdağ bölgesindeki 43 taş üzerine yaklaşık 170 işaret kaydedildi. Bunlardan 23 taş (120) üzerinde sadece işaret kazılmıştır ve işaretlerle birlikte 20 taş da kaya oymaları içermektedir. 123 ve 143 taş taşlarında 21 ve 36 olmak üzere 57 işaret kazılmıştır. Farklı boyutlardaki unsurlara rağmen, hepsi aynı güdünün belirtileridir.

Gobustan antik yazıtlar. Eski tarihi incelemek ve açıklığa kavuşturmak için kayalar, eski binalar, mezar taşları vb. Kullanılmıştır. Üzerinde korunan epigrafik anıtlar da tarihsel bir kaynak olarak büyük önem taşımaktadır. Bu yazıtlar, binaların ne zaman ve kim tarafından yapıldığı, gömülen kişinin kimliği, yaşadığı dönem ve dini sözler hakkında bilgi sağlar. Bazı yazıtlar kayalar, taşlar, binalar, ağaçlar, duvarlar vb. üzerinde imza olarak oluşur. Ayrıca tarihsel öneme sahip kitaplar, geçmiş hakkında bilgi, geçmişin bir antolojisi (Bisut'un yazıları gibi) vardır. Gobustan kayaları üzerinde birkaç yazıt kaydedildi. Çoğu Arap alfabesinde, bir tanesi Latin alfabesinde yazılmıştır. Arap alfabesi ve Latin alfabesi ile yazılmış yazıtlardan birinin tarihi önemi vardır (Jafarzadeh, 1999: 203).

Antik Roma yazıt. Latin grafiklerle yazılmış bu yazıt, 1948'de I.M. Jafarzade tarafından yayınlandı. Buyukdash Dağı, M. Jafarzadeh tarafından alt kaldırım bölgesinde 16. taş olarak tescilli bir kaya üzerinde bulunmuştur. Bu yazıt, Romalıların yıldırım hızlı, XII lejyonunun veya yüzünün, MS 1. yüzyılın 84-96 yılları arasında Doğu Azerbaycan'da Gobustan topraklarında olduğunu göstermektedir. Yazının

dönemi metninden açıktır. Kitap, İmparator Domitian Sezar Ağustos Kermansky Lucius Julius Maxim XII'nin saltanatının yıldırım hızlı lejyonunun merkezi olduğunu söylüyor. Bu yüzden yazıt 84'ten önce yazılmış olamazdı. Domisyan'ın lakabı - Kermansky burada geliştirildi. Tarihsel olarak Domitian, Galyalılar'a karşı bir galibiyetin ardından 84'te ünvanı aldı. Yazıt 96'dan sonra yazılamadı, bu sebepten Flavian hanedanının son temsilcisi olan Roma İmparatoru Titus Flavius Domitian, 96'da senato tarafından serbest bırakılan, bürokratik gücün konsolidasyonundan memnun olmayan köleler tarafından öldürüldü ve adı silindi. Bu durumda, ölümünden sonra kitapta isminden bahsedilmeyecekti. Domitian'ın isminin korunması, Romalıların Domitian'ın ölümünden sonra bu yerlere ulaşmamış olmasından kaynaklanıyor gibi görünüyor. Roma ordusunun o zaman Azerbaycan'a gelmesi ve Gobustan topraklarındaki varlığı hakkında yazılı bir bilgi yoktur (Halilov, 1998: 243).

Gobustan'daki antik Roma yazıtına. İ.Jafarzadeh, P.H. Tumbil, Y.A. Pakhomov ve Z.I. Yampolsky adanmış özel eşyalar. Ancak, sonuç olarak, burada bulunan Roma birliklerinin kelimelerinin sayısı ve amacı, başka yazılı bilgi veya maddi kanıt bulunmaması nedeniyle tam olarak açıklığa kavuşturulmuştur. Açık olan şey, her şeyden önce, M.Ö. 3. yüzyıldan sonra adlandırılan kitabenin, Hazar Denizi'nin batı kıyısı boyunca güneyden kuzeye giden yolda olmasıdır. Yani, Romalılar buraya bu eski resmde geldi. Tumbil'in de söylediği gibi, Sarmat Geçidi'nden (kuzeyden), Ermenistan'dan, Aghstafa Vadisi ve Kura'dan ve Hazar kıyısı boyunca güneyden Buyukdash ve Kaniza Dağları ve Hazar Denizi'nden geçtikleri önemli değildi.

Arapça grafikli makaleler. Arap birkaç taş ve kayalar Gobustan alfabedeki yazıtlar da kaydedildi. Genellikle bir veya iki isimden veya soyadından oluşurlar. Arap alfabesinde ancak Farsça'da bir yazıt bu bakımdan özellikle önemlidir. Yazilitepe'deki 91. taşa kaydedildi. Yazıt üç satırdan oluşur. 1. satırda - "Imad", 2. satırda - I. M. Jafarzadeh'in okuduğu gibi - "Shaki" (veya "Shaci"), 3. satırda - "dua gofta sal" - yani dua etti ve gitti ve "dua etti" kelimesi ile "gitti" kelimesi arasında büyük bir daire kazıldı. Yazma dönemi Ortaçağ - XIII-XIV yüzyıllara aittir (Mammadov, 2005: 106).

Gobustan'ın Kucukdash Dağı'nda, Dashgishlag bölgesindeki 15 da taşta, Arap alfabesinde geyik resimleri arasında iki fosil var. Bunlardan biri özellikle önemlidir. 2

kelimeden oluşur ve "Malik Shaji" makalesinde yazılmıştır. Buradaki metin Kufic'tedir. Bununla birlikte, Naskh çizgisinin unsurlarının varlığı 13. yüzyıla kadar uzanmaktadır. Buradaki "Shaci" kelimesi, Yazilitepe'deki "Shaki" kelimesiyle aynı biçimdedir. Orada, alfabenin üst ucu "Shaki" olarak telaffuz edilir, çünkü sola doğru bükülür ve ipin başlangıcına katılır ve bize göre, "Shaki" değil, "Shaci" yazılır, her iki okumada da kelime isimden sonra gelir ve büyük olasılıkla Shaki ya mekansal bir takma addır ya da Ortaçağda bu bölgedeki kabilelerden birinin adıdır. "Beys" kelimesi Arap alfabesinde bir takım taşlarla yazılmıştır. Son yüzyılların kayıtları aslen Maraza-Shamakhi bölgesinden bir kuşağın adıdır ve bu kuşağın adının sık sık dile getirilmesi, bu kuşağın son yüzyıllarda bu yerlerde kışlanmasından kaynaklanmaktadır.

Gobustan pirleri. Gobustan'ın antik kaya oymalarının, daha sonraki tarihsel dönemlerde ilahi güç tarafından yaratıldığına inanılmaktadır. bu inançlara yol açtı.

Genel olarak, Büyük Gobustan'da birçok türbe vardır. Bunlar arasında, pagan ve yangın ibadet dönemlerinin türbeleri neredeyse tamamen unutuldu. Bununla birlikte, kayalarda gök cisimlerinin görüntülerinin varlığı, birçok eski görüntünün totemizm ile ilişkili olması ve Karkaz, Shongar, Turagay, Kaniza, Cingir baba gibi belirli inançlarla ilişkili dağ isimlerinin korunması, bölgede bir türbe ağının varlığını gösterir (Muradova, 1998: 79).

Pir dediğimizde, inanç yerini kastediyoruz. Evet, pira iman, inanç, ibadetten gelir. Bu güven yerine Azerbaycanlılar buna bir ocak (Bittili ocağı, Hacı Efendi'nin ocağı vb.) Diyorlar. Görünüşe göre ocağa olan inanç ve ocağa secde anonimdir ve bu isme olan inanç daha güçlüdür.

Siyah at piri. Küçük kaya masifinin güney ucunda, küçük bir tepedeki büyük kaya parçalarından birinin altına pir denir. Burada, büyük bir kaya parçası altında, kayadan kutu şeklinde bir mezar taşı oyulmuş ve kaya kaplı alan, kapıyı açık taraflara asarak pir için yarı mağara tipi bir odaya dönüştürülmüştür. Göğüste ve çevresinde hacılar getirdiği mutfak eşyaları Efsaneye göre, bu sandık gizlenmiş bir Arap savaş ağası mezarının bir sembolüdür (Mammadov, 2005: 109).

Bu pirenin kökeni "Kara Süvari" nin biraz güney doğusudur. Mezarlıkta at şeklindeki bir mezar taşı ile ilişkilidir. Evet, bu mezarlıkta bir mezar taşı, başsız ve

bacaksız olsa da, üzerinde eyer ve silahlar bulunan bir at gövdesi şeklindedir. Yanında bir parça oyulmuş taş - atın kopmuş bir başı - kış için bir botu anımsatır.

Sophie Hamid piri. Yolun sol tarafında, yüksek bir tepenin dibinde, düz mezarlıkta, yolun sol tarafında, Sangachal kervansarayından Çingene kervansarayına, Shmakkaya'ya kadar eski kervan yolunda ve oradan Şamahı'ya kadar kutsal bir yaşlı adamın mezarıdır. Mezarın üzerine 8 taraflı kubbe ile beyaz taş küp şeklinde bir türbe yapılmıştır. Türbe dikdörtgen bir çitle çevrilidir. Türbenin içinde, girişin sağında Sofu Hamid'in mezarı var (Rustamov, 1994: 86).

Sofu Nevruz piri. Bu türbenin sıradan bir mezarlığa sahip küçük, dikdörtgen bir türbede Sofu Novruz adlı bir mümin ve azizin mezarı olduğu söylenir. Sofu Nevruz mezarlığı (ve Sofu Novruz mezarlığı küçük bir mezarlığın güney ayağında, Umbaki yolundaki Gobustan yerleşimine 50 km, daha sonra eski toprak yolun batısında, Gaynarcha'nın 25 km batısındaki) Arabkadim ve Maraza'ya kadar. parçalara ayrılır. Sağda, dağın kuzey kesiminde mezarlar yenidir ve şimdi bile ölüler Maraza köylerinden ve bazen Garadagh-Alat bölgesinden gelen iradeye göre buraya gömülmektedir. Mezarlığın çok geniş bir bölgesinde, yolun sol tarafında, tüm mezarlar antiktir.

2. Kaya üzeri görüntü oluşma sebepleri ve sirleri

Gobustan'da yaşam 12-13.000 yıl önce başladı. Bu, 30 yıl boyunca Gobustan'daki arkeolojik kazıların sonuçlarında belirtilmiştir. Belki bu tarih bir veya iki bin yıl önceden düşünülebilir. Buna işaret eden öğeler ve mantıksal argümanlar var, ışık geliyor. Bununla birlikte, bunun için hala çok az malzeme ve tarihi tanık var. Gobustan'daki arkeolojik kazılar, eski insan kamplarında bulunan malzemeler (20'den fazla insan yerleşiminde, Orta ve Yeni Taş Devri - Mezolitik ve Neolitik'te yaşayan eski Gobustan insanlar), açıklamaları ve analizleri büyük bir bilimsel kitapta verilebilir.

İlkel insanların zihinlerini oldukları gibi okumak için, sadece ilkel olmanız gerekir, bu mümkün değildir. Bu nedenle görüşlerimiz, yaklaşık 200 yıllık arkeoloji kazanımlarının sonuçlarına, arkeolojik kazılarımıza, gözlemlerimize, kişisel mantığımıza ve muhakememize dayanmaktadır (Aliyev, 1992: 34).

Eski kaya resimlerinin anlamını açıklamak çok çaba ve zaman gerektirir. Koleksiyondan bir veya iki eski resim hakkında yorum yapmak için, seçilmiş olanlarla değil, tam olarak (koleksiyonda) incelenmelidir.

Arkeologlar eski insan yerleşimlerini, mezarlarını arıyorlar, maddi kanıtlar topluyorlar ve eski insanların yaşam tarzlarını, geleneklerini ve düşünce biçimlerini incelemek için kararlar veriyorlar. Binaların araçları, ev eşyaları, ocakları ve kalıntıları ataların yaşam şekli ve ekonomisi hakkında bilgi verirken, antik kaya oymalarının dini toplantıları, düşünceleri ve gelenekleri ile ilgili ana malzemeler geçmişin mezarları tarafından verilmektedir. Farklı tarihsel dönemlerde, farklı dini görüşlere sahip insanların mezar anıtlarında, mezar şeklinde, ölülerin gömülmesi durumunda vb. bununla birlikte, bir kişi ölüleri gömmeye başladığı yüzyıldan günümüze (bir dereceye kadar bile) ölüleri ekipman, kıyafetler, atlar, köleler, yiyecek ve silahlarla gömmek anlamına gelir, ölümü tamamen kabul etmemek, ölümsüzlüğe inanmak demektir (Huseynov, 1975: 46).

Arkeolojik literatürde kaya oymalarının kökeni hakkında tartışmalarda, akademisyenler esas olarak büyücülük ve gerçek hayata bağlılığın savunucusudur. Kaya resimlerinin dini veya sanatsal anıtlar olup olmadığı konusunda da çok fazla tartışma var. Ayrıca araştırmamın bu konulara çok yakın olduğu gerçeği var, kaya resimlerinin yaratıcılarının yaşamını, tarihini ve kimliğini araştırmaya hizmet ediyor (Rzayev, 1975: 23).

Büyücülük savunucuları kaya resimlerinin yorumlanmasında baskındır. Sihrin dinden önce geldiğine ve kaya resimlerinin kâr için yapıldığına inanıyorlar. Yani, avı başarılı kılmak için hayvanlar çizildi, dişi görüntüler bolluğun bir sembolü idi, hayvanların büyümesine yardımcı olmak için, güneşin görüntüsü güneşi çağırmaktı vb. bu nedenle, kaya oymaları sanat anıtları olarak kabul edilemez. Bir sanat anıtı olarak yaratılmış olsaydı, birbiri üzerine inşa edilmeyecek ve yenisi yıkılmayacak ve

zarar görmeyecekti. Aynı zamanda, kaya oymalarının efsanevi karşılaşmalar ve sihir ile ilişkili olduğu önerilmektedir. Evet, ilk bakışta, bu tür fikirler ve argümanlar makul görünüyor. Neredeyse sadece kaya resimlerinin değil, dünyanın kendisinin sihirle yaratıldığına inanıyorsunuz. Antik kaya resimleri hakkında yazan, düşünmeden birçok yazar bile, bu kavramın etkisinden etkilenir ve eserlerinde eski görüntülerin açıklanmasının ana nedenini sihirle ilişkilendirir.

Kaya resimlerinin büyücülük amacıyla tasvirinin, bu kavramın savunucularının ilkel insanları sadece teknik ve kültürel seviyeye sahip, doğal güçler karşısında çaresiz değil, aynı zamanda hayatta tamamen çaresiz olarak görmelerinden kaynaklandığına inanılır (Huseynov, 1975: 38).

Gördüğümüz gibi, ilkel insanların doğal güçler karşısındaki zayıflıkları, onları doğaüstü güçlere boyun eğmeye zorlar ve içlerinde birine ya da bir şeye, tanrılara ya da dine bağlı oldukları fikrini yaratır. Bu bağımlılıktan kurtulma arzusu, ona bir büyü ve inancın yaratılmasına yol açar. Bize göre, doğa güçlerinin karşısındaki zayıflık nedeniyle ilk insanlarda ortaya çıkan inançlar ilk dini görüşlerdi. Günümüzde insanlar tarafından yaratılan ve kabul edilen farklı dinler, ilk inançların farklı koşullarda farklı yönlerde gelişmesinin sonucudur.

Büyücülüğün dinden önce geldiğini iddia edenler, modern dini inançlara göre bunun basit bir form olduğunu iddia ediyorlar. Gobustan'ın antik kaya oymalarının kökeninin nedenlerini sihirle değil, dinin kökenlerini oluşturan inançla görüyoruz. İnsan açıklamalarında, esas olarak kabile üyeleri, onurları, avcılık ve emekte üstün olanlar, bireyler, kadınlar (anne sembolü olarak), hayvanlar esas olarak totemler, ibadet nesneleri, küçük miktarlarda avlanırlar ve çoğunlukla keçiler, atlar, sığırlar vb. güzelliğin sembolü olarak geyik vb. çizildi (Aliyev, 20026 48). Resimler herhangi bir olayı arzulanan olarak değil, daha önce gerçekleşen olayları tasvir eder. Bu bakış açısından, Gobustan'ın kaya resimlerinin, resimlerde sunulan olaylar hakkında piktografik yazıtlara yakınlığını not etmek mümkündür.

Makiya'nın destekçilerine göre: 1. Görüntüler sihir için değildi kayaların üzerinde fotoğraf çekmeye gerek yoktu. Öyleyse, büyünün amacı mezar taşlarına bir heykel koymak, portreler oluşturmak, tapınak duvarlarında, öğrencilerin okul

sıralarında yazılı isimlerde mi? Hayır, tüm bunlar ölümsüzlük inancından gelen ölümsüzlük inancının sonucudur (Aslanov, 1965: 67).

Makyaj savunucuları 2: Resimler büyü amacıyla çekilmezse, karanlık mağaralarda ve erişilemez alanlarda birbirlerinin üstüne kazılmayacaklarına inanırlar. Evet, Gobustan'da birbiri üzerine yığılmış, kesilmiş ve hasar görmüş birçok resim var. Ancak bu, son sanatçının büyünün amacı nedeniyle aşağıdaki resme dikkat etmediği anlamına mı geliyor? Hayır, sadece aralarında büyük bir fark var, zamanla yaşlılar eskimiş, tazeliğini kaybediyor, tam dikkat etmezseniz görünmez hale geliyor ve hatta kayboluyor. Bu tür resimler çoğunlukla eski yerleşimlerin duvarlarında bulunur. Bu, başka zamanlardaki insanların eski görüntülere fazla dikkat etmediği ve onları hiç görmemiş olabileceği anlamına gelir. Ayrıca, bir kişinin tasviri, bir kabilenin birisinin anısını ölümsüzleştiriyorsa, neden ikamet yerinin duvarına (şimdi bir kamu mezarlığında gömülü bir zemin) gömülü bir resmi olmasın? Eski görüntülerin sonraki nesiller tarafından görülmemesi, yeni görüntülerle kesilmesi ve hasar görmesi nadir değildir. Evet, genellikle aşağıdaki resimleri görmediler.

Ayrıca Makiya taraftarlarının ileri sürdüğü fikri protesto edelim. Bazıları, antik kaya resimlerinin, sadece avın başarısı, yani tam kâr için büyüleme amacıyla yapıldığına inanıyor. O zaman, estetik bir his yoktu, bu yüzden bir sanat anıtı olarak kabul edilemezler (Aliyev, 2002: 53).

Moskova arkeolog A.A Formozov haklı olarak bu fikre karşı çıkıyor, her işletmenin (resim, grafik, heykel) bir karının olmadığı, ancak herkesin kârı amaç ile birlikte dikkate alınır. Gerçekten de, bu tür işler ya satılarak ya da adlandırılarak ya da en azından affedilerek ve saygı duyularak yararlanır. Hiç kimse bu tür eserlerin sanat eseri olduğu konusunda tartışmaz. Portreler, posterler, mozaikler, freskler, kilise resimleri, kısma, mezar taşları vb. sanat eseri olarak kabul edilir ve her biri sonuçta kar getirir. Aksine, bu bakış açısından, belki de bu tür kaya resimleri yazarlarına özel bir fayda getirmedi. Sonuçta, Taş Devri'nde, kabilenin kolektif yaşam koşullarında, kabile üyeleri kolektifin hayatta kalması için ellerinden geleni yaptığında ve kabilenin ortak resimsundan yediklerinde, ek bir özel ödül ne olabilir? Kârı, iyi çalışması için bir veya daha fazla kez muhtemelen " yağlı biftek " olurdu.

Gobustan'da, eski insan kamplarında ve çevresinde, insanların ve boğaların en eski görüntüleri vardır, ancak keçi görüntüleri benzersizdir ve bazıları, bize göre, ceylan görüntüleri. Yazılıtepe'de bunun tam tersi doğrudur. Bir zamanlar ibadet yeri olan Buyukdash Dağı'nın alt kaldırım bölgesinde keçi görüntüleri de bol miktarda bulunuyor. Böylece, sonuçlarımıza göre, çeşitli arsalar kadar Gobustan kaya oymaları oluşturulmuştur. İlk olarak, fırsatların dünya görüşü ile ilgili yaşam ve ekonomik ihtiyaçların bir sonucu olarak yaratılmışlardır. Daha önce de belirttiğimiz gibi, antik kaya oymalarının oluşum nedenleri, çağdaşlarının ölümsüzlüğü, ibadetlerinin sonucu, üzerlerine yerleştirilen "anıtların" konumu, totemler, servet, hayvanlar ve sürüler, kurbanlar gibi hayvan tasvirlerine hayati ihtiyaç ile ilgilidir. ve arzularla açıklanması gerekir. Gemi tasvirleri, kolektif emek, kolektif ve bireysel dans sahneleri, çeşitli resmlerde av sahneleri vb. insanların yaşam koşullarının ve yaşam tarzının bir göstergesidir (Rustamov,1994: 113).

Antik kaya oymalarına ek olarak, Gobustan'da "Gaval taşları", farklı tarihsel dönemlerde kazılmış havuzlar ve havuzlar, hayvanları bağlamak ve yiyecek asmak için delikler, antik kamplar ve yerleşimler vb. Arkeolojik muhbirler gibi insan faaliyetlerinin kalıntıları, binlerce sıradan insan yaşamı, farklı tarihsel dönemler ve bu yerlerdeki gelişim seviyeleri hakkında bilgi sağlar.

Masallar ve efsaneler bazen eski kaya oymalarının kökenini açıklamak için kullanılır. Evet, hayatın kendisi masallar ve efsaneler yaratır. Ancak masallar ve efsaneler yaşam - tarih yaratmaz. Gobustan, eski atalarımızın tarihsel yaşam biçiminin ve kültürel gelişiminin bir aynasıdır. Tarihi yansıttığı için olduğu gibi görülmelidir. Onu abartmak, bir masal, bir efsane haline getirmek, onu "büyütmek", sonunda bükmek, tarihimizi saçma hale getirmek gerekli değildir (Muradova, 2008: 126).

3. Gobustan'ın hikayeleri ile ilgili bazı ilişkiler hakkında

Antik kaya oymaları dünyanın farklı bölgelerinde, tarihin farklı aşamalarında ortaya çıkmış ve antik tarihin tanıkları olarak korunmuştur. Kaya oymaları oluşumunun tarihsel dönemlerde insanın yaşamı, yaşamsal gerekliliği, laik görüşleri ve ekonomik hayatı ile ilişkili olduğunu belirttik. Evet, bu kaya resimleri oluşturma amacına yönelik genel bir yaklaşımdır. Ancak, doğrudan amacının açıklanmasında görüş farklılıkları ve farklı açıklamalar vardır. Bu çeşitlilik, kaya resimlerinin bazen deniz seviyesinden 2.000-2.500 metre yükseklikte, yerleşim kamplarından uzak, ilkel insanlara erişilemeyen yerlerde, karanlık mağara salonlarında, erişilemeyen kayalık alanlarda, ulaşılmaz yüksek alanlarda, dar, geçilemez alanlarda boyanması gerçeğine yansımaktadır. Buna ek olarak, Gobustan'ımızda, eski insan kamplarının duvarlarına, kampın etrafına, kolayca yaklaşılabilecek taşlara ve hatta ocağın kenarındaki küçük taşlara antik kaya oymaları boyandı (Bakshaliyev,2002: 61).

Tüm bunlardan dolayı, kaya resimlerinin ortaya çıkmasının nedenleri hala çok fazla araştırma gerektiriyor.

Hepimiz eski kaya oymalarının varlığını biliyoruz. Binlerce yıl önce yaratıldıklarını biliyoruz. Bu bilginin büyük bir dağ masifinin yakınında durmaya ve 5-10 km mesafeden görülebilen dağın yeşil görünümünün nedeninin ormanla kaplı olduğunu bilmeye eşdeğer olduğunu düşünelim. Eski kaya resimleri koleksiyonundaki fotoğrafların ve sahnelerin neden ayrıca çekildiğini ve ne anlama geldiğini bilmek, bu anlamda, o ormanda hangi ağaçların uzaktan büyüdüğünü görmeye ve seçmeye eşdeğerdir (Musaibeov, 1998: 17). Tabii ki, daha önce de belirttiğimiz gibi, bir bilim adamı bu nedenleri bildiği, düşündüğü ve yapabildiği gibi açıklayanların görüşlerini doğrudan ifade ederse, onları olduğu gibi kabul eder veya ters akımla dayanışma içinde reddedersiniz. En yaygın açıklama büyücülük ile ilgilidir. Başka bir grup bilim insanının kavramına göre, büyücülük kaya resimlerinin oluşumuna veya resim ve resmin gelişmesine yol açmadı. Onlara göre, kaya resimleri herhangi bir mistik veya dini uyanışın sonucu değil, insanların güzel sanatlara doğal eğiliminin, yaşam hakkındaki görüşlerinin sonucudur.

Kaya oymaları ile birlikte, antik insanların anıtları arasında taş, kil, metal vb. Küçük figürler, modeller ve figürinler gibi antik sanat anıtları da dikkat çekicidir. Oluşmalarının nedenleri ve açıklamaları genellikle kaya resimlerinin fikirlerine uyarlanır ve makyajla ilişkilidir. Makiya savunucuları, dedikleri gibi, eskilerin neredeyse tüm eylemlerini ve avcılıkla ilgili büyücülük eylemleri olduğunu düşünerek, sorunu doğrudan ve zahmetsizce "çözdüler". Ayrıca büyücülüğün inanılmaz inançlarını ikna edici olarak kullanıyorlar (İsmayilov, 2006: 82).

Gobustan anıtları harika bir kaynak, geçmişi, gelenekleri, Azerbaycan halkının eski kültürünü ve sanatını, Doğu Azerbaycan'daki geçmişin tabiatını, bu alandaki jeolojik ve coğrafi değişiklikleri incelemek için sessiz bir kaynaktır. Bu kaynağı kullanmak için, bu kaynağı sorgulamak için, Gobustan kayalarındaki antik resimleri okumak gerekir, bu nedenle, bu taş kitaplar sadece bilim adamları ve tarihçiler, arkeologlar için değil, herkes için de ilgi çekicidir.

Son yıllarda, Gobustan anıt araştırmacıları ve araştırmaları ile birlikte, tarihte, sanat eleştirmenleri, gazeteciler ve Gobustan hakkında amatörlerin yanı sıra bilimsel, bilimsel ve gazetecilik literatüründe birçok makale ve yazı bulunabilir. Gobustan radyoda duyulur ve televizyonda görülür. Bütün bunlar Gobustan anıtları için bir ilgi, saygı ve takdir tezahürü olarak görülmelidir (Aslanov, 1965: 39).

Aslında, Azerbaycan halkının kimliği ve kökleri hakkında tarihin taş tarihçesine çok dikkat edilmesi çok iyi. Bununla birlikte, Gobustan'a adanmış yazılarda ve kaya oymalarının açıklamasında, bazen hatalar ve hayati olmayan açıklamalar vardır. Tabii ki, binlerce yıllık bir tarihe sahip anıtların sırlarını yazarken hata yapmamak, her şeyi olduğu gibi görmek imkansız. Ama aynı zamanda bir hata var. Bilgide açıklama yeteneğinizin ötesinde bir hata var ve bir hata var. Bazı makalelerin böyle bir makale yazmak için yazılması dayanılmazdır, Gobustan'ı duysanız bile, bir uzman, araştırmacı aramadan, Gobustan'ı bilmeden ve incelemeden yazıyorlar.

Gobustan resimlerinin ve tarihsel gerçeklerinin yorumu yaşamın gerçekleriyle çelişse de, yazarın bakış açısıyla yorumlanır, tahrif edilir ve efsanelere dönüşür. Bizim için, yazılan zaman için herhangi bir açıklamada hata görmemek imkansızsa, bu bir

hata değil, çözülmemiş bir sırrı hatırlatmaktadır. Ayrıca, yaşam mantığını kullanmadan, acı çekmeden, bilgi edinme fırsatı da vardır. Araştırma yapılmadan yapılan hatalar, dayanılmaz ve zararlıdır (Muradova, 2008: 96).

İlk durum için. İ.M.Jafarzadeh'in eserlerinde, büyük boyutlu, doğal boyutlu veya bu boyuta yakın insanların ve hayvanların görüntülerinin daha eski olduğu iddia edilmektedir. İlk eserlerinde, en eski resimlerın tarihi de çok daha genç verilir ve Neolitik öncesi olarak kabul edilmez. Gobustan'daki arkeolojik kazılarımız, görüntülerin boyutunun daha büyük veya daha sonra olması için gerekli olmadığını ve Gobustan'daki yaşamın Neolitik'ten (ve son araştırmalara göre belki de Üst Paleolitik'ten) çok önce Orta Taş Devri'nin başlangıcına kadar gittiğini göstermektedir.

İkinci durum için. 1992 yılında Sanat Enstitüsü tarafından hazırlanan "Azerbaycan Sanatı" kitabı yayınlandı. Tabii ki, Gobustan buraya dahil olması gerekirdi ve bu normaldir. . „ '

Kitabın 15. sayfasında, Cromlexler hakkında konuşuyoruz. "Buyukdağ olarak adlandırılan Gobustan kısmında, kayaların dibinde, nispeten düz bir alanda, 21 metre çapında böyle bir anıt var, ortada tek bir taş var ve çevresinde bir daire şeklinde taşlar var." Daha sonra "bu anıtın içinde ve çevresinde henüz hiçbir arkeolojik kazı yapılmadığı için ayrıntılı olarak konuşmak imkansızdır." (Rustamov, 1994: 59).

Gobustan'daki en eski resimlardan bazıları, belirgin göğüsleri ve bacakları olan kadınların tasviridir. Nesilin halefi olan anneyi tasvir ederler ve sembolik bir anlamı vardır. Gobustan'ın ana sembolünü tasvir eden benzer kadın heykelleri Paleolitik kamplardan bilinmektedir. Antik çağlarda çalışan hiçbir arkeolog, bu imgelerin ve figürinlerin kadınları tasvir ettiğinden şüphe duymaz. Gobustan'daki "Kaniza" kampındaki arkeolojik kazılar sırasında, kadınların tam olarak aynı imgelere sahip kadın heykellerinin bulunduğu belirtilmelidir (Bakshaliyev, 1965: 106).

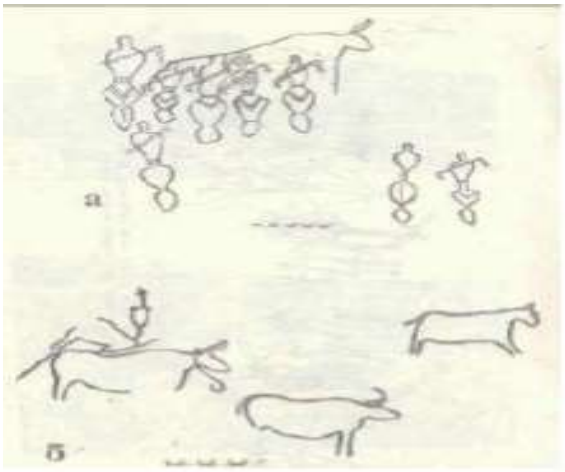
N. Rzayev, eski Gobustan üzerine doktora tezinin 2. Bölümünde Resimlerini sanatsal bir bakış açısıyla yorumlarken yeni bir fikir ifade etmek için Buyukdağ Dağı, 78 numaralı taşı alanındaki üst kaldırımda bir kadının "belek" ("mumya") ve daha sonra Gobustan'ın 1970 sayısında bir imajını verdi. Yanılgısını itiraf etmesine rağmen, kadınların görüntüleri için yeni bir anlam aradı ve onları ve tüm insan imgelerinin

hayvan derilerinden yapılmış saklanmalar olduğunu düşündü. Bu açıklamayı yukarıdaki çalışmalarda ve diğer çalışmalarda tekrar eder. N. Rzayev avlanacak olan hayvana yaklaşmak için "avcılar temizlenmiş hayvan karkaslarını güneşin altında kurutur, sonra karkasın ortasına dikey olarak uzun bir ağaç bağlar ve hayvanın kafasını sonuna koyar. Eski avcı, karkayı önünde bir kalkanmış gibi tutarak ağaca yapıştı ve avlayacağı hayvana kolayca yaklaştı ve aniden bir okla vurdu. "

N. Rzayev, boğa görüntülerinin bir hedef olduğunu iddia ediyor (bu fikir başkalarında da mevcut). Böylece, eski Gobustan halkının esas olarak boğa avladığı ortaya çıktı, ayrıca bir mızrak ve okla bir boğa, hayvan, yani boğa avından bahsediyoruz (bir zamanlar eski Gobustan'daki ana avcılık nesnesiydi). , ceylandan da bahsetmiyor). Yabani boğa sürüsüne yaklaşmak için kurutulmuş bir boğanın karkasına girdiler ve onlara yaklaştılar ve yakın mesafeden "ölümcül" bir ok attılar. Bu ve benzeri açıklamalar tüm eserlerinde bulunur. Bu fikirleri özel bir genişlikle açıklıyor ve ilk bakışta okuyucuya böyle saçmalıklara güven veriyor. Görünüşe göre, N. Rzayev, Afrika'da bir devekuşu derisinde avcı olan Sibirya petrogliflerinde bir ayı resimleri gördü ve Gobustan'da onları aradı. Ancak, bir ayı ve bir devekuşu görünümündedirler. Bir avcı olduğu gerçeği, okun ucu olan göğsün yanındaki çıkıntı ile açıklanmaktadır (Aslanov, 1965: 126).

Buyukdağ dağının üst kaplamasında, 78 numaralı taşta, araştırmacı I. M. Jafarzadeh tarafından şartlı olarak "Yedi güzellik" olarak adlandırılan kadınların resimleri N. Rzayev, hayvan derileri giymiş ve büyük bir boğada okları vuran avcıları düşünüyor. Avcıların arkadan görülebileceğine inanılıyor ve yönleri boğaya doğru olduğundan, okları ve yayları tutan elleri önde görünmüyor. Sonra sırtlarındaki aletin bir yay olduğu gösterilmiştir.

Resim 10. Yeddi gözəl adlandırılmış qadın təsvirləri

Kaynak: (Rustamov, 1994: 130).

I. Jafarzadeh kadınların görüntülerini IV-III ve boğa imajını VI milenyumun başlangıcına bağlamaktadır. N. Rzayev bir boğa görüntüsünün X-VIII binyılda "çizildiğini" göstermektedir. Böylece İshak öğretmenin hatasını derinleştirir. Sonuçta, buradaki boğa imgesi bir kadının resimlerinden sonra çekildi (Rzayev'e göre, hayvan derisi kot giymiş ve etraflarına sarılmış erkek avcılar). Bu sadece resmin kendisine bakarak değil, aynı zamanda kitaptaki açıklamaya dikkatle bakarak da belirlenebilir.

Gobustan'ın antik kaya oymaları hakkında birçok makale var ve olacak. Zaten hepsine yorum yapmanın gerekli olduğunu düşünüyoruz. Ama bence iki makale hakkında daha konuşmak önemli. Kimse Gobustan hakkındaki düşüncelerini, açıklamalarını, sözlerini söyleyemeyeceği için değil, herkes Gobustan'ın saçmalık nesnesi olmadığını ve olmaması gerektiğini bildiği için değil. Tarihini abartmasına veya derinleştirmesine gerek yoktu. Gobustan, halkımızın eski kültürü, kültürel mirasımızın kökü, tarihimizin aynası olan Gobustan'dır (Muradova: 2008: 52).

BÖLÜM 4

GOBUSTAN TARİHİNİN ANLAM VE ÖNEMİ

1. Gizemli Gobustan ve ünlü petroglifler

Bir kayaya oyulmuş, çizilmiş veya boyanmış arkeolojik resim sanatına petrograf denir. Petroglifler piktograflarla karıştırılmamalıdır. Petrogliflerin en güzel örneklerinden biri, Gobustan Devlet Tarihi ve Sanat Koruma Alanı'ndaki kaya resimleridir.

Eski Gobustans'ın hangi dilde konuştuğu veya hiç konuşmadığı konusunda bilimde bir tartışma konusu var. Ancak yine de kendilerinden ve hayatlarından onlardan miras aldıkları görüntülerle bahsederler.

Binlerce yıldır birbirini takip eden nesiller tarafından 1.000 kayanın üzerinde tekrar tekrar tekrarlanan 4000-5.000'den fazla hayvan, insan figürü, yaşam macerası, av ve dans sahnesi çok eski bir sanat okulunun eseridir (Jafarzadeh, 1999: 24).

Azerbaycan'ın kaya oymaları arasında en yaygın zoomorfik görüntülerden biri boğa resimleri. Gobustan, Absheron, Kalbajar, Gamigaya anıtlarında dönemler, işleme teknikleri ve çizim amaçları bakımından farklı olan birçok boğa örneği vardır. Azerbaycan toprakları ilkel boğaların yaşamı için elverişli iklim koşullarına ve zengin gıda kaynaklarına sahipti. Bu, Absheron Yarımadası'nın merkezinde Binagadi yakınlarındaki bitüm yataklarındaki kazılar sırasında jeolog A. tarafından doğrulandı.

S. Mastanzadeh tarafından keşfedilen alanın flora ve faunası hakkında zengin materyaller teyit ediyor. Binagadi dağ yatağında bulunan hayvan kemikleri arasında Gobustan kayalarında tasvir edilen "Mastanzadeh boğa" adlı bir boğa vardır (Musaibeov, 1998: 139).

Araştırmacılara göre, "Mastanzadeh boğa" boynuzlu hayvanların atasıydı. Bu evcilleştirilmiş hayvanlar da yavrularıdır. Bol tatlı su birikintileri olduğunda, vahşi hayvanların yanı sıra ilkel boğaların su içmeye geldiği, dağlarda "tuzağa düştüğü" ve boğulduğuna inanılmaktadır. Burada bulunan ilkel boğa örnekleri, bir zamanlar Azerbaycan topraklarında yaşayan çok sayıda ilkel boğaların görsel kanıtıdır. Tabii ki, Gobustan'da tasvir edilen boğalar Binagadi boğalarından daha genç. Binagadi faunası dönemi Gobustan'da hayatın başlamasından çok önceydi. Ayrıca, Gobustan'ın eski halkı görmeden ilkel bir boğa resmi oluşturamadı. İlkel boğaların üretimi, MÖ 5. ve 4.

binyıllara kadar sürdü. Mezolitik ve Neolitik dönemlerde sanatçılar onları gördü, avladı, kutsallaştırdı ve görüntülerini kayalara oydu (Rustamov, 1994: 28).

Gobustan petroglifleri

Kaynakça: https://az.wikipedia.org/wiki/Qobustan_petroqlifl%C9%99ri

Gobustan'daki hayvanların evcilleştirilmesi boğaları hayatlarının bir parçası haline getirdi. Yavaşca, boğalar insanlardan kaçmaz çünkü kayaların arasında tutulan gençlerinin yanına yürümezler. Kabile üyeleri bunu kış aylarında eğilip besleyerek çocuklarını onlara yakınlaştırmak için kullandılar. Gobustan'daki diğer hayvan görüntüleri arasında en eski ve en önemli boğalardır.

Bu görüntüler Buyukdash, Shongardagh, Kucukdash ve eski insanların Taş Devri kamplarında daha yaygındır. Esas olarak delme ve çekme ile kayaların üzerine çekilmiştir. Boğalar, kayalara çizildikleri amaca bağlı olarak farklı boyutlarda tasvir edilmiştir. Nispeten eski tanımları büyük ve gerçekçi idi. Boğa görüntüleri boynuz şekli ve boyutuna göre değişir. Bu görüntüler çoktur. Büyük sayı, o zamandaki insanların yaşamlarında sahip oldukları önemli konumdan kaynaklanmaktadır.

Gobustan'daki büyük boğalar genellikle bu sırayla çizilir - bir boğa boynuzu, başı ve bir çizgide ilk bacak; ikinci çizgi ile boyun çizgisi ve kuyruk; bir ön ve bir bacak, üçüncü çizgi, karın çizgisi; dördüncü satır son dal bacağını gösterir. Boğanın görüntüsünü çok canlı ve gerçekçi bir resmde tasvir etmek için, resmin kontur çizgisi yan yana kazılmış noktalar ile ayrıldı, daha sonra bir çizgi oluşturmak için bir araya getirildi ve içerisi ovuldu ve düzeltildi. Bu resmde yapılan boğa çizimleri Avcılar

Mağarası'ndaki kazılar sırasında bulunan taş üzerinde ve 159 numaralı taş üzerindeki bitmemiş boğada görülebilir (Bkshaliyev, 2007: 30).

Gobustan'ın boğa görüntülerinde, çizgilerin eğriliği boynuzlar, bel, kalçalar ve dirseklerde çok gerçek görünüyor. Başın vücuda ve boy / boy oranına doğru bir resmde verilmiştir. Gobustan sanatçılarının böyle bir beceriyle çizim yapabilmeleri, bu hayvanı uzun süre gözlemlediklerini ve özelliklerini tanıdıklarını gösteriyor. Shongardağ'daki Taş Devri kampının duvarlarındaki boğaların tüm görüntüleri ile birlikte, sadece boğa başı 2 yerde tasvir edilmiştir.

Gobustan'da Avcılar Mağarası'nda sadece bir boğa başı tasvir edilmiştir. Daha önce, birçok araştırmacı bu görüntülerin eksik olduğunu düşünüyordu. Bununla birlikte, Shongar kampındaki resimlerin dikkatli bir resmde incelenmesi, taşın büyüklüğüne rağmen, sadece boğa başının tasvir edildiğini ortaya koydu. Tek bir boğa başı tasviri Kucukdash Dağı'nda bir rock kampında da bulundu. Görünüşe göre, boğanın kafasının görüntüsü kasıtlı olarak çizildi ve bazı sembolik anlamları vardı. Gobustan'da birçok boğa imgesi var. Tabii ki, bazıları çok yaşlı ve bazıları daha sonra alındı (Muradova, 2008: 127).

Gobustan'da boğa tek av nesnesi değildi. Gobustan'ın çeşitli yerlerinde boğa görüntüleri, kadın görüntüleri ile birlikte boyandı. 29,43,78 numaralı büyük taş ve kayalık bölgedeki 5 numaralı kaya üzerinde böyle tasvirler vardır. Boğa ve kadının birlikte boyanmış olmaları, aynı döneme ait olduklarını ve antika olduklarını gösterir.

Gobustan kaya resimlerinde, arsa çizgisi çeşitlilik kadar birçok nedenden dolayı oluşturulur. İnsanların dünya görüşleriyle ilgilidir ve ekonomik ihtiyaçların bir sonucu olarak yaratılmıştır. Birçok durumda, boğaların görüntüleri Gobustan halkının totemlerine bir anıt olarak kabul edilebilir ve bazen avcılık hayallerinin bir ifadesiydi (Jafarzadeh, 1999: 42). Boğa görüntüleri çoğunlukla totemlerdir. Gobustan halkı esas olarak ceylan avlıyordu. Bu, Gobustan'da bulunan osteolojik (kemik) malzemelerle doğrulanır. Bazen kayadaki resim başarılı bir avın kutlamasıydı.

Boğa görüntülerinin bir kısmı, ok ve yayla silahlanan erkeklerin görüntülerinden sonra yaratıldı. Gemideki bir grup hayvan resmi boğa görüntülerinden oluşur. Gamigaya'da ülkemizdeki diğer anıtlarda bulunan boğa imgelerinden önemli ölçüde farklı bir boğa kaydedildi. Başlıca ayırt edici özelliği, başının bir insan kafası şeklinde tasviridir. Bu özelliğinden dolayı ülkemizin maddi kültürel anıtlarında böyle

bir görüntü bulunamamıştır. Her ne kadar tek bir durumda oyulmuş boğaların çok resmi olmasa da, her biri çeşitliliği ile ayırt edilir. Bu boğaların her boynuzu büyük boyutta tasvir edilmiştir. Bu boğalar, profilin sağında ve solunda bir pozisyonda oyulmuştur. Bununla birlikte, planda tasvir edilen ve arabalara bağlanan birçok boğa resmi var (Halilov, 1996: 259).

Genellikle tek bir satırda, şematik bir tarzda, boynuzlar ileri ve hilal şeklinde olacak resmde tasvir edilir. Ayrıca sadece bir arabaya bağlı bir boğa resmi var. Gamigaya boğalarının ortak bir özelliği, boynuzlarının çoğunlukla hilal şeklinde olmasıdır. İlk olarak 1966'da kaydedilen Kalbajar kaya anıtları da ilginç boğa tasvirleri içeriyor. Boğalar, çeşitli temalar ve orijinal bir arsa çizgisi ile katı bazalt taşlarında tasvir edilmiştir. Deniz seviyesinden 3000 m yükseklikte kaydedilen bu resimler, Alagol, Zalkhagol ve Garagol kıyılarında - Ayi çakıl, Peri çakıl, Lulpar, Sarimsagdağ, Gelingaya, Yazyurdu, Takhta denilen bölgelerde görülebilir. Üzerine bir boğa takılmış iki tekerlekli bir araba tasvir ediyor. Bu resim, komşu Gamigaya'daki bir arabaya bağlı bir boğa imgelerine biraz benziyor. Bundan, boğaların Kalbajar'da ve Gamigaya'da taşımacılıkta yaygın olarak kullanıldığı açıktır. Burada, boğaların boynuzları kemerli ve hafifçe içe doğru katlanmış olarak tasvir edilmiştir.

Çizimler esas olarak planda verilir ve dövme ile çizilir. El arabalarına eklenen öküz görüntüleri, sığır kabilelerinin yeni meralar elde etmek için dağlık bölgelere göç ettiğini söylememize izin verir. Çizimler bir siluet şeklinde verilir ve tüm detaylar açıkça görülebilir. Dalidag'daki bazı resimler tarımla ilgilidir. Taşların üzerinde öküze tutturulmuş ilkel tuğlalarla araziyi sürmek sahneleri var (Farajova, 2007: 116).

Araştırmacı Gudrat Ismayilzadeh, bu görüntülerin MÖ 3. binyıl ile MÖ ilk binyıl arasında alındığını ve Bronz Çağı'nın bu alanların ekonomisini incelemek için değerli bir kaynak olduğunu kaydetti. Absheron petroglifleri arasında, diğer zoomorfik görüntülerle birlikte, birçok boğa çizimi vardır.

Gobustan, Gamigaya ve Kalbajar sanatçılarının aksine, Absheron'daki boğa tasvirleri hacimlidir. plastisite kazandırmak için görüntülerin kontur çizgilerini derinleştirmeye çalıştılar. Arkeolog G. Aslanov tarafından incelenen bu tür resimler Abşeron Yarımadası - Mardakan, Shuvalan, Türkan, Ramana, Shagan ve diğer yerlerde bulundu. Buradaki boğa resimlerinin Eneolitik dönemin sonuna geldiği tespit edilmiştir (Aliyev, 2002: 114).

Dubendi denizi yakınındaki uçurumlarda küçük bir delikte bulunan fare görüntüleri çok ilginçtir. Kayanın ortasındaki iki büyük boğa, boyunlarının uzunluğu ve boynuzlarının eğriliği bakımından keçilerden farklıdır. Boğa üzerinde şematik, nispeten küçük bir boğa çizimi de sağda gösterilmiştir.

Araştırmacı G. Aslanov, bu boğanın bir buzağı olduğunu varsaydı. Burada, boğalar etli ve güçlü olduklarını gösteren gerçekçi bir resmde tasvir edilmiştir. Etrafta çok sayıda insan var. Bunlar boğaların evcilleştirilmiş ve ekonomik öneme sahip olduğunu göstermektedir. Yakındaki bölgelerin mitolojisinde ve folklorunda birçok boğa örneği var (Rustamov, 1998: 134).

Eski Mısır'da boğa Apis'e (bazen Osiris ile eşittir) ibadet edildiği ve modern zamanlarda birçok insanın boğaya (sığırlara) taptığı bilinmektedir. Bugün birçok köyde, bir evin ön kapısından bir boğa kafatası asılıdır ve bu inançlarda görülebilir. Bu, gücün, yeniden doğuşun, tarımın, bolluğun sembolüdür. Birçok insan dünyanın boğa boynuzlarına dayandığı mitine aşinadır. Boynuzları sallaması depremin nedeni olarak kabul edildi. Yunan mitolojisinde Zeus genç bir kıza aşık oldu ve boğa oldu. Gezgin Tur Heyerdahl'ın Vikinglerin Azerbaycan'dan (Odin'in yayın kitabında) olduğunu ve şapkalarında da boğa boynuzları olduğunu söyledi. Azerbaycan folklorunun en eski örneklerinden biri olan Holavarların boğalarla ilişkilendirilmesi tesadüf değildir (Mammadov, 2005: 69).

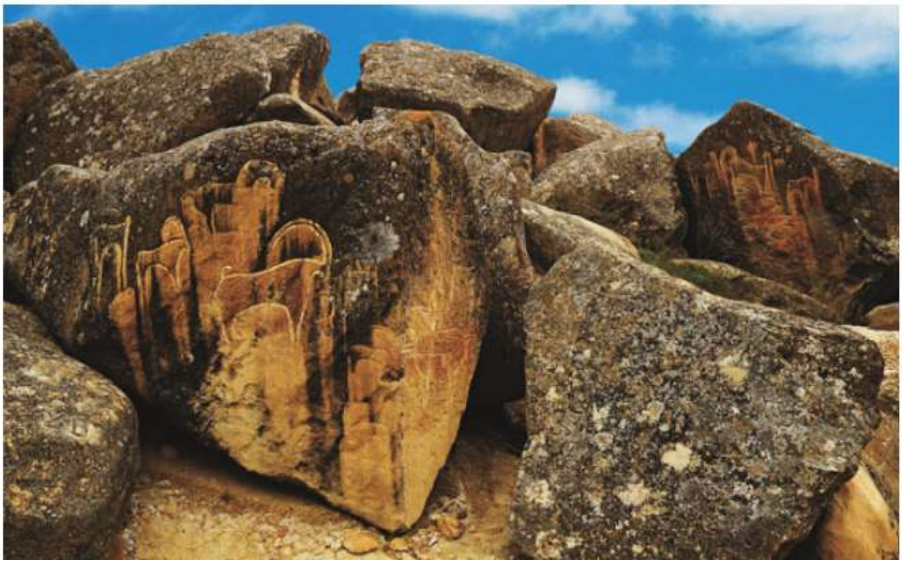
Prof. Azad Nabiyev'in bu konuya farklı bir yaklaşımı vardır. Ona göre, "ho" folklor Çin, Hint ve İskandinav halkları kutsal boğa totem adı (inek) oldu. Azerbaycan, Özbek, Uygur ve diğer türk halkları. Folklordaki tören şarkılarının çoğunda "ho" kutsal bir varlığın, mutluluğun sembolü olarak söylenir. "Holavar" kutsal varlık hakkında bir şarkı - boğa anlamına gelir.

Sonunda Azerbaycan anıtlarındaki boğa imgelerinin farklı resmlerde ve farklı amaçlarla boyanmış olduğu sonucuna varılabilir. İspanya, Fransa ve diğer ülkelerdeki benzer görüntülerle karşılaştırıldığında, Azerbaycan'da boğaların renk tasvirleri yoktur. Azerbaycan boğalarının tanımları ilkel boğalar ve çiftlik boğalarıdır. Boğaların insan ekonomisindeki dini inançlar ve sanat üzerindeki güçlü etkisinin bir sonucu olarak, eski insanlar onları Gobustan, Gamigaya, Kalbajar ve Absheron kaya anıtlarında "ölümsüzleştirdi" (Muradova, 2008: 56).

Taş Devri'nden başlayarak, boğa sonraki bin yılda sakinlerin ibadet ve totemleri haline geldi. Kalbajar ve Gamigaya'da, boğalar römork olarak gösterilir, ancak Gobustan'da gösterilmez. Ne yazık ki, bazı görüntüler düzgün bir resmde korunmuyor. Araştırmacı İshak Jafarzadeh, Gobustan adlı kitabında Buyukdash Dağı bölgesindeki 15 numaralı taş üzerine iki boğa benzeri hayvanın bir kopyasını basıyor ve bu taşta birçok görüntü olduğunu kaydediyor. Fakat taş ne zaman inşaat için kullanıldı? Şimdi 15 numaralı taş yok. Gelecekte, bu resimların kapsamlı bir çalışması, Azerbaycan'ın eski dini inançlarını, sanatını, ekonomisini ve vahşi yaşamını incelemek için yeni sayfalar açacaktır (Rustamov, 1994: 179).

Resimlerin birçoğu, bazen yerleşim yerlerinin duvarlarını oluşturan, bazen de eski resimların üzerindeki büyük kayalar üzerine boyandı. Kayaların tasvirleri, hayvanların ve insanların doğal boyutta çizimleriyle başladı ve daha sonra ölçeklendi ve tasvir edilen hayvanların ve insanların boyutlarına yaklaştı. Hayvanların ve insanların vücut yapısındaki oranlar, çizgilerle ifade edilen çizimlerde ustaca gözlenmiştir. Eski ressamlar, çizimde büyük beceri gerektiren geyik gibi hayvanların resimlerini çizerek bu göreve hakim oldular. Hayvanların ve insanların duruşları resimlerdeki dinamizmden açıkça görülebilir.

Resim 11. Gobustan tasvirleri

Kaynak: http://www.gobustan-rockart.az/az/news-view/30

Gobustan resimlerinin en çarpıcı özelliklerinden biri, avcıların bacak kaslarının belirgin olması, kafalarının nispeten küçük olması ve görüntünün özelliklerinin - burun, ağız, gözler, kulaklar vb. verilmemiştir. Uzmanlar, bunun ressamların bu kısmı doğru bir resmde çizemedikleri gerçeğiyle açıklanamayacağını söylüyor. Çünkü resim alanında daha zor ve karmaşık görevlerle başa çıkabildiler.

Kayaların üzerinde tasvir boğa görüntüleri - Aşiret hayatının neredeyse tüm ana yönleri kaya resimlerine yansıtılır. Her ne kadar kolektif avcılık okun icadından bu yana biçimini değiştirse de, kolektivitesini uzun zamandır kaybetmedi. Bu, Buyukdash'taki 45 numaralı kayada tasvir edilen kol ile toplu av sahnesinden açıktır. "Yedi Güzeller" mağarasında çekilen resimler, kadınların da avda yer aldığını gösteriyor (Rustamov, 1994: 43).

Buyukdağ'daki 126 numaralı kaya üzerindeki resim de büyük ilgi görüyor. Burada bir adam bir kadının elini almak istiyor, ama kadın gitmek istemiyor. Her ikisi de orta yaşlı insanlar. Böyle bir sahne 128 numaralı kayada da tasvir edilmiştir. Bu resimdeki adam bir ok ve bir copla silahlandırılmıştır.

Buyukdash'ın 8 numarasında ve diğer kayalarda birçok gemi tasviri var. Bu gemiler parlak güneşin görüntüsü ile kazınmış. Görünüşe göre Gobustan halkı tekne ile denize gidebiliyordu.

Buyukdash'taki 258 numaralı kaya at sırtında şahin sağ elinde uçmaya hazırlanıyor. Boynunun etrafında bir ip ile 45 numaralı kayaya çizilen bir ineğin görüntüsü, Gobustan halkının vahşi hayvanları evcilleştirdiğini gösterir. Tüm bu ve diğer resimler Gobustan halkının hayatı hakkında güzel bir taşlaşmış sayfa albümü gibi görünüyor (Aliyev, 1992: 37).

Gobustan, Azerbaycan sanat kültürünün ilk merkezlerinin yanı sıra eski dans ve müzik kültürünün oluştuğu alanlardan biridir. Gobustan'daki resimler arasında dans töreninin görüntüleri özel bir yere sahiptir. Bu kolektif performansını dans Azeri Türkleri oynanan Yalli dans hatırlatır. Bu dans sadece geçmişte kabilenin estetik tadını sağlamakla kalmadı, aynı zamanda ortak bir av sırasında hedefe bir anda vurma alışkanlığını geliştirmeye yardımcı oldu ve böylece avı salladı.

2. Gobustan taş kitabenin UNESCO tarafından korunması

Azerbaycan'ın eski tarihini temsil eden ve halkımızın taş hatırası olan Gobustan, başkentten 65 kilometre uzaklıktadır. Gobustan, Neolitik dönemin ilk çobanı olan Üst Paleolitik ve Mezolitik dönemlerin ilk av kabilelerinin yerleşimlerini yansıtan dünya standartlarında bir tarihi eserdir. Ataların yaşam biçimini, yaşamını, işgalini, kültürünü ve sanatını resmlendiren bu tarihi anıt, 1966'da Gobustan Devlet Tarihi ve Sanat Koruma Alanı ilan edildi.

Hem arkeolojik anıtlar hem de yazılı kaynaklar halkın siyasi ve ekonomik, askeri ve kültürel, etnik ve dini tarihinin bir aynasıdır. Bu aynadan, tarihin taş hafızası olan Gobustan'a, halkın yaşam biçimini, kültürünü, sanatını ve müziğini yansıtan taş kitaba baktık. Yaşayan tarihi bu dev taşların anısına yaşayan Gobustan Ulusal Tarihsel-Sanatsal Rezerv Müdürü Vugar Isayev'in düşüncelerini öğrendik (Muradova, 2008: 135).

Gobustan Devlet Tarihi-Sanatsal Rezervi, kaya resimlerinin ve kültürel peyzajın korunması, araştırılması ve tanıtımı amacıyla Azerbaycan SSC 503 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile kurulmuştur.

Resim 12. Gobustan Devlet Tarihi-Sanatsal Rezervi

Kaynak: http://www.gobustan-rockart.az/az/news-view/30

Gobustan rezervinin ulusal hazinesini korumak ve gelecek nesillere aktarmak için Azerbaycan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı İlham Aliyev, 11 Haziran 2007 tarihli ve 2213 sayılı "Gobustan Devleti Tarihi ve Sanatsal Rezervinde bulunan tarihi ve kültürel hazinelerin korunması hakkında" emrini imzaladı. Karara dayanarak, 6 Kasım 2007 tarihli Azerbaycan Cumhuriyeti Bakanlar Kurulu Kararı ile rezerv Ulusal Rezerv statüsü verildi.

Azerbaycan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı İlham Aliyev ve Birinci Başkan Yardımcısı Mehriban Aliyeva'nın kişisel çabaları sonucunda 29 Haziran 2007'de Yeni Zelanda'nın Christcord'daki XXXI Dünya Mirası Komitesi'nde yer alan UNESCO Dünya Kültür Mirası Listesine, Gobustan'ın kaya resimleri ve kültürel manzarası dahil edildi. ve 2013 yılında, Gobustan Tabiatı Koruma Alanı, Dünya Kültür Mirası Listesindeki çok az sayıda tarihi alan için geçerli olan UNESCO tarafından "geliştirilmiş koruma" statüsü aldı (http://unesco.preslib.az/az/page/UkYs26uE4T, 10.07.2017)

Azerbaycan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı'nın ilgili emri üzerine Gobustan Ulusal Koruma Alanı'nda yürütülen büyük çaplı yeniden yapılanma ve çevre düzenlemesi çalışmaları sonucunda yeni bir idari ve müze binası inşa edildi ve işletmeye alındı. 26 Aralık 2011 tarihinde müze binasının açılışına Sayın Cumhurbaşkanı İlham Aliyev ve Mehriban Aliyeva katıldı.

2013 yılında Belçika'nın Tongeren şehrindeki Avrupa Müze Forumu'nun yıllık toplantısında "Avrupa'nın En İyi Müzesi" ne aday gösterilen 51 müzeden biri olan Gobustan Ulusal Tarih ve Sanat Rezervi, Avrupa Yılın Müzesi Ödülü'nü kazanan sekiz müzeden biriydi.

2015 yılında, Avrupa Konseyi'ne bağlı Avrupa Kültür Rotaları Enstitüsü tarafından onaylanan Tarih Öncesi Kaya Sanatı Parkurlarına (PRAT-CARP) Gobustan Ulusal Tarihsel ve Sanatsal Rezervi dahil edildi (http://unesco.preslib.az/az/page/UkYs26uE4T, 10.07.2017).

Rezerv esas olarak Buyukdash, Kucukdash ve Cingirdag olmak üzere üç dağın bulunduğu geniş bir alanı kaplamaktadır. Açık hava müzesi, kaya resimleri, çizimler ve Gavaldash gibi tarihi anıtları korur. Genel olarak, Gobustan Ulusal Tarih ve Sanat Koruma Alanı'nın Buyukdash, Kucukdash, Cingirdagh, Shongar ve Shikhgaya dağlarında 1.031 kayanın üzerinde 6.300'den fazla resim var. Halen Gobustan'da 20

mağara ve yerleşim, 40 Bronz ve daha sonra mezar höyükleri incelenmiştir. Sonuç olarak, 1.031 kayaç üzerinde 6.300'den fazla kaya resmi ve 105.000 adet arkeolojik malzeme rezerv fonuna dahil edilmiştir.

Araştırmacılara göre, Gobustan'ın en eski kampları olarak kabul edilen mağaralarda yaşayan "Gayaarasi" ve "Ana Zaga", yaklaşık 18-20 bin yıl önce, yani Yukarı Paleolitik'te başladı. Daha sonra Mezolitik dönemde Gobustan'daki insan yaşam alanı genişledi. Bu dönemde "Gayaarasi" ve "Ana Zaga" ile birlikte "Kaniza", "Ovchular", "Okuzlar", "Jeyranlar", "Firuz-1" ve "Firuz-2" kamplarında yerleşimler vardı. Arkeolojik araştırmaların sonuçları Neolitik dönemde yaşamın, muhtemelen doğal ve jeolojik olaylardan dolayı nispeten yavaşladığını, ancak yukarıda listelenen bazı kampların hala insanlar tarafından kullanıldığını göstermektedir (Rustamov, 1994: 134).

M.Ö. 4. binyıldan başlayarak Gobustan'da yaşam yeniden canlandırıldı ve Ana Zaga, Firuz ve Ox gibi Taş Devri kampları ile birlikte Circle ve Buyukdash gibi yeni Tunç Çağı yerleşimleri kuruldu. Bronz Çağı'ndan başlayarak, Kafkasya'nın birçok bölgesinde olduğu gibi, Gobustan'da, mera-kış hayvancılığının ana ekonomik sektöre dönüştürülmesi ile yeni bir yerleşim türü - kış mahalleleri - yaratıldı. Antik Çağ ve Orta Çağ'da kışlar, Gobustan'ın ana yerleşim yerleriydi.

Gobustan kaya oymaları ilk kez 1939'da Cingirdag ve Yazilitapa'daki tanınmış Azerbaycan arkeolog İshak Jafarzadeh tarafından ve 1940'ta Buyukdash ve Kucukdash dağlarında keşfedildi. Gobustan kaya resimlerinin sistematik çalışması 1947'den beri yürütülmektedir. İnsan ve hayvanların ana hatları ve silüetleri, yaklaşık 1000 kayanın üzerinde çeşitli işaretler ve yazıtlar bulunmuştur. Şu anda, bulunan resim sayısı 6.300'den fazladır. Onların tarihi Üst Paleolitik'ten Orta Çağ'a kadar olan dönemi kapsar (Muradova, 2008: 137).

Resim 13. Çeşitli Gobustan kaya resimleri

Kaynak: http://www.gobustan-rockart.az/az/news-view/30

Gobustan kaya resimleri çeşitli temalar, arsanın özgünlüğü ve belirli bir sanatsal beceri ile ayırt edilir. Kayaların üzerinde kadın ve erkeklerin, yaban boğalarının, keçilerin, geyiklerin, aslanların, vahşi ceylanların, atların, köpeklerin, kurtların ve yaban domuzlarının görüntüleri bulunabilir. Ayrıca at ve av sahneleri, savaş sahneleri, toplu iş sahneleri, kurban sahneleri kaydedildi (Aliyev, 1992: 73). Tören ve grup dansları Azerbaycan halk dansı "Yallı" yı andırıyor. Birçok resim şematik bir çizimde insanlarla bir tekne tasvir ediyor. İlkel iki tekerlekli el arabaları, balık, deve karavanları, insan ayak izlerinin siluetleri kaydedildi. Yılanlar, kertenkeleler, güneşler, yıldızlar, gamalı haçlar, haçlar ve diğer birçok sembol ve mühür kaydedildi.

Buna ek olarak, Gobustan rezervi topraklarında, Azerbaycan'ın ortaçağ tarihinin farklı dönemlerine ait Arap alfabesine kazınmış yazıtlar ve I. yüzyılın sonunda XII Yıldırım Roma lejyonunun varlığını doğrulayan antik Latin yazıtları vardır.

Arşiv belgeleri arasında 1964'ten iki film bulundu. Filmler Kültür Bakanlığı Azerbaycan film stüdyosunun desteği ile restore edilerek dijital formata dönüştürüldü.

Gobustan rezervi, Kültür Bakanı tarafından onaylanan yönetmeliklere uygun olarak üç yönde faaliyet göstermektedir. Rezervin faaliyetleri anıtların korunması,

incelenmesi ve tanıtımıdır. Aynı zamanda, faaliyetimizin ana yönü, yedekte kayıtlı anıtların korunmasını ve gelecek nesillere aktarılmasını sağlamaktır. Bu amaçla, yedekte haftada 7 gün, günde 24 saat çalışan güvenlik direkleri kurulmuştur. Ayrıca, rezerv ziyaretçilere açıkken, anıtın muhafızları, doğrudan bağlı olduğu anıtın dokunulmazlığını sağlar. Anıtların korunması sadece fiziksel korumaları değil, aynı zamanda bilinçlendirme ve propaganda çalışmalarının doğru resmde organize edilmesi anlamına gelir (http://unesco.preslib.az/az/page/UkYs26uE4T, 10.07.2017).

Son zamanlarda, "Koruyalım, öğrenelim, tanıtalım" sloganı ile bir video hazırlandı ve sosyal ağlarda ve televizyon kanallarında yayınlandı.

Rezervdeki sadece arkeolojik anıtlar değil, aynı zamanda doğal manzarası da korunmaktadır. Ekoloji ve Doğal Kaynaklar Bakanlığı ve IDEA Kamu Birliği ile birlikte, rezervin eski faunasını ve florasını restore etmek için projeler geliştirildi. Bu nedenle, rezervdeki manzaraya uygun olarak ağaç dikilmesi ve bir zamanlar Gobustan'da yaşayan ceylan ve bezoar keçilerinin nüfusunu restore etmesi planlanmaktadır. Ayrıca, "Azerbaycan 2020: Gelecek Vizyonu" kalkınma kavramının "2014-2020 tarihi ve kültürel anıtlarının restorasyonu, gerçek tarihi ve kültürel anıtların korunması, tarihi ve kültürel rezervlerin iyileştirilmesi ve geliştirilmesi için Devlet Programı" 1.2. "Azerbaycan Cumhuriyeti Kültür Kavramı" Madde 3.2. Üç yönde uygulanacak olan proje, kaya resimlerinin belgelenmesini ve dijitalleştirilmesini, fon malzemelerinin sistemleştirilmesini ve dijitalleştirilmesini, yazılı verilerin dijitalleştirilmesini (saha kitapları, arkeolojik raporlar vb.) öngörmektedir. Rezerv her zaman yüksek uluslararası standartlara dayanarak çalışır. En modern yöntemler de bilimsel araştırmalarda kullanılmaktadır.

Geçen yıl 2016'da başlatılan "Kaya görüntülerinin dijital bir veri tabanının oluşturulması" projesi kapsamında saha araştırmalarına devam edilmiştir. Projenin amacı, dijital bir veritabanı ve yeni bir Gobustan kaya resimleri kataloğu oluşturmak için rezerv alanındaki resimsel taşları yeniden belgelemektir. Araştırmanın sonuçlarına göre Cingirdagh-Yazilitapa bölgesinde daha önce 877 görüntünün kaydedildiği 521 yeni görüntü bulundu. Yeni keşfedilen görüntüler esas olarak Yazilitapa için tipik olan keçi, geyik, aslan ve çeşitli soyut işaretler, pullar, arabaların görüntüleridir. Yeni keşfedilen görüntüler ve genel olarak Cingirdagh-Yazilitapa bölgesinin kaya resimleri hakkında detaylı bilgiler hazırlanan kataloğa eklenecektir.

Ayrıca, geçen yıl tamamen yeni bir anıt kompleksi keşfedildi. Sona Kaya denilen bu yeni bölgede 30 kayanın üzerine 100'den fazla kaya oyması kaydedildi. Tüm bu yeni görüntülerin keşfi, modern 3D fotogrametrik yöntemlerin uygulanmasıyla mümkün oldu. Ayrıca, rezervdeki anıtların yaklaşık% 15'inin bu yeni yöntemle belgelendiğini de belirtmek isterim. Bu sonuçlar bize Gobustan'da gelecekte daha büyük keşiflerin beklediğini gösteriyor.

Uluslararası kuruluşlar ve bilim merkezleri ile yapılan işbirliğinin bir sonucu olarak, Gobustan hakkında bilgi tüm dünyaya yayılmaktadır. Bildiğiniz gibi, Gobustan'da bulunan Bronz Çağı oyun açıklaması son zamanlarda milyonlarca Amerikalı izleyiciye sahip bilimsel portallar sciencenews.org ve livescience.com tarafından ve bunlara atıfta bulunan yüzlerce medya kuruluşu tarafından bildirildi.

Seyahat portalı CNN seyahatinde Gobustan hakkında bir video sunumu da büyük bir rezonansa neden oldu. Bütün bunlar Gobustan'ı dünyada daha çok tanıyor ve ziyaretçi sayısı artıyor. Ayrıca, rezerv ziyaretçilerine sağlanan hizmet kalitesini daha da artırmak için geçen yıl bir çok peyzaj çalışması yapıldı. Böylece, rezervin içindeki asfalt yollar onarılmış ve rezerve giden yola, rezervin adı ve yönü ile 3 yeni yön işareti yerleştirilmiştir. Müze binası tamamen yenilenmiş ve Buyukdağ Dağı'ndaki yemek tesisi tamamen yeniden inşa edilmiştir. (https://lent.az/news/319234, 30.06.2019).

Bugün Azerbaycan'ı ziyaret eden hemen hemen her ziyaretçi ve turist Gobustan'ı ziyaret ediyor. Gobustan'la tanışma onlara Azerbaycan ve Azerbaycanlıların geçmişi hakkında fikir veriyor. Gobustan'ın geçmişi ve anıtları tarihsel geçmişimizi yansıtıyorsa, çalışma, koruma ve sunum seviyesi ziyaretçileri şimdiki durum hakkında bilgilendirir. Bu nedenle, işimizi yaparken, insanlığın en eşsiz anıtlarından birinin korunmasından sorumlu olduğumuzu ve devletimizi ve halkımızı temsil ettiğimizi her zaman hatırlamamız gerekir. Tüm konukların, uzmanlık alanlarına ve ilgi alanlarına bakılmaksızın, Gobustan'ı olumlu duygularla terk ettiğini söyleyebilirim.

3. Gobustanın geçmiş ve şimdiki durumu

Gobustan'da yapılan arkeolojik kazılar, gözlemler ve araştırmaların sonuçları Buyukdash ve Kucukdash dağlarındaki yaşamın geç Paleolitik-Mezolitik geçiş döneminde başladığını ve Orta Çağ'a kadar sürdüğünü göstermektedir. Buradaki yaşam Taş Devrinden antik çağlara kadar özellikle sıcaktı ve Orta Çağ'dan itibaren iklim değişikliği, azalan nem, kuraklığın artması, toprağın tuzlanması ve tabiatın fakirleşmesi yaşam koşullarının kötüleşmesine neden oldu. Bununla birlikte, Gobustan'daki yaşam tamamen kesilmedi ve sığır yetiştiricileri için kışın bile yirminci yüzyıla kadar devam etti. Gobustan'daki çok sayıda Taş Devri yerleşimi, buradaki hayatın o zamanlar daha sıcak olması ve kaya oymalarının çoğunun o zaman yaratılmış olmasından kaynaklanmaktadır.

Tıpkı Gobustan anıtlarının yaşamın yanında görünmeye başlaması gibi, bu binyıllar boyunca her türlü etkiye maruz kaldılar, bir yandan, yaratılan ve çoğaltılan anıtlar hasar gördü, yok edildi, silindi vb. Tabii ki, anıtların korunması üzerinde böyle olumsuz bir etki hem insanlar (eski çağlardan günümüze) hem de doğal kuvvetler (su, rüzgar, güneş, soğuk, depremler vb.) tarafından yapılmıştır ve sonuç, koyunlarımız için kayaların üzerinde dövülürdü. Ovalanmış, kazılmış ve çizilmiş eski resimların sadece küçük bir yüzdesi hayatta kalmıştır. Rüzgarın yüzeyinde bir ağ oluşturduğu, ovaladığı bazı kayalık alanlar vardır ve Ordabur'un dış kısımlarında çizgi kalıntıları vardır (muhtemelen eski resimların izleri) (Rustamov, 1994: 159).

Bazı eski görüntüler hala yağmur suyuyla taşın yumuşaklığından tamamen veya kısmen silinir (örneğin, Buyukdash Dağı, geminin alt kaldırım alanındaki 1 da taşının doğu tarafındaki güney görüntüleri gibi); Bazı antik kaya oymaları, sıcak ve soğuk, yağmur ve rüzgârın etkisiyle parçalandı (Buyukdash Dağı'nın üst kaldırım alanındaki 39 ve 67 kayaları üzerindeki "yalli" sahnelerinin parçaları gibi) (Krupnov, 1996: 120).

Gobustan'a en büyük hasar inşaat için taş kesicilerden kaynaklandı. Bu çalışma, özellikle kentsel planlama ile bağlantılı olarak, binalar biçilmiş beyaz taştan inşa edildiğinde başladı. Bakü'deki birçok binanın kaliteli taşları (XV.Yüzyıldan beri,

muhtemelen daha önce Khan'ın saray kompleksinin taşları da dahil olmak üzere) Gobustan'dan araba ve deve ile getirildi. Bu çalışma - kayaları patlatmak ve taşları kırmak - yüzyılın 40'larında Gobustan'ın çok güçlü, yıkıcı bir düşmanı oldu. Sonuç olarak, Boyukdağ ve Kucukdash dağlarının eteklerindeki geniş alanlarda binlerce kaya havaya uçtu, taş kesildi ve taşındı ve yıkıldı.

Antik kamplarda insan yerleşimi için en uygun kayaların patlaması sadece binlerce görüntüyü değil, aynı zamanda diğer materyal kalıntılarını da yok etti. Bu tür yerlere bakmak korkunçtur. Böylece, Buyukdash Dağı'nın güney ve güney doğu eteklerinde kayalar (bu arada, eski yerlilere göre, bir zamanlar bu bölgede var olan büyük kayaların dibinde, bir sürü koyun ve sığır sürüsü gölgede bırakılabilir); dağın üst tarafındaki bir su kuyusunun etrafındaki antik yerleşimleri kaplayan kaya çıkıntıları; Ana Zaga kampının etrafındaki kayalar; Doğu eteklerinin kayalıkları ve Kucukdash Dağı'nın güney ucundaki antik resimlar ve yerleşimler yıkılmıştır (Jafarzadeh, 1999: 136).

Azerbaycan Bilimler Akademisi Tarih Enstitüsü tarafından Gobustan'daki eski kaya oymaları keşfedildiğinden beri, 1950'lerin başına kadar Gobustan'da kaya kırılmasına karşı mücadeleye rağmen, taşlar üflenmeye ve elle kesilmeye devam etti, hatta birkaç numaralı taş 15, 203, 212, 216, 220 vb.) 1950'de kırıldı ve imha edildi. 1951'den itibaren Gobustan anıtları mekanize Duvanni taş ocağında "öğütüldü". Buyukdağ Dağının tepesinde taş ocağının işletilmesi için bir yol inşaatı ve yüksek voltajlı bir elektrik hattının inşası da bu işi önlemek için birkaç kayanın patlamasına neden oldu.

Buyukdash dağının her tarafındaki sarp kayalıklar, Taş Devri'nde Gobustan kabilelerinin avlanması için doğal bir tuzak ve Bronz Çağı'nda komşu kabilelerin işgalinden korunan doğal bir kale (Buyukdash yerleşimi) ile çevrelenmiş mekanize bir taş ocağı açıldı. Faaliyetinin bir sonucu olarak, antik Gobustan sakinlerinin maddi ve kültürel kalıntıları buldozerlenmiş, dağın tepesi deforme olmuş ve dağın tamamen yok edilmesi için gerçek koşullar yaratılmıştır.

Gobustan'daki antik kaya oymalarının keşfi, Gobustan anıtlarının tamamen yok edilmesini önlemeye yardımcı oldu. Resmli taşların aranması ve kaydı başladı.

Üzerlerine büyük (göze çarpan) envanter numaraları yazılmış, dokunulmazlıklarına ilişkin kararlar alınmış ve talimatlar verilmiştir. Bir dereceye kadar elle taş kırılması önlendi. Mekanize taş ocağının lansmanı ile kayaların patlaması ve kesilmesi durduruldu. Gobustan anıtlarını korumak için, Tarih Enstitüsü, o zamanlar yüksek otoritelerden önce temyiz ve mektuplarla sorunları gündeme getirdi, ancak Buyukdağ'daki mekanize bir taş kemerin açılmasını engellenemedi (Jafarzadeh, 1999: 147).

Gobustan Devlet Tarihi-Sanatsal Rezervi Şubat 1967'de kuruldu ve o zamandan beri Gobustan anıtlarına ilgi ve ilgi arttı. 1971 yılında, Duvanni taş ocağının Gobustan anıtları üzerindeki yıkıcı çalışması durdurulmuş, o zamana kadar, yıkılan, kırılan ve kaybolan taş tahrip olmuş, daha sonra taş ocağının yıkıcı faaliyetinin izleri silinmiş, Gobustan iyileştirilmiş, ulusal bir kimliğe dönüşmüştür. Kuşkusuz, yabancı turizm için koşulların oluşturulması için hükümet ve parti kararları alındı.Tabustan rezervinin çevre düzenlemesi, sınır işaretleme, bazı alanların çitlenmesi, Salyan otoyolundan Sangachal yerleşimine yakın Cingirdağ bölgesine, oradan Kaniza dağının doğu ayağına Buyukdasha ve Kucukdasha'ya kadar, Ayrıca turistlerin anıtların kompakt alanlarına, Boyukdağ Dağı'nın eteğindeki bir müze kompleksine ve müzeye girişe gitmesine izin verecek Salyan otoyoluna giden bir yol inşa edilmesi planlandı.

1976 yılına kadar, Azerbaycan Devlet Tasarım Enstitüsü ve Bakü Sovyeti tarafından Gobustan bölgesinin iyileştirilmesi ve yolların inşası için planlar hazırlandı. Ancak, bu kararların uygulanmasına olan ilgi giderek azalmıştır. Hazır projelerin finansmanı, çevre düzenlemesi ve yol inşaat planının uygulanması unutuldu (Mammadov, 2005: 145). Gobustan'da turist ve gezi sayısı ile serbest ziyaretçi sayısı artmasına rağmen, ihmal edilen Gobustan'ın ağrısı arttı. Kapı ve çitler olmadan, Gobustan Müzesi dedikleri gibi, onu görmeye gelenler için açık bir şehir haline geldi. Dağlarda, özellikle okul çocuklarında (hatta bazen yetişkinlerde) ve çobanlarda denetimsiz dolaşmak, üvey babalar, "eski atalar" gibi kayalara imza yazmaya ve Gobustan'ın eski görüntülerini bozmaya başladı. Bunun için sadece Gobustan rezervini suçlamak doğru değildir, çünkü katılım ve kontrolsüz katılım üzerindeki kontrolü arttırmak gerekiyordu. Rezervin az sayıda araştırmacının ve tur rehberinin gücü,

sadece üç dağın bölgesini değil, aynı zamanda gezi rotasındaki Ich Buyukdash Dağı'nın alanını da kontrol etmek için yeterli değil.

Gobustan yavaşca unutulmaya başladı: Kültür Bakanlığı'nın, Azerbaycan halkının on bin yıllık tarihinin bir aynası olan Gobustan kadar zengin ve evrensel olan bu açık hava müzesi hakkındaki görüşü, herhangi bir ev müzesiyle eşit olarak Gobustan'a olan ilgiyi yavaşlattı (Mammmadov, 2005: 108).

Gobustan anıtları Azerbaycanın tarihi ve halkın gururudur. Korunmalı, incelenmeli ve desteklenmelidir. Bu nedenle:

1. Gobustan çevre düzenlemesi, yolların inşası ve Buyukdağ Dağının etrafındaki çit gecikmeksizin yapılmalıdır.

2. Gobustan Rezervinin ihtiyaçları ve ziyaretçilerin rahatlığı için Gobustan'da gerekli çalışmalardan kaynaklanan tüm ekonomik faaliyetler yapılmalıdır.

3. Gobustan'ın her taşının dokunulmaz bir müze sergisi olduğu göz önünde bulundurulduğunda, Gobustan kayaları arasında kontrolsüz yürüyüşler - Gobustan anıtları engellenmeli, çalışma koşulları iyileştirilmeli ve anıtların korunması konusu sistematik ve etkili bir resmde çözülmelidir.

4. Ziyaretçilere ve turistlere Gobustan'a her zaman ve yüksek düzeyde hizmet vermek ve her birine anıt hakkında gerekli bilgileri sağlamak için özel bir rejim - kural - oluşturmak gerekir (Muradova, 2008: 127).

5. Gobustan, kitapçıklar, rehberler, kartpostallar, rozetler vb. ile uluslararası olarak ilan edilmelidir. yüksek kalitede baskı ve dağıtım organize edilmelidir.

6. Gobustan arkeolojik keşif gezisinin çalışma koşullarını iyileştirmek, Gobustan - Gobustan petrogliflerinin antik kaya resimlerinin tam baskısını düzenlemek için Gobustan anıtlarının çalışmasını hızlandırın. Ne yazık ki, Gobustan anıtlarının incelenmesi için gerekli koşullar ve yardım sağlanmamıştır. Bilimsel araştırma bir çeşit "amatör" düzeyde yapılır. Rezerv, anıtları korumak için yeterli güce ve kapasiteye sahip değildir. Gobustan rezervinin kuruluşundan bu yana 28 yıl geçti. Gobustan uluslararası turizm rotasına dahildir. Son yıllarda, tarihi toplantılar, ulusal televizyon, birçok etkinlik ve konuşma Gobustan hakkında konuşmak veya Gobustan

reklam panolarını göstermekle başlar. Gobustan nedir? Cevap, atalarımızın ülkesi, eski kültür merkezimiz gururumuzdur. Gobustan'a pratik yardım verilmeli, ona dikkat etmeli, iyileştirilmeli, sadece ulusal kimliğimizi tanıtmak için değil, eski tarihimizi incelemek için değil, bugün de kar elde etmek için kullanılmalıdır (Rustamov, 1994: 148).

Bu çalışma için 22-23 yıl önce cumhuriyet hükümeti tarafından ilgili kararlar ve talimatlar verildi. Bu kadar uzun zamandır neler yapıldı? Gobustan'a giden yolların inşası ve rezervin iyileştirilmesi için başka bir plan hazırlanmıştır. Zamanla iş yok. Babalar dedi. "Paranın parayı almasına izin ver." Evet, eğer çevre düzenlemesi zamanında yapıldıysa, Gobustan yabancı turizm için düzgün bir resmde ilan edildiyse, şimdi gelir döviz cinsinden hesaplanacaktır. Gobustan'ın eski tarihimizin gelişiminin, kültürümüzün merkezinin, kimliğimizin müjdecisinin, eski köklerimizin, ne açık havada antikliğin derecesinin, ne de bir alandaki zaman çeşitliliğinin ve kompaktlığın vb. Bir aynası olduğu unutulmamalıdır. açısından eşit olmayan bir müze hayal kırıklığıdır.

SONUÇ

Gobustan Ulusal Tarih ve Sanat Koruma Alanı, Abşeron Yarımadası'nın güneyinde yer almaktadır. Anıtları Mezolitik'ten Orta Çağ'a kadar geniş bir tarihsel dönemi kapsamaktadır.

İnsan medeniyetinin ortaya çıkışı dönemi çok geriye gider ve insan zihinsel aktivitesinin başlangıcını ve kesin tarihini belirlemek çok zordur. Bu anlamda, Gobustan çok sayıda kaya resmiyle eşsiz bir taş yazıttır ve sayfaları binlerce yıl önce buraya yerleşen insanların yaşam tarzı, işgal, dini görüşler, erken sanat hakkında bir fikir edinmemize izin verir. Aslında, kaya üzerindeki bu yazıtlar dünya kültürünün en eski merkezlerinden biridir.

1938'de Azerbaycanlı bilim adamlarının keşfi sayesinde, paleontologların 130-170 bin yıl önce var olan Absheron Yarımadası'nın tabiatı hakkında çok sayıda soru cevaplandı. Arkeolojik kazılar sırasında burada bitki, hayvan ve kuş kalıntıları ve kemikler bulunmuştur.

Gobustan kayaları bu alanları rüzgardan korudu ve bu nedenle hayvanlar bu bölgelere sığındı. Tabii ki, eski avcılar da doğanın yarattığı ve buraya yerleşen "çok odalı evin" avantajlarını takdir ettiler. İnsanlar binlerce yıldır Gobustan'da yaşıyorlar. Arkeologlar 3.096 hektar üzerinde 6.000'den fazla kaya resmi, durağı, höyüğü, mağara, yerleşim yeri ve mezar bulmuşlardır.

Gobustan'da insanlar topluluk yapısında yaşıyordu ve ana hattan akrabalık kuruldu. Anne, ailenin koruyucusu, çocukların eğitimcisi ve aşçı olarak kabilelerin yaşamında önemli bir rol oynadı.

Gobustan'ın kaya resimlerine de yansıyan anaerkillik dönemi birkaç bin yıl sürdü. Bununla birlikte, yeni silahlar, yaylar ve oklar, hayvancılık ve tarımın ortaya çıkmasıyla, babanın aile içindeki rolü artmaya başladı. Mezolitik dönem günümüz Azerbaycan topraklarında başladı ve bu dönem kısmen kısaydı. Amerikalı arkeolog Robert Braudwood bu dönemi "erken tarım dönemi" olarak adlandırdı, bu sırada insan sadece avcılık, balık tutma, toplama yoluyla yiyecek elde etmekle kalmadı, aynı zamanda kayalarda aynı tür deliklerle kanıtlandığı gibi yiyecek rezervleri de yarattı.

Mezolitik dönemde sanat yaratıldı. O zaman, sanat çok resmi değildi, ama müzik ve dans zaten oluştu ve bir ritüeldi. Bir çeşit davul görevi gören Gobustan davullarında birçok büyük taş bulunmuştur. Baget sesi birkaç mil öteden duyulabiliyordu. Bununla birlikte, kaya resimlerine daha belirgin bir değişiklik yansıdı ve bu Gobustan'daki tüm petroglif araştırmacıları tarafından vurgulandı. Görüntüler çok figürlüdür ve merkezdeki insanları ve kabile yoldaşlarını tasvir eder. Sanatçılar sadece olayları değil, o zamanın ana duygularını da anlatmaya çalışıyorlar: çağ değişti, insan sadece doğanın oğlu değil, vahşi hayvanların kolay avı, grup avına, balık avına, dövüşe ve dansa özel önem veriyorlardı.

Gobustan'ın kaya oymaları farklı dönemleri kapsar ve MÖ 10. binyıldan Orta Çağ'a kadar sürer. Sadece bu özellik nedeniyle, Gobustan taş yazıtları benzersizliği ile dünyadaki diğer kaya anıtlarından farklıdır. Eski sanatçılar esas olarak avcıları, balıkçıları ve kürekçileri tasvir ediyorlardı. Atlılar aşağıdaki açıklamalarda da bulunabilir. Bazı araştırmacılar Gobustan'ın görüntülerinin Doğu Afrika'da bulunanlara benzer olduğunu belirtiyorlar. Kadın resimleri nadiren boyandı ve işte tasvir edilmedi. Sanatçı için en önemli şey, kadın neslinin devam etmesi ve bu resmde tasvir edilmesiydi.

Boyukdağ kayasında bulunan 8 silahlı kadının görüntüsü Gobustan için tipik değil. Beşi üst üste durdu ve arkasında duran kadınların üniformaları kabaca tasvir edildi. Her kadın omzunda bir yay takıyordu ve akademisyenlere göre, bu İskit dönemine özgüdür, yani MÖ IV.Yüzyıllara aittir.

Gobustan'da yaşayan insanlara gelince, onlar hakkında birçok hipotez vardır. Norveçli bilim adamı Tour Heyerdahl, Gobustan kaya resimleri arasındaydı. 6. binyıldan kalma tekneleri görünce Sümer teknelerine benzer bir kamış gemisi olduğu sonucuna vardı. Gobustan nüfusunun en eski dünya medeniyetine sahip Sümerler ile bağlantılı olduğu sonucuna varılabilir. Heyerdahl, "Böyle eski ve şüphesiz ileri bir medeniyet bir sır olarak kalmaya devam ediyor, ancak Azerbaycanlı bilim adamları bunu çözebilecekler." demişti.

2011 yılında Gobustan'da büyük ve modern bir müze açıldı. 2.460 metrekarelik müzede Dünya Mirası anıtları, petrogliflerin keşfi tarihi, Gobustan'da yaşayan eski insanlar, orijinal fauna ve flora sergileri var. Arkeologlar tarafından bulunan 100.000'den fazla nesne var. Bu eşyalar aletler, silahlar, süs eşyaları, tılsımlar, hayvan

kemikleri, bitki kalıntıları vb. 2013 yılında, Gobustan Müzesi "Avrupa'nın En İyi Müzesi" yarışmasının kazananları arasında yer aldı.

Bugün, Gobustan'da bulunan kaya resimleri sayesinde, eski atalarımızın yaşamlarına bakabilir, yaşam ve çevre anlayışımızı oluşturabiliriz. Gobustan'ın taş yazıtları henüz okunmamıştır. Sayfalarının çoğu henüz bulunamadı. Bazıları okunmamış veya yorumlanmamıştır. Bu bin yıllık yazılı anıtın ne kadar gizemli olduğunu tahmin edebiliyoruz.

KAYNAKÇA

I ARAŞTIRMA ESERLERİ

ALİYEV, Veli, *Gobustan // Tarih, toplum, coğrafya öğretimi*, Azersehr Yayin evi, Bakü, 1968

ALİYEV, Tavakkul, *Azerbaycan arkeolojisi*, Bakü Yayın evi, Bakü, 2002

ASLANOV, Gabil, *Absheron'da Arkeolojik kazıları*, Elm Yayın evi, Bakü, 1965

BAKSHALİYEV, Veli. *Azerbaycan Arkeolojisi.* I c., Elm Yayın evi, Bakü, 2007

CECENOV, İvanovich, *Erken Tunç Çağı Türbesi*, Moskova Yayin evi, Rusiya, 1970

FARAJOVA, Melahet, *Azerbaycan kaya sanatı*, Bakü Yayın evi, Bakü, 2009

HALİLOV, Celil, *Gösterilen çalışma*, 1. Kitap, Bakı Yayın evi, Bakü, 1998

JAFERZADEH, İshak, *Gobustan. Kayaüstü resimler.* Bakü Yayın evi, Bakü, 1999

KRUKLOV, Alexander. *Kadim kabileler ve Kafkasya halkları*, Moskova Yayin evi, Rusiya, 1996

MAMMADOV, İlham, *Azerbeycan tarihi*, Adiloglu yayın evi, Bakü, 2005

MURADOVA, Firuze, *Gobustan'da eski ibadethaneler // Tarih ve sorunları*, Bakü yayın evi, Bakü, 1997

MURADOVA, Firuze, *Gobustan'ın Bronz Çağı anıtlarından resimli taşlar*, Bakü yayın evi, Bakü, 2003

MURADOVA, Firuze, *Gobustan*, Bakü yayın evi, Bakü, 2008

NARİMANOV, İdeal, *Goncochay bölgesinin arkeolojik anıtları*, 1. Kitap, Bakı Yayın evi, Bakü, 1996

RUSTAMOV, Cafergulu, *Gobustan Dunyasi*, II. Kitap, Azerbeycan Devlet Yayın evi, Bakü, 1994

RUSTAMOV, Cafergulu, *Azerbaycan'ın eski kültür merkezi*. I kitab, Bakü Yayın evleri, Bakü, 2006

RUSTAMOV, Cafergulu, *Gobustan: Kucukdash dağ anıtları*. I kitab, Bakü Yayın evleri, Bakü, 2008

RZAYEV, Nazim, *Yüzyılların sesi*:, Azerneshr Yayin evi, Bakü, 1974

II TEZLER

İSMAYİLOV, Camal, *Azerbaycan'ın Üst Paleolitik'I,* Tarih Bilimleri Aday derecesini edinin tez gönderildi. Bakü: 2006

MUSEYİBOV, Nazim, *Azerbaycan'ın kaya işaretleri ve pulları (Gobustan ve Gamigaya) anıtların malzemelerine göre).* Tarihte doktora yapmak için sunulan tezin özeti. Bakü: 1998

SADİGZADE, Shamil, Hocalı süslemeleri - Kedabek kültürü Tarihsel bir 4kaynak olarak Azerbaycan (Geç Tunç ve Erken Demir Çağı), adayın tezinin özeti, Bakü, 1969

III İNTERNET SİTELERİ

https://lent.az/news/319234, 30.06.2019)

http://unesco.preslib.az/az/page/UkYs26uE4T , 10.07.2017

http://www.gobustan-rockart.az/az/news-view/30

https://az.wikipedia.org/wiki/Qobustan_petroqlifl%C9%99ri